

מדריך למורי הוראה לצום יום הכיפורים לחולים, זקנים מעוברות ויולדות

עם פסקים והוראות
מאת מרן הגאב"ד
רבי אשר וייס שליט"א

**מדריך למורי הוראה
לצום יום הכיפורים לחולים,
זקנים מעוברות ויולדות**

**עם פסקים והוראות
מאת מרן הגאב"ד
רבי אשר וייס שליט"א**

**מאת
ישראל מאיר מלכה**

**יו"ל ע"י
בית מדרש גבוה להלכה ורפואה
ע"ש משפחת פולד**

**- מהדורה שניה -
אלול התשפ"ד**

על אף הזהירות להקפיד על דיוק הדברים, ובפרט בהלכות חמורות
אלו, לא מן הנמנע שנפלו טעויות או אי דיוקים, ואבקש מכל מי
שיש לו הערות או תיקונים שלא ימנע טוב מבעליו, בכדי שנוכל
בס"ד לתקן את הדרוש תיקון במהדורות הבאות בס"ד.

למשלוח הערות ולקבלת המדריך בדואר אלקטרוני:
bmgmedicalhalacha@gmail.com

ביתר ענייני המדריך,

בשעות אחה"צ: 052-7684748

©

כל הזכויות שמורות למחבר,
חל איסור להעתיק בכל דרך שהיא
שלא בהסכמה בכתב.

תודות

מדריך זה נכתב בס"ד במטרה לסייע למורי הוראה במלאכת הקודש בערבי יום הכיפורים, כאשר רבים השואלים בענייני התענית, לדעת את אשר לפניהם ולהשיב כהלכה. המדריך מחולק לשני חלקים, האחד קיצור ההלכות הנוגעות למצות העינוי ביוה"כ לחולים, והשני, פירוט בנוגע למחלות ומצבים רפואיים שונים.

מאז יצא לאור בשנה שעברה, בס"ד התפשט מדריך זה בקהל רב של רבנים ומורי הוראה, שראו בו תועלת רבה, ואודה ה' בכל לבב שזיכני לכך. תודתי נתונה לכל הרבנים הגאונים ששלחו מאות הערות, הבהרות ושאלות, שללא ספק תרמו רבות לדיוק מהדורה זו של המדריך.

זיכני הקב"ה לחסות בצל כנפי אברתו של רבינו מרן פוסק הדור הגאב"ד בעל ה"מנחת אשר" שליט"א, ולשמוע מפיו, מפי כתבו ובכנס הגדול למורי הוראה המתקיים שנים רבות בערבי יוה"כ, הדרכות רבות בעניינים אלו. אספתי בס"ד לתועלת הרבים עשרות פסקים והדרכות מדברי קדשו. מרן רבינו שליט"א עיין בכל ההוראות שכתבתי בשמו, והסכים על דיוקם וניסוחם.

חובה נעימה עבורי להכיר בטובתו המרובה של ידיד נפשי הרב הגאון רבי יוסף שפרונג שליט"א, רב המרכז הרפואי שערי צדק, וראש בית מדרש גבוה להלכה ורפואה, שרבות מההוראות הכלולות במדריך זה לובנו יחד עמו. מומחיותו בנושאי הלכה ורפואה, וניסיונו רב השנים בהוראה בערבי יום הכיפורים תרמו רבות לכל חלק מחלקי המדריך. יתן השם שיזכה להמשיך להגדיל תורה והוראה מתוך נחת ושמחה.

ידידי חברי המכון שע"י בית המדרש סייעו בעדי בכתיבת ועריכת חלק מן הפרקים, ובשמם הטוב יבורכו, הלא המה הרבנים הגאונים הרב מרדכי אורלנסקי שליט"א, הרב חננאל היילברון שליט"א, הרב שמואל יאקב שליט"א והרב יעקב נירנברג שליט"א. אודה גם להרה"ג ר' אליהו רוטנר שליט"א על עזרתו.

יתברך ממעון הברכות ידידי חדב"נ הרב הגאון רבי בנימין ביינוש רוזנבוים שליט"א, שדלה והשקה מאוצרו הטוב של מרן רבינו שליט"א, מפיו ומפי כתביו, למען יעמדו ימים רבים.

יבוא על הברכה גם ידידי הרב הגאון רבי מרדכי תוסיה שליט"א, רב קהל קודש "שבת אחים" וראש ארגון "רפאנו", ובניו היקרים שליט"א, שיזכו להמשיך להגדיל תורה והוראה לקהל מרעיתם בשלווה ונחת.

בחלק הרפואי, הייתה לי הזכות לשתף פעולה עם רופאים מומחים ובקיאם שתרמו מזמנם היקר ומניסיונם עבור הנחיות ברורות ומדויקות ככל הניתן, ואני מודה להם מקרב לב:

בראש ובראשונה לידידי ד"ר גבריאל מונטר, מנהל מחלקת אשפוז פנימית ג' ולשעבר מנהל היחידה לאנדוקרינולוגיה ומטבוליזם במרכז הרפואי שערי צדק, שהקדיש שעות ארוכות לליבון הדברים ולהדרכה מדויקת הן מבחינה רפואית והן מבחינה הלכתית, בעקבות שנים ארוכות של ייעוץ הלכתי בערבי יום הכיפורים.

לד"ר יונתן רינגו, מומחה ברפואת נשים, אגף נשים ויולדות במרכז הרפואי שערי צדק, ומנהל בית החולים "סיני" בבולטימור לשעבר, על מסירותו הרבה בייעוץ בנוגע למעוברות יולדות ומיניקות.

כן אודה מקרב לב לד"ר מאיר פרנקל, מנהל היחידה לסוכרת ואנדוקרינולוגיה במרכז הרפואי שערי צדק, שהשקיע זמן רב בפיתוח ודיוק ההדרכה לחולי סוכרת; לפרופ' אוהד כהן, המרכז הרפואי "שיבא", ומנהל רפואי גלובלי בחברת "מדטרוניק", ולמר גלעד בן זקן, מדטרוניק, על ההדרכה למשתמשי מכשירים חדשים לסוכרת; לד"ר אלי רוזנבאום, מנהל היחידה לאונקולוגיה אורולוגית במרכז הרפואי "בילינסון", על ההדרכה המקיפה לחולים במחלות ממאירות, ולד"ר נעם אסנה, מנהל מחלקת אישפוז אונקולוגי בבית החולים שערי צדק, וד"ר אהרן אלון, המשנה למנהל מכון רדיוטרפיה, המרכז הרפואי שערי צדק, על ההדרכות בנוגע לרדיולוגיה ולתקופה שלאחר טיפול; לד"ר ר' הלל שטיינר, קרדילוג מומחה ומנהל היחידה לאבלציות מורכבות, המחלקה הקרדילוגית במרכז הרפואי וולפסון, על ההשקעה הרבה בליבון הנחיות לחולי לב; להרב פרופ' אברהם שטיינברג, נירולוג מומחה ומנהל היחידה לאתיקה רפואית במרכז הרפואי שערי צדק, ומח"ס ספרי יסוד בענייני הלכה ורפואה, על ייעוץ בענייני חולי אפילפסיה; לפרופ' דן טרנר, מנהל המכון לגסטרו ילדים ותזונה, המרכז לקרוהן וקוליטיס בילדים, המרכז הרפואי שערי צדק, על הדרכתו לחולי קרוהן וקוליטיס; לידידי פרופ' עדו בן-עמי, מנהל היחידה לפוריות ולהפריה חוץ גופית במרכז הרפואי שערי צדק, על הדרכתו בנושאי צום וטיפולי פוריות; לד"ר תומר ממון, רופא בכיר במחלקה לנוירו-כירורגיה במרכז הרפואי ע"ש סוראסקי

- איכילוב, על הדרכתו בנושא התאוששות מניתוחי ראש ועמוד שדרה; לידידי ד"ר ר' יעקב פרידמן, פסיכיאטר מומחה, על ייעוץ בענייני מחלות נפש; לגבריאל זרקייב, רוקח בבית החולים איכילוב, על עזרתו בענייני תרופות, ולאחי היקר, ר' יוסף חיים מלכה, אח ראשי במחלקה פנימית י' בבית החולים איכילוב, על עצותיו הטובות.

המהדורה הקודמת של מדריך זה הוקדשה לרפואתו של פרופ' ר' צבי דוולצקי ז"ל, שהיה מנהל היחידה הגריאטרית במרכז הרפואי רמב"ם ופרופסור חבר קליני בפקולטה לרפואה בטכניון, בתודה על השעות הארוכות שהשקיע בהדרכה מדויקת בענייני זקנים וחולי דמנציה. ר' צבי הובא למנוחות ביום כ"ד מנחם אב התשפ"ד, למגינת לב משפחתו, ידידיו ומטופליו הרבים. הוא היה דמות מופת של יהודי אציל נפש, רופא מומחה, מסור וירא שמים, שזכה לטפל בכמה מגדולי ישראל, שרחשו לו חיבה מיוחדת. הוא התמסר לבית המדרש להלכה ורפואה מאז היווסדו, וכמו כל מכריו וקרוביו, אנו מצטערים עמוקות עם פטירתו לאחר מחלה קשה. הקב"ה ישלח תנחומיו לרעייתו שתחי' ולכל המשפחה.

לי נאה להודות לרעיית היקרה חנה שתחי', על מסירתה הרבה לאפשר לי לשקוד על התורה ועל העבודה ועל תמיכתה בתקופת הכנת מדריך זה. אבקש מכל מעיין שיש לו הערות ותיקונים שיואיל לשלוח אליי אותם, ואשמח לתקן כל טעות ולדייק את אשר ידרש, לתועלת הרבים.

ערב ראש השנה התשפ"ה
ישראל מאיר מלכה

תוכן הענינים

תוכן הענינים

- פתיחה**..... א
- א. הזהירות בפיקוח נפש..... א
- ב. האיסור להחמיר על עצמו..... א
- ג. חובת הבקאות בענינים אלה..... ג
- מצוות העינוי ביום הכיפורים**..... ה
- א. מצוות העינוי ביום הכיפורים..... ה
- ב. שיעורי אכילה ושתיה..... ה
- ג. שיעורי משך אכילה ושתיה..... ז
- ד. אכילה שלא כדרך..... ח
- חולה שיש בו סכנה ביום הכיפורים**..... יא
- א. הגדרת חולה שיש בו סכנה..... יא
- ב. הקל הקל תחילה..... יב
- ג. פרטי הלכות לאכילה ושתיה של חולים שיש בהם סכנה ביום הכיפורים..... טז
- ד. הכנה מערב יום כיפור..... יט
- דרך מדידת והכנת השיעורים**..... כא
- א. כללי המדידה..... כא
- ב. מדידה ושקילה מערב יום הכיפורים..... כג
- ג. מה נחשב מאכל ומה נחשב משקה..... כד
- ד. התעסקות והכנת אוכל לחולה..... כו
- הקביעה מי איננו יכול לצום**..... כז
- א. איזה רופא נאמן..... כז
- ב. מי שאיננו רופא..... כט
- ג. דעת החולה עצמו..... כט

תוכן הענינים

לב	ד. מה יש ליידע את הרופא
לד	נטילת תרופות או עירויים בכדי לאפשר את התענית
לד	א. אכילה ושתייה לפני התענית
לד	ב. נטילת תרופות כדי להקל את קושי התענית
לה	ג. נטילת תרופות כדי לאפשר את התענית
לו	ד. חיבור לעירוי נוזלים
לח	ה. חולה מאושפז או שיש לו כבר עירוי
מ	הלכות אכילת חולה ביום הכיפורים
מג	מחלות ומצבים רפואיים שונים
מג	הבהרה ואזהרה
מג	הבהרה בנוגע לתרופות
מז	א. מצבי סכנה כלליים: התעלפויות; התייבשות; שלשול והקאות חזקות; חום גבוה; חולשה.
מז	ב. אנמיה
מט	ג. לחץ דם גבוה ונמוך
נ	ד. אפילפסיה
נא	ה. התאוששות מאירוע מוחי
נא	ו. דלקות שונות
נב	ז. מחלות מעי דלקתיות - קרוהן וקוליטיס כיבית
נג	ח. אבנים בכיס המרה
נג	ט. מיגרנות
נד	י. חולי כליות
נה	יא. זיהומים בדרכי השתן ובערמונית
נו	יב. הצרת קיבה
נו	יג. מחלות של בלוטת התריס
נו	יד. צהבת זיהומית
נו	טו. מונו (מונונוקלאוזיס)
נו	טז. כוויות קשות

תוכן הענינים

זז	יז. מחלות לב
נט	יח. אולקוס
נט	יט. קלקול קיבה
נט	כ. אסטמה
נט	כא. מחלת ריאות
נט	כב. חולי פרקינסון
ס	כג. מחלות נפש
סא	כד. אנורקסיה
סא	כה. חולה הזקוק לתרופות משתנות
סב	כו. תרופות להפרעת קשב וריכוז
סג	סוכרת ביום הכיפורים
עה	מחלות ממאירות
פג	ניתוחים ופרוצדורות רפואיות
פג	א. חולה המתאושש מניתוח
פה	ב. ניתוחי בטן
פו	ג. ניתוחי מוח ועמוד שדרה - נירוכירורגיה
פח	ד. טרום ניתוח
צ	זקנים וחולי דמנציה (שיטיון)
צ	א. בעלי זקנה מופלגת
צא	ב. זקנים המועדים לנפילות
צא	ג. דרך ההוראה לזקנים הצריכים לאכול ולשתות
צב	ד. חולי דמנציה (שיטיון)
צו	מעוברות יולדות ומניקות
צו	א. מעוברת בריאה בהיריון תקין
	ב. היריון בסיכון: המוגלובין נמוך; לחץ דם נמוך או גבוה; רעלת היריון; חשש הפלה; חשש לידה מוקדמת; ריבוי או מיעוט מי שפיר; מצבי חולי וסכנה למעוברת בהיריון; הקאות; דימומים; היריון מרובה עוברים.
צז	

תוכן הענינים

ג. מצבי סכנה למעוברת במהלך הצום..... קה

ד. לקראת לידה..... קז

ה. בתהליך הלידה..... קט

ו. יולדת: מהלידה ועד שלשה ימים; משלשה ועד שבעה ימים;
משבעה ועד שלשים; היולדת בניתוח קיסרי; סיכונים לאחר
הלידה..... קי

ז. המפלת..... קטז

ח. מינקת..... קטז

חולה שאין בו סכנה ודיני לקיחת תרופות ביום הכיפורים..... קיח

א. לענין התענית..... קיח

ב. מי נחשב חולה שאין בו סכנה..... קיט

ג. נטילת תרופות לחולה שאין בו סכנה..... קכא

ד. נטילת תרופות ביום הכיפורים למי שאינו חולה..... קכב

שאר עינויים וענייני היום..... קכח

א. תפילות יום הכיפורים לחולים..... קכח

ב. נעילת הסנדל..... קל

ג. ענייני רחיצה לחולים..... קלא

הדרכה לצוותים רפואיים העובדים ביום הכיפורים..... קלב

א. צוותים רפואיים שאינם צמים ביום הכיפורים..... קלב

ב. עירוני לאנשי צוות רפואי..... קלב

ג. רחיצה היגיינית לאנשי צוות רפואי..... קלג

פתיחה

א. הזהירות בפיקוח נפש

פיקוח נפש
דוחה כל
עבירות
שבתורה

קיימא לן דפיקוח נפש דוחה כל עבירות שבתורה, ובכללן אף החמורות שבחמורות כמו חילול שבת וביטול מצות העינוי ביום הכיפורים, ולא פיקוח נפש בלבד אלא אף ספק פיקוח נפש, ככתוב (ויקרא יח, ה) "ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אתם האדם וחי בהם", ודרש שמואל (יומא פה, ב) "וחי בהם - ולא שימות בהם". "הא למדת שאין משפטי התורה נקמה בעולם אלא רחמים וחסד ושלוש בעולם" (רמב"ם שבת ב, ג).

ב. האיסור להחמיר על עצמו

פיקוח נפש
דוחה כל
עבירות
שבתורה

ומשום שרצון הבורא יתברך שיחיה האדם מישראל ולא ימות, אף אם לשם כך עליו לעבור על איסורי התורה, חולה שיש בו סכנה הצריך לאכול ומחמיר על עצמו להתענות, אין זה אלא שופך דמים, "ולא שמענו מדת חסידות לחולה של סכנה שלא יחללו עליו את השבת, אלא המזרז משובח, והמונע עצמו מתחייב בנפשו" (רמב"ן במלחמות סנהדרין יח, א מדפי הרי"ף).^א ועליו נאמר "אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש".^ב

א. וכ"כ הר"ן (יומא ג, ב) מדפי הרי"ף. וכע"ז כתב הרמב"ן גם בתורת האדם (שער המיחוש ענין הסכנה), "וכי חולה שיש בו סכנה ואמרו בקיאים לחלל עליו את השבת מדת חסידות היא לו שימנע עצמו מלחלל, אינו אלא שופך דמים כדאמרו (ירושלמי פ"ח ה"ה) הזריז משובח והנשאל מגונה והשואל שופך דמים, וכל שכן המונע עצמו שמתחייב בנפשו".

ובשו"ת רדב"ז (חלק ג סימן תמ"ד, תתפ"ה) הביא את המעשה הנודע בריב"א מבעלי התוס' שבחוליו האחרון כשהגיע יוה"כ אמרו לו הרופאים שאם לא יאכל ודאי ימות ואם יאכל שמו יחיה, ואמר ברי ושמוא ברי עדיף ולא אכל ונפטר, וכתב רדב"ז דלגבי הדין אין ללמוד ממנו כלל, דהא קיי"ל ספק ספיקא של פקוח נפש דוחה את השבת ואת יוה"כ

ועל המסכן עצמו לצום ביום הכיפורים לדעת שאף שכר התענית מצוה הבאה בעבירה עזמה לא עלתה בידו, ואינו אלא מצוה הבאה בעבירה,^ג ורבות האזהרות בפוסקים בכל דור ודור בחומר המסכן את עצמו לצום, צא ולמד מה שכתב בעל ערוך השלחן (או"ח סי' תריח, ד): "ואסור להחמיר בעניין זה, וחולה שצריך לאכול ואינו רוצה, מאכילין אותו בעל כרחו ומייסרין אותו בדברים שהוא מחוייב ע"פ התורה לאכול, ואם לא יאכל וימות הוי כמאבד עצמו לדעת ואין לו חלק לעוה"ב", ה"י.

ומאיך האוכל ביום הכיפורים לפקח את נפשו הוא מרוצה להקב"ה, ומקיים מצות שמירת הנפש, ואינו צריך כלל כפרה.^ד

מצוי שהחולה חוכך בדעתו שמא הרופא טועה, ונסמך על השנים הארוכות שהתענה בהם בהצלחה, ומשום כך נוטה להחמיר ולא לשמוע לרופא, מחשש שמא יאכל לשווא ונמצא שעוון בידו, אך עליו לדעת שאפילו אם כלפי שמיא גליא שהוא צודק בחשש זה, והרופא טעה, אינו צריך כפרה כלל ועיקר,^ה ובכל מקרה עשה כדת וכדין התורה.

פעמים רבות מועיל להסביר לחולה, באם די לו באכילה או שתיה לשיעורין (וכפי שיתבאר להלן), שכשאוכל פחות מכשיעור ביותר מכדי

ואפי' לחיי שעה חוששין כ"ש לספק שמא ימות שמא יחיה ואפי' לספק שבת אחרת, וביאר שם דגם אין בזה כל מידת חסידות, ושאין לדמות לשיטות הראשונים שרשאי להחמיר ולהרג במצוות שדינם יעבור ואל יהרג, דשאני התם דאיכא קידוש השם, עיי"ש. ועיין עוד מה שהאריך בזה בשו"ת יבי"א (ח"ד חו"מ סי' ו' אות ד).

ב. משנ"ב (סי' תרי"ח ס"ק ה').

ג. מהר"ם שיק (או"ח סי' ר"ס), וכ"כ מהר"י אסאד (או"ח סי' ק"ס) לגבי מי שאכל מצה ומרור למרות אזהרת הרופאים שמסתכן בכך, דאין לך מצוה הבאה בעבירה גדולה מזו.

ד. בנין ציון החדשות (סי' כ"ה), הובאו דבריו במשנ"ב (סי' תרי"ח ס"ק ה'). (וכן הוא לענין חילול שבת, עי' משנ"ב סי' של"ד ס"ק ע"ח).

ה. עי' שו"ע (סי' שכ"ח ט"ו) ומשנ"ב (ס"ק מ"ב) לענין שבת, וכ"כ לענין יוה"כ הבנין ציון (שם), וכתב השבט הלוי (ח"א סי' ס' סק"ו) לבאר, דלמסקנת הגמ' ביומא הנ"ל, ספק הוא כוודאי גמור, והכל בכלל וחי בהם. וע"ע בדבריו (בח"ח סי' קל"ז).

מצוה הבאה בעבירה

שאינ צריך כפרה

החושש שמא הרופא טועה

האוכל לשיעורין אם איבד תעניתו

אכילת פרס לא איבד תעניתו,¹ ובכך תתיישב דעתו, שיהא חלקו עם המתענים, אף שאוכל לשיעורין לפקח את נפשו.

ואת כל זאת על מורה ההוראה לבאר יפה ולהדריך בתשומת לב את החולה העומד לפניו, שנפשו עגומה עליו שלא להתענות ביום הכיפורים, וצריך עידוד והסברה רבה לעשות כדת וכהלכה.

ג. חובת הבקיאאות בעניינים אלה

ידועים דברי המשנה ברורה (סימן תרי"ח ס"ק כד) שכתב בשם האחרונים, "דצריך כל מורה להיות דינים אלו שגורים בפיו מבערב יוה"כ, כי יוכל להיות דבשהיות מעט יש בו סכנת נפשות. ואם הוא שאלה שהמורה צריך לעיין הדין ויש שם אחר בקי שיודע להשיב מיד אין חולקים בזה כבוד להרב".

על דברי קדשו יש להוסיף, דבשאר שאלות הלכה, בדרך כלל די בידיעת הדינים גופא בכדי להשיב כהלכה, אבל בענייני צום יוה"כ יש צורך בידיעה רחבה בנושאי המחלות השונות, לעניין הצום, וכן יש צורך להתייעץ עם רופאים יר"ש ומומחים לעניין, ולא להסתפק במידע כללי ובשמועות, ורק כך ניתן להשיב כהלכה, מחד גיסא שלא להחמיר היכן שאסור להחמיר, ומצד שני לא להקל לחינם היכן שהחולה יכול להתענות (או להסתפק בשיעורים).

עוד נחוץ ביותר בעניין זה, להתרגל בשימוש חכמים הבקיאיים בהוראה לחולים בערבי יום הכיפורים, ולראות כיצד הם משיבים, איזה שאלות שואלים, ואיך מבררים היטב את כללות מצבו של האדם העומד לפניהם מכל הבחינות, האם יש לו מישהו שיהיה צמוד אליו ביום הכיפורים ויפקח עליו, האם ניתן לסמוך עליו שייקח את השיעורים הדרושים לו, האם הוא מתאר את מצבו בצורה נכונה, ועוד ועוד, ואת ההכרעה ע"פ מסורת ההוראה

1. ריב"ש (סי' רפ"ז) בשם הרא"ה, דאע"פ שחצי שיעור אסור מן התורה, לא איבד תעניתו, וכ"פ המג"א (סי' תקס"ח סק"ב). לגבי אם השיעור בכזית או בככותבת עיי' מג"א וריב"ש שם, מחצה"ש (סק"ב), ואכמ"ל.

בשאלות השונות. ובכל זה כמעט שאי אפשר להשתלם מבלי לשמש ת"ח מומחים.

ובפרט אכן כפי שכתב המשנ"ב, להתכונן היטב לדעת כיצד להשיב בשאלות מיידיות במהלך יוה"כ, כפי שמצוי, שמתפללים במהלך יוה"כ מתייבשים, מתעלפים, או חשים שלא בטוב, ואז בדרך כלל אין שהות לעיין בהלכה, או לשאול ברופאים, וכן מצוי מאוד שיש שואלים שפונים שעות ספורות לפני יוה"כ בכדי לדעת מה עליהם לעשות, ואם לא יתכונן מראש, פעמים שלא ידע הרב להשיב.

מטרתנו במדריך להלן אינה להחליף את שימוש החכמים, משום שלזה אין כל תחליף, אלא רק לעורר לתשומת הלב כמה נקודות חשובות, וכן להציע את עיקרי ההלכות בליווי של מידע רפואי מובהק ע"י מומחים.

מצות העינוי ביום הכיפורים

א. מצוות העינוי ביום הכיפורים

נצטוונו בתורה לענות את נפשותינו ביום הכיפורים, ועינוי זה ^{חמשה עיניים} כולל מן התורה איסור מלאכה, אכילה ושתייה, שהמבטלם חייב כרת, ונאסרנו בו גם בסיכה רחיצה נעילת הסנדל ותשמיש המיטה, ובהם נחלקו הדעות אם הם מן התורה או מדברי סופרים^ז, אך אין בהם כרת לכל הדעות.

ב. שיעורי אכילה ושתייה

האוכל ביום הכיפורים ככותבת הגסה בגרעיניתה, חייב כרת. ^{שיעור אכילה} ושיעור זה הוא בכל אדם, לפי שאין לך אדם שדעתו מתיישבת ובטל העינוי ממנו בפחות מככותבת הגסה, ומאידך באכילתה כל אדם מתיישבת דעתו אם מעט ואם הרבה.^ח ומהו שיעורו, מעט פחות מכביצה בינונית.^ט ובסימן תרי"ח (ס"ז) כתב השו"ע, שכשמאכילין את העוברות או את החולה, מאכילין אותם מעט מעט כדי שלא יצטרף לשיעור, הלכך מאכילים אותו כשני שלישי ביצה בינונית.

שיעור כביצה לדעת הגר"ח נאה הוא 57.6 סמ"ק, אבל מאחר שרבו המחמירים לשערו ב-50-45 סמ"ק, לכן שיעור ככותבת למעשה,

---

ז. שו"ע (סי' תרי"א ס"א) ומשנ"ב (ס"ק ג'), ובשער הציון (ס"ק א ו-ב) הביא דעות הראשונים בזה, ובמשנ"ב כתב דנפק"מ לענין ספק, שאם הוא ספק דאורייתא יש להחמיר בו, ואם ספק דרבנן לקולא, ומסקנתו דלמעשה ראוי להחמיר.

ח. שו"ע (סי' תרי"ב ס"א) ומשנ"ב (ס"ק א' ו-ג').

ט. שו"ע (סימן תרי"ב ס"א) ומשנ"ב (ס"ק ב').

כשני שלישי ביצה, הוא עד 30 סמ"ק.¹ שיעור זה הוא בנפח ולא במשקל, וכפי שיבואר להלן.

לעומת זאת שיעור השתיה ביום הכיפורים לחיוב כרת תלוי במלא לוגמיו של כל אדם ואדם, הגדול לפי גדלו והקטון לפי קטנו, ומלוא לוגמיו היינו כשממלא צד אחד שבפיו ויראה כמלוא לוגמיו (כלומר, שכשממלא צד אחד במלואו נראה כמלא בשתי הצדדים),² ובכדי למדוד מערב יוה"כ, יכול למלא כל פיו מים, ולפלוט לתוך כוס, ומחצית מזה הוא שיעור מלוא לוגמיו שלו.

באין אפשרות למדוד כך, הדין הוא ששיעור שתיה לחיוב כרת הוא מעט פחות מרביעית באדם בינוני.³ ויש אומרים שהוא "רוב" רביעית,⁴ וכך עיקר שיש לנקוט שברוב רביעית כבר חייב כרת,⁵ ונחלקו הדעות בשיעורו, אך ההוראה המקובלת שלאדם בינוני השיעור 40 סמ"ק.⁶ ואמנם בעל מידות קטנות [ומצוי זאת באישה או בנער], יש להפחית משיעור זה עד כ-35 סמ"ק, או למדוד.

שיעורים אלו אינם אלא לענין שהאוכל או השותה פחות מהם אינו חייב כרת, אבל אסור מן התורה לאכול או לשתות אפילו כל שהוא ביום הכיפורים, אלא שלענין חולה שיש בו סכנה שדי לו בפחות מכשיעור עליו לפחות מן השיעור בכדי לצאת מחיוב כרת כפי שיבואר להלן.

1. שיעורין של תורה שיעורי המצוות (אות כא), שש"כ (פל"ט סעיף י"ט), וכך מקובל אצל מורי הוראה מדורי דורות (נשמ"א ח"א או"ח סי' תריב סק"ד מפי הגרשז"א). ובשם הגרי"ש שאם אפשר שלא יאכל בפ"א יותר מ25 גרם.

2. שו"ע (סימן תרי"ב ס"ט) ומשנ"ב (ס"ק כ"ה).

3. והיא מחלוקת הראשונים, עי' סי' רע"א. משנ"ב (ס"ק כ"ו). "מעט" פחות, היינו כמבואר בפרי חדש.

4. עי' הערה הקודמת, וכך הכריע השע"ת בשם הדגו"מ. ועי"ש בביה"ל (בסי' רע"א ד"ה והוא).

5. כף החיים (סימן תרי"ב ס"ק מ"ב), עי"ש.

6. ועי' הלכות חג בחג (ימים נוראים עמ' תי"ד) בשם הגרי"ש אלישיב שיש להחמיר שלא לעבור 37 סמ"ק.

ג. שיעורי משך אכילה ושתייה

כל אכילה ושתייה ביום הכיפורים אינו חייב עליה מן התורה אלא כשאוכל או שותה בשיעור משך זמן שדעתו מתיישבת בכך, ולכן אם אכל ככותבת הגסה במשך יותר מכדי אכילת פרס, אינו חייב.^{טז}

שיעור אכילת פרס באכילה

ולעניין שתייה, נחלקו הדעות בראשונים אם השיעור לצירוף הוא בכדי שתיית רביעית או בכדי אכילת פרס, ופשטות השו"ע (בסי' תרי"ב ס"י) דהלכה לקולא כשיטה ראשונה, אך בסימן תרי"ח כתב "וישהו בין שתיה לשתייה כדי אכילת ארבע ביצים, ולפחות ישהו בין שתיה לשתייה כדי שיעור שתיית רביעית", והיינו שלכתחילה יש להחמיר כדעה זו. "ויש שהקילו יותר".^{טז}

שיעור הצירוף בשתייה

וגם זאת נפקא מינה חשובה לחולה שיש בו סכנה, כשאוכל או שותה פחות מכשיעור וכדלעיל, צריך לשים לב שלא לצרף אכילותיו ושתייתו בתוך כדי אכילת פרס, אלא לוודא שבין אכילה לאכילה ובין שתיה לשתייה חלף שיעור כדי אכילת פרס.

לענין אכילה, לכתחילה מחמירים ששיעור אכילת פרס 9 דקות^{טז}, משך הזמן וי"א שש או שבע,^{יז} אך במקרה הצורך אפשר לרדת עד חמש או שש דקות.^{יח} וי"א אף עד שלש דקות.^{יט} ולא יותר משתי דקות.

טז. שו"ע (סי' תרי"ב ס"ג).

יז. כך משמע במשנ"ב (סי' תרי"ח ס"ק כ"א) וכ"כ באור לציון ח"ב (במבוא ענף א אות ח).

יח. עיי' יביע אומר (ח"ב או"ח סי' ל"א) שכתב דדברי השו"ע בסי' תרי"ח חומרא בעלמא, ומ"מ גם מדבריו נראה שכשהוא באפשר יש להחמיר להפסיק בכדי אכילת פרס.

יט. כשיעור אכילת ד' ביצים (לחומרא בדאורייתא) כמבואר בשו"ע (סי' תרי"ח סעיף ז'). ושיעור 9 דקות לזה כ"כ המ"ב (ס"ק כ"א) בשם החת"ס (ח"ו סי' ט"ז), שיעורין של תורה (שיעורי המצוות אות ט) בשם החזו"א אחר שכך יצא מפי החת"ס.

כ. בערוך השלחן (סי' תרי"ח י"ד) כתב כן לכתחילה "ושיעור אכילת פרס אנו משערים לששה ושבעה מינוטיין".

כא. הגרשז"א (הליכות שלמה ארחות הלכה פרק ה הערה 26). הכף החיים (סי' תרי"ח ס"ק מ"ג) כתב ששיעורו לפי חישוב של ד' ביצים 7 דקות, ולפי ג' ביצים 5 דקות, וסיים שאם אפשר יחכה 9 ואם לאו 7.

כב. אג"מ (או"ח ח"ד סי' מ"א), והסכים לדברי המרחשת (ח"א סי' י"ד).

גם לענין שתיה, שיעורו לכתחילה 9 דקות^{כג}, ובמקרה הצורך אפשר להפחית רבע מזה, כד ועכ"פ כששותה יותר מכשיעור בתוך כדי זמן שתיית רביעית, בזה לשתי הדעות שהביא בשו"ע כבר מצטרפת שתייה זו לשתייה אחרת לחיוב כרת, לכן לכל הפחות וכשאי אפשר יותר, יש להמתין כדי שיעור שתיית רביעית [שהוא לא יותר מחצי דקה].^{כה}

בעוד כל האוכלין מצטרפים זה לזה לשיעור, ולכן המורח ממרח שוקולד על פרוסת לחם עליו לשער גם את השוקולד בכלל שיעור אכילתו, הרי שאוכלין ומשקין אינם מצטרפים, ולכן מותר לחולה הזקוק לאכול, לאכול פחות מכשיעור אוכלין ומיד לשתות פחות ממלוא לוגמיו משקין.^{כז}

צידוף אוכלין ומשקין

ואמנם רוטב של מאכל מצטרף אליו לשיעור אכילה^{כז}, ואפילו מאכל העומד בפני עצמו ושרה אותו במשקה, כגון אדם זקן הטובל בייסכוויט בכוס תה, הכל נכלל ונחשב בשיעור מאכל.^{כח}

צידוף רוטב למאכל

והגרשז"א הסתפק באוכל ושותה בבת אחת, כשהמשקה נספג בפיו במאכל שאוכל באותה שעה, אם גם כן דינו כמאכל.^{כט}

האוכל ושותה בבת אחת

ד. אכילה שלא כדרך

כמה דרגות בחומרת האיסור באיסורי אכילה שבתורה, וכן לענין יום כיפור, וכדלהלן:

כג. חת"ס (ח"ו סי' ט"ז).

כד. שאף שלכתחילה מחמירים לשהות כשיעור 4 ביצים, במדת הצורך סומכים על השיטות של 3 ביצים. עי' משנ"ב (ס"ק כ"ב).

כה. שו"ע (סי' תרי"ח סעיף ח').

כו. שו"ע (סי' תרי"ב סעיף ב') ומשנ"ב (ס"ק ה), וסי' תרי"ח (ס"ק כ"א).

כז. שו"ע (סי' תרי"ח סעיף ב').

כח. משנ"ב (ס"ק ד') ע"פ המבואר בריש סי' ר"י.

כט. שמירת שבת כהלכתה (פרק ל"ט הערה פ"ז).

[א] האוכל מאכל הראוי לאכילה בדרך רגילה (כשיעור), הוא שחייב מאכל שחייב עליו כרת כרת מן התורה.

[ב] האוכל מאכל שאינו ראוי לאכילה, בזה קיימא לן שאין בזה איסור תורה אלא איסור דרבנן^ל אף בפחות מכשיעור. לא וכן הדין בשתיה^{לב}. ובשתיה כשותה הרבה יותר מכשיעור, נחלקו הפוסקים, המג"א פסק כדעת הרמב"ם שגם בזה אינו חייב כרת, והגר"א פסק כדעת רבינו ירוחם ורבינו יונה שחייב כרת. לג

[ג] האוכל שלא כדרך אכילה, בזה אסור מדרבנן, והותר לחולה שאין בו סכנה. לד שלא כדרך אכילה נחשב: אכילה או שתיה של דבר מר^{לה}; או כשהוא כרוך בנייר או בניילון^{לו}, ויש אומרים שאף דבר שאין דרך ללועסו כלל אלא רק לבולעו, כגון תרופה הנלקחת בגלולה^{לי}, נחשב אכילה שלא כדרכה. לח

ל. כמבואר במשנ"ב (סי' תרי"ח ס"ק ט"ו) וכה"ח (אות כ"ז), וזה אף שדעת הראב"ה שביוה"כ אפילו איסור דרבנן אין בו, ע"י ב"י וט"ז (ס"ק ו').

לא. פמ"ג ומשנ"ב שם.

לב. משנ"ב (סי' תרי"ב ס"ק כ"ט).

לג. משנ"ב (סי' תרי"ב ס"ק כ"ט). ויל"ע בדבר שאין בו נזק אך אינו ראוי לאכילה.

לד. מאכלות אסורות שלא כדרך מותרות לחולה שאין בו סכנה כמ"ש הרמב"ם (פ"ה מיסודי התורה ה"ח), ומשל"מ (פי"ד ממאכלות אסורות הלכה י"ב), וע"י יו"ד (ס"ס קנ"ה) ובש"ך (ס"ק י"ד) ובנו"כ שם ובמשנ"ב (סי' תס"ו ס"ק א'). ולענין יוה"כ חידש השאג"א (סימן ע"ו) שחייב משום שלענין יוה"כ בעינוי תליא מילתא ואף בזה לא חשיב עינוי. ואמנם בב"ה^ל (סי' תריב ד"ה אכל) כתב דאי לאו שיש האוכלים בשר חי, לא היה חייב על אכילתו מה"ת, ומבואר שלא כהשאג"א, וכבר קדמו הכת"ס (או"ח סי' קי"א), שביאר הטעם, דמ"מ אין דעתו מתיישבת באכילה שלא כדרכה, ע"ש. וכך פסקו האחרונים, האגרות משה (או"ח ח"ג סי' צ"א בסופו, לענין בליעת תרופות), הליכות שלמה מועדים (פרק ה הערה 42), אור לציון (ח"ד פרק טו אות ח), ועוד.

לה. רמב"ם הל' יסודי התורה (פ"ה ה"ח).

לו. שו"ע (סי' תע"ה סעיף ג').

לז. עיין מנחת שלמה (ח"א סי' י"ז), וע"ע בזה בהליכות שלמה (מועדים פרק ה הערה 42), אם יש לחלק בזה בין חמץ בפסח לאכילה ביוה"כ.

לח. ומה שאין כן הבולע דבר שדרך ללועסו, שאף שיש שכתבו דשמא ג"כ בליעה לעולם

[ד] אכילה שאינה עוברת כלל דרך פיו, כגון על ידי גסטרוסטרום, או הזנה ע"י זונדה, אע"פ שמגיע המזון לקיבה ומיישב את דעת האוכל, אינה נחשבת אכילה כלל. לט

זונדה
וגסטרוסטרום

[ה] הזנה בעירוני אל הווריד, או פתילות לנטילה בפי הטבעת, שאינם עוברים כלל דרך מערכת העיכול ואין זו אכילה כלל, בהם אין כל איסור ביום הכיפורים.^מ [עיין בפרק "נטילת תרופות או עירוניים בכדי לאפשר את התענית"].

עירוני תוך ורידי
ופתילות לפי
הטבעת

האמור בשני הסעיפים האחרונים מותר אף לחולה שאין בו סכנה. מא

אינה דרך אכילה, רבו החולקים על זה. ולגוף הדברים העירני הרה"ג רבי עקיבא דרשובין שליט"א מו"צ בירושלים עיה"ק די"ל דכ"ז בדבר שאינו נלעס אלא רק נבלע מפני מרירות שבו וכיו"ב, אבל עצם זה שרק בולעין אותו אינו סיבה להחשיבו שלא כדרך אכילה ולא גרע ממאכלים רכים שונים שנאכלים בבליעה וודאי חשיבי כדרך אכילתן, עכ"ד. והנה הגרש"ז כתב ג"כ דאיירי בדבר "דלא חזי כלל לאכילה ועומד רק בלוע וגם רק לחולים כמו גלולות" עיי"ש, ויל"ע בזה.

לט. בכל התורה קיימא לן דהאיסור תלוי בהנאת גרון ולא בהנאת מעיו, ולכן האוכל חצי זית והקיא ואכל עוד חצי, מצטרפין לחיוב, ואמנם לגבי יוה"כ יש באחרונים שחידשו דבהנאת מעיו תליא מילתא, משום שבכך תלוי העינוי או מניעתו, ולא בגרון. ודנו בזה לענין אם חלק מהאוכל הנדרש לשיעור ככותבת נותר בין החניכיים, וגרונו נהנה מככותבת אך לא מעיו, אם חייב על אכילה זו (עיין חת"ס או"ח סי' קכ"ז), או לגבי האוכל והקיא את מאכלו (מנ"ח מצוה שיג, ב), וע"ע או"ש (שביתת עשור פ"ב ה"ד), אך כבר כתב האחיעזר (ח"ג סי' ס"א) דע"י זונדה (וברור, דכל שכן ע"י פג" - גסטרוסטרום, המתחבר דרך הבטן אל הקיבה), פשיטא שאינו חייב, דאף שיש בזה הנאת מעיו, גם ביוה"כ אינו חייב על הנאת מעיו אם אינה באה ע"י אכילת הגרון [ועדיפא מאכילת דבר עטוף, אף שבאמצעות זונדה ג"כ המזון חולף דרך גרונו, ופשוט]. וכ"כ המנ"ח (מצוה שיג) לענין כרכו בסיב שאף ביוה"כ פטור. וכ"כ מהרש"ם (ח"א סי' קכ"ד). ורבינו הגר"א וייס שליט"א כתב, דכל כהאי גוונא אינו מעשה אכילה כלל ואף איסור דרבנן אין בו, ושכך ראוי להורות. מ. שו"ת מהרש"ם (או"ח סימן קכ"ג), אג"מ (ח"ד סי' קכ"א בסופו), צי"א (ח"י סי' כ"ה פרק כ"א), וע"ש שדן שמדברי הגדולים משמע דזה שרי אף לחולה שאין בו סכנה. מא. כ"כ הצי"א שבהערה הקודמת, וכ"כ בשמירת שבת כהלכתה (פרק ל"ט סעיף ל"א), וע"ש הערה צ"ח.

חולה שיש בו סכנה ביום הכיפורים

א. הגדרת חולה שיש בו סכנה

דינו של חולה שיש בו סכנה שאינו מתענה ביום הכיפורים או שאוכל ושותה לשיעורין תלוי אך ורק בשאלה מה משמעות התענית עבורו, ומשום כך, יש חולה שיש בו סכנה שחייב לצום, ומאידך גיסא ישנם חולים המתפקדים היטב ונראים כבריאים למי שאינו מומחה, ומכל מקום אסור להם לצום.

ואלו חולים שיש בהם סכנה שאוכלים ושותים כפי צרכם ביום הכיפורים:

[א] חולה שנקבע על פי רופא שהתענית עלולה להכביד את חוליו ויסתכן, ואין צריך לומר שמא ימות. ^{מב}

[ב] אפילו לא אמר הרופא בפירוש שמחמת התענית עלול להסתכן, רק אומר שאפשר שיכבד עליו החולי, מאכילין אותו, מחשש פן יסתכן. ^{מג}

[ג] אפילו אומר הרופא שיש בתענית היזק עקיף לחולה, מאכילין ^{נזק עקיף} אותו פחות פחות מכשיעור, ואף אם נראה לחולה שאין התענית מזיקה לו. ^{מד}

מב. שו"ע (סי' תרי"ח ס"א).

מג. משנ"ב (סי' תרי"ח סק"ב).

מד. שבט הלוי (חלק י' סימן צ"ב), עיי"ש, וכתב במסקנתו: "וגם נוסף דעת הרופאים דיכול לצמוח מזה היזק עקיף וכל נזק אפילו רחוק השפעתו רב על הילוך המחלה מזה הדברים נוטים להקל כו', ולא שמענו מעולם למנוע אכילה מחולה שיש בו סכנה ממש בטענה שממילא לא יזיק לו, והדברים ברורים". ונראה דמ"מ מי שנקבע שאין כל השפעה לרעה מהתענית על מצבו, הן באופן ישיר והן באופן עקיף, יכול לצום, אלא שהדבר דורש התבוננות ובירור מעמיק.

יב חולה שיש בו סכנה ביום הכיפורים

[ד] באופן שנקבע שהתענית מסוכנת לו, אפילו אם אומר החולה

שכבר התענה בעבר במצבו, אין מזה כל ראייה, משום שבפיקוח נפש כשהוא במצב סכנה, חוששים גם על העתיד ולא רק שמא ימות עכשיו, ודבר זה יסוד ועיקר גדול בפיקוח נפש.^{מה}

[ה] בשם מרן הקה"י מסרו, שצריכים להסביר לרופא שספק פקו"נ הכונה אפילו אם אחד מאלף הסובל ממחלה זו יכול להסתכן כעבור כמה חודשים כתוצאה מהצום.^{מז}

[ו] ולא מי שהצום יזיק לו בלבד כאמור, אלא בכלל זה גם חולה שנקבע שמחלתו מסוכנת, והאכילה והשתיה נדרשים להחלמתו וחידוקו.^{מז}

[ז] גם חולה שאין בו סכנה שעל פי הוראת הרופא עלול להסתכן מחמת התענית, דינו כחולה שיש בו סכנה.^{מח}

ב. הקל הקל תחילה

חולה שיש בו סכנה שצריך לאכול ביוה"כ, עליו להקפיד לאכול את הדרוש לו בכדי לפקח את נפשו, ולא יותר מכך. כמו כן, אם יכול מצד מצבו להסתפק באכילת הכמות הדרושה לו פחות פחות מכשיעור, אסור לו לאכול יותר מכשיעור בכל פעם, משום שיש להפחית ולהקל באיסור ככל הניתן, כדין "הקל הקל תחילה".^{מט}

מה. תשובות והנהגות (ח"ב סי' רצ"א), מפי מרן הגרי"ז סולובייצ'יק. ובחוט שני (יו"כ פ"ט עמ' קס"ד) כתב: "חולה שיש בו סכנה שמוותר לו לאכול ולשתות ביום הכיפורים אין פירושו שאם יתענה הרי סכנתו קרובה וימות מיד לאחר התענית, אלא פירושו שכל שמחמת התענית יחלש ותגבר עליו מחלתו עד שיסתכן אפילו לאחר שנה מחמת התענית".

מו. ארחות רבינו הקה"י (ח"ב עמ' רס"ב).

מז. שהרי גם צרכי רפואתו דוחים את יום הכיפורים, תשובות והנהגות (ח"א סימן שמ"ט).

מח. בה"ל (סי' תרי"ח ד"ה חולה), מהפמ"ג (שם סק"א) והחיי אדם (כלל קמ"ה סעיף כ"ט).

מט. כמבואר בטור (סי' תרי"ח), ובב"י וב"ח (סי' תרי"ז ותרי"ח), ומקור הדברים ברמב"ן בתוה"א שלמד מכריתות י"ג בעוברה שמאכילין אותה איסורין פחות מכשיעור גם לכל

יג חולה שיש בו סכנה ביום הכיפורים

ואם היה די לו בפחות מכשיעור, אסור לו להשלים ולאכול כשיעור.¹

בדעת הגר"ח
מבריסק

ואמנם ידוע מהגר"ח נ"א שביאר שיש חולה שאין בו סכנה אלא שאם לא יאכל יסתכן ואותו מאכילים פחות מכשיעור (ועליו כוונת החינוך (מצוה שיג) שמאכילין חושאב"ס)², אבל חושיב"ס מאכילין כדרכו, ומשום שגם זה בכלל צרכי חולה.³ וכ"כ הנצי"ב בהעמק שאלה,⁴ ז"ד דבהכרח חושיב"ס אוכל כדרכו ממה שהשמיטו עיקר גדול כזה הרי"ף והרמב"ם, אבל מסקנת האחרונים אינה כן אלא אף חושיב"ס גמור אין מאכילין אותו כשיעור אם די לו בפחות פחות מכשיעור, וכפסק השו"ע.⁵ ז"ה

חולה, וכ"ה ברא"ש (יומא פ"ח אות י"ג), ועי' בתוה"א שם בהשמטת הרי"ף, ועי' בנוב"ק (קמא או"ח סי' ל"ו) מה שביאר בזה בסדר כתיבת הרמב"ם לגבי יוה"כ ולגבי מאכלות איסור, וכך פסק השו"ע (בסי' תרי"ח סעיף ח'). ועיין בכל זה במה שביאר הדברים בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סימן קלו, קלז), ובמוש"כ על דברי החסד לאברהם תאומים (תנינא או"ח סי' ס"ד) דליכא דין הקל הקל תחילה ביוה"כ (וע"ע שו"מ תליתאה ח"ב סי' קצ"ב).

ג. בפשטות, משום שהחצי שיעור הנוסף אסור מן התורה. והביה"ל בסי' תריח הביא מהבנין ציון, דאף מי שהותר לו לאכול יותר מכשיעור, ואח"כ באכילה נוספת הוצרך רק לפחות מכשיעור, אם יאכל יותר מכשיעור חייב כרת. ושמעתי מרבינו הגר"א וייס שליט"א דבאמת בבנין ציון אינו, ורק בפתחי תשובה או"ח העתיק ממנו כך שלא בדקדוק ומיניה העתיק המשנ"ב, ושמצד עצמו הוא תמוה, דכיון שחצי השיעור היה בהיתר, ומצוה קעביד, מהיכי תיתי שהחצי השני יצטרף לחייבו כרת.

נא. עי' חי' הגרי"ז (הל' שביתת עשור פ"ב).

נב. ועי' מנחת חינוך (מצוה שי"ג ס"ק ה').

נג. והיינו צרכי חולה שאין במניעתם סכנה, שהרי די לו בפחות פחות מכשיעור. ובאמת הוא צ"ע, שהשו"ע בסי' שכ"ח פסק את שיטת הרה"מ (פ"ב משבת הי"ד) דמחללין שבת על צרכי חולה כאלו, ומאידך כאן פסק להאכילו פחות מכשיעור, וכן הרה"מ עצמו פסק בהל' שביתת עשור כהרמב"ן דמאכילין את החולה פחות פחות מכשיעור, וע"כ דלאו בהכי תליא. וכמו"כ העירו הפוסקים מהא דהביה"ל הכריע שלא לסמוך על זה בדאורייתא.

נד. שאילתא קס"ז (אות י"ז).

נה. ערוך השלחן (סי' תרי"ח אות ט"ו) דהמנהג כהטור והשו"ע; שש"כ (פל"ט סעיף ו' ובהערה כ) שכתב שלמעשה נוהגין הרבנים ומורי הוראות בישראל כהשו"ע; שבט הלוי שם; צי"א (חו"ו סי' יג אות ב') ועוד. ועי' מה שהביא בזה בנשמת אברהם (סי' תרי"ח

[ואמנם, אף שמאכילין את החולה פחות פחות מכשיעור בכדי להקל באיסור, מכל מקום אין מייעצים לו לאכול את הדרוש לו שלא כדרך אכילה, כגון על ידי שימרר המשקה, או יעטוף את המאכל, ועיין להלן בזה].

ולכן אלו הדברים שיש לבחון:

[א] האם די לחולה זה בשתיה, או שהוא מוכרח גם לאכול. ברוב המקרים די לחולה בשתיה ואינו צריך לאכול, אך האוכל ביום הכיפורים בדרך כלל יצטרך גם לשותות.¹¹ בענין זה יש לשים לב לכך ששתיה עשירה כמו חלב או מיצי פירות עשויה להספיק גם לצרכי הזנתו של החולה, ולא רק למניעת התייבשותו.

האם נצרכת אכילה או שדי בשתיה

[ב] מה כמות האכילה או השתיה הדרושות לו ביום הכיפורים. בקשר לזה יש לשים לב, שכמות השתיה ביום הכיפורים במקרה שהחולה אינו זקוק לאכילה לפעמים גבוהה יותר מכמות השתיה הנדרשת ביום רגיל, משום שעל ידי האכילה האדם מקבל כמות נכבדה של נוזלים (כגון באכילת פירות ועוד), וביום כיפור, כשאינו אוכל, יצטרך להשלים את הנוזלים הללו בשתיה.

כמות האכילה או השתיה הנדרשים

אך על כל פנים, ברוב המקרים, די בליטר וחצי שתיה ליום, ולפעמים אף פחות.¹²

[ג] האם ניתן להגיע לכמות הדרושה על ידי אכילה ושתיה פחות מכשיעור בהפסקות של כדי אכילת פרס במשך היום או לא. אם ניתן, על החולה לאכול ולשתות לשיעורין בלבד, בכדי לצאת מאיסור כרת. אם אין הדבר ניתן, עליו לאכול ולשתות לשיעורין

האם ניתן לקבל כמות זו לשיעורין

אות ב' בדעת הגר"י אברמסקי. ודעת הגר"ש"א (הלכות חג בחג פכ"ו בהג"ה) דאף דאכן יש להורות לכל חושיב"ס לאכול פחות מכשיעור וכשו"ע, מ"מ "במקום כל חשש קטן אחר" כגון במקום ספק אם די בשיעור, או שאינו יודע לכוון השיעור בדקדוק, אפשר לצרף שיטה זו.

11. ישנה עדיפות נוספת לשתיה על פני אכילה, והיא משום שאת השתיה קל יותר לשער.

12. ד"ר גבריאל מונטר.

טו חולה שיש בו סכנה ביום הכיפורים

במשך רוב היום, ופעם בכמה שעות לאכול ולשתות יותר מכשיעור, כצרכו. ולהלן נפרט יותר במצבים השונים.

הכלל בהלכה זו, שאין להורות על אכילה פחות מכשיעור אם אין ברור הדבר שהדבר יספיק עבורו. במקום ספק [ואפילו חשש רחוק^נ] יש להורות לו לאכול כדרכו בכל ימות השנה, ורק כשמרגיש שכבר יספיק לו לאכול או לשתות לשיעורין, יעשה כן. ^{נט} אך מורה הוראה הבקי בהלכות אלו בדרך כלל יוכל להמליץ על אכילה לשיעורין בלבד, ובוודאי בשיעור ההפסקה הקטן.

ולגבי שתיה, אין לך כמעט מי שאינו יכול לשתות לשיעורין לכל הפחות כדעה המקילה של שהייה כשיעור שתיית רביעית, וכך ראוי להדריך גם את אלו הזקוקים לשתיה מרובה, כגון מי שאחווה צירי לידה, עיין להלן, שלכל הפחות יפסיקו כשיעור הקטן.^ס

[ד] על מורה ההוראה לבחון את מצבו של השואל, מאחר ופעמים שאי אפשר לסמוך על כך שהחולה יאכל וישתה כדרוש, עקב הקושי להקפיד על פעמים רבות של אכילה ושתייה לשיעורין, וכשמדובר למשל על חולה זקן הסובל מדמנציה, ואין לו מלווה צמוד ביום הכיפורים, או על חולה שמטעמים אחרים קשה לסמוך עליו שיאכל וישתה מספיק אם נאמר לו לאכול ולשתות לשיעורין, יש להורות לו לאכול ולשתות כרגיל ללא הגבלה, בכדי לא לסכנו.

[ה] אף שכאמור לעיל אכילה שלא כדרך אינה אסורה מן התורה, ולעומת זאת אכילה לשיעורין אף שאין בה כרת מכל מקום אסורה היא מן התורה, לא מצינו בפוסקים שייעצו לחולה שיש בו סכנה לאכול את מאכלו ולשתות את המשקין הצריכים לו שלא כדרכם, ומסתבר שטעם הדברים הוא מחשש שמא ימעט באכילתו ויסתכן. ולכן אין להורות כך בציבור אלא להנחות את הצריכים לכך לאכול

שאינו חובה לחולה מסוכן לאכול שלא כדרך

נח. חוט שני (יוה"כ פ"ט עמ' קס"ה).

נט. שש"כ (פרק ל"ט סעיף כ"ה).

ס. רבינו הגר"א וייס שליט"א.

ולשתות כדרכו [לשיעורין], אלא שאם מכיר בנפשו שאם יאכל שלא כדרך עדיין יאכל כפי הצורך ויקפיד בכך, אזי ראוי ועדיף לעשות כן, ומכל מקום אין זה פסק הלכה לרבים. סא

[ו] "ורבים טועים לחשוב שאכילה ושתיה לשיעורים היתר גמור הוא, ומתירים לשיעורים בקלות דעת לכל מי שנדמה לו בהקיץ או בחלום שא"א לו לצום, ובאמת חצי שיעור אסור מה"ת דכל משהו יש בו איסור תורה ורק במקום פקו"נ אפשר להתיר לשיעורים, אלא דמ"מ קל הוא מאכילת שיעור, ויש להזהר בקדושת יוה"כ וחומרתו". סב

הזהירות
בהוראה לאכול
לשיעורין

ג. פרטי הלכות לאכילה ושתיה של חולים שיש בהם סכנה ביום הכיפורים

[א] חולה שיש בו סכנה שמותר לו לאכול ולשתות ביום הכיפורים (בין אם לשיעורין, או כדרכו - על פי הוראת מורה הוראה והנחיית רופאו), אין לו לפגום את המזון ואת השתיה, סג אלא יאכלם כמות שהם. סד אמנם יש אומרים, שכשמדובר במי שאינו חולה שיש בו סכנה, ונצרך לאכול או לשתות מחשש שמא יבוא על ידי התענית לכלל סכנה, אזי צריך לפגום את המזון והשתיה. סה ורבינו הגר"א וייס שליט"א דחה חילוק זה.

פגימת המאכל
והמשקה

סא. רבינו הגר"א וייס שליט"א. וכ"כ במנחת שלמה (ח"ב סי' נ"ח אות כ"ו) ובחוט שני (יוה"כ פ"ט עמ' קס"ה), שכתב "שהרי הוא חולה שיש בו סכנה ומוטל לדאוג להבריאו ולחזקו ולא להכביד עליו". ורבינו שליט"א הוסיף עוד, דאצל חולה שיש בו סכנה, ענין האכילה הוא בכדי ליישב את דעתו, ואין דעתו של אדם מתיישבת באכילה ושתיה שלא כדרכה, ועוד דאם יפסול את האוכל יש לחשוש שיקיא ויחמיר את מצבו הרפואי.

סב. לשון רבינו הגר"א וייס שליט"א.

סג. כדרך שיש לעשות בחולה שאין בו סכנה הנוטל תרופות, עיין להלן.

סד. מנחת שלמה (ח"ב סי' נח אות כו); יביע אומר (חלק ט' או"ח סי' נה); וכן שמענו מרבינו הגר"א וייס שליט"א, ועיין לעיל בסמוך.

סה. הלכות חג בחג (עמ' תיט בהערה) בשם הגר"ש אלישיב.

חולה שיש בו סכנה ביום הכיפורים יז

[ב] הצריך לאכול או לשתות, יאכל וישתה מאכלים ומשקאות בעלי ערך תזונתי גבוה וקלוריות רבות, בכדי שאלו יחזקו אותו ויוכל להימנע ממאכל ומשתייה מרובים לפי הרגשתו והסכמת הרופא.^{סז} אך אין חובה על החולה לדעת כמה קלוריות דרושות לו במהלך הצום ולהקפיד להשיגן במעט מזון, כגון שיקפיד לאכול רק מאכלים שמנים, או שיקפיד לשתות משקאות עתירי תזונה ובכך יימנע מאכילה (באם כעיקרון על פי הוראת הרופא עליו לאכול וגם לשתות), ועייין הערה.^{סח}

[ג] ראוי לחולה שיש בו סכנה הנצרך לשתות מחשש התייבשות, "אינשור" ו"מינרלי" (כגון "מינרלי" וכדומה), שיחזקו אותו כך שיוכל לשתות פחות או להימנע מאכילה. לעומת זאת, אין צורך להטריח את החולה לשתות משקה "אינשור".^{סח}

[ד] אין להורות לחולה לאכול דבר שהנאת אכילתו מועטת, כגון שיאכל פת יבישה במקום בשר שמן, או מרק תפל, והדגש היחיד

אכילת דברים שהנאתם מועטת

סז. רבינו הגר"א וייס שליט"א, וכ"כ נשמת אברהם (סי' תרי"ב ס"ק ו') מהגר"י נויבירט. מנחת שלמה (ח"ב סי' נ"ח אות כו), וז"ל החשוב שם: "בדבר שאלתו בחולה שיכול ליתן לו אוכל עשיר בקלוריות כמו בשר שמן ולא אוכל אחר, ועל ידי כך למעט באיסורי תורה, וכן כשיש אפשרות לספק לחולה את כל כמות הקלוריות בתוך השתיה שהוא חייב לשתות, האם יהיה אסור לו לאכול אלא רק לשתות, ונמצא שאין לך חולה שמוותר לו לאכול ביוהכ"פ, נלענ"ד שאם נחייב את החולה לחשוב על מספר הקלוריות כדי למעט באכילה, היינו צריכים גם לחייב להשתמש בחוקן, אינפוזיא, זונדה, ועוד מיני תחבולות, וגם עבור מי שיש לו אבן בכליה וצריך לשתות מסתבר שאפשר להכניס איזה דבר מר במשקה שבהחלט לא מזיק, והיה ע"י זה שלא כדרך אכילתו דפטור, גם הרי תמיד ידוע שבישרא דתורא או ביצה מזין יותר מירקות ולא נזכר כלל בשום מקום שצריכים לחייבו בכך, והטעם הוא מפני שכל התחבולות והחשבונות האלה יכולים להביא לידי סכנה למי שלא יוכל לעשותם, וימנע משום כך לגמרי מלאכול ולשתות, ולכן מתירים לאכול ולשתות כדרכו רק מעט מעט פחות מכשיעור כדי לא לבלבל את החולה. אך מי שיודע ורוצה דוקא בתחבולות, תבוא עליו ברכה", עכ"ל.

סח. רבינו הגר"א וייס שליט"א.

הוא כאמור, שיאכל מה שיכול להשביעו ולהזינו וליישב את דעתו מספיק בכדי שיוכל למעט באכילות. ^{סט}

[ה] חולה שיש בו סכנה או מעוברת היודעים שקרוב לוודאי שלא יוכלו להשלים את הצום, ובשלב מסוים יצטרכו לאכול או לשתות, אין להם להמתין עד שיגיעו למצב מצוקה וסכנה מוחשית, ויש להם להקדים רפואה למכה ולזון את עצמם. ^ע

שאלו להמתין
לסכנה
מוחשית

[ו] חולה שאם יתחיל לצום יגיע למצב שבו יצטרך לאכול בפעם אחת יותר מכשיעור, דעת רוב הפוסקים שעדיף שיתחיל לאכול מהבוקר לשיעורין, מאשר שיגיע למצב שיצטרך לאכול יותר מכשיעור בפעם אחת, ^{עא} ויש אומרים שימתין עד שיהיה מוכרח לאכול, אף אם אז יצטרך לאכול יותר מכשיעור. ^{עב}

פחות
מכשיעור כעת
או אכילה
כשיעור אחר
כך

סט. רבינו הגר"א וייס שליט"א (מנחת אשר מועדים יו"כ סי' י"ז), ודלא כהעמודי אור (סי' ל' וסי' ס"ד), אלא כהאור שמח (פי"ד ממאכלות אסורות הי"ד), ושהוא פשוט מסתימת הפוסקים, ובטעמא דמלתא כתב, דאין ההנאה מטעם המאכל המתוק הנאת איסור כלל, ועיקר הנאת המאכל היא הנאת השביעה [אלא שלפעמים כשאין הרגשת הטעם חשיב שלא כדרך אכילה], עיי"ש בדבריו היסודיים. וכ"כ ביביע אומר (חלק ט' או"ח סי' נ"ה), וכתב (וכ"כ רבים מהאחרונים) שמה שהורה החת"ס (ח"ו סי' כ"ג) בשעת מגיפת החולירע לשתות קפה או חלב ללא סוכר, ומרק תפל, אולי לא כתב כן אלא בנדונו דאיירי בבריאים שחוששים פן יסתכנו, ולא בחולה שיש בו סכנה ממש.

ע. רבינו הגר"א וייס שליט"א.

עא. אגרות משה (או"ח חלק ד סימן קכ"א); שולחן שלמה (ערכי רפואה חלק ב עמוד רל"ח), הובאה דעתו גם בשמירת שבת כהלכתה (פרק ל"ט הערה צ"ב) משום שאף האכילה פחות מהשיעור היא בכדי שלא יסתכן ועוד שעל ידי אכילה פחות מהשיעור הוא נחשב למעונה; מועדים וזמנים (חלק ח סימן כ"א). וכן מורה רבינו הגר"א וייס שליט"א, ומטעם דאפילו אם כעת אינו נחשב עדיין כחולה (וכגון השותה למנוע סכנת התייבשות), מ"מ הא לפיקוח נפשו הוא עושה, ושאף בלי קשר לשאלה האם עדיף לעבור כמה פעמים איסור בחצי שיעור או פעם אחת להתחייב כרת, יש להורות לו להתחיל באכילה בכדי למנוע מעצמו את מצב הסכנה הגמורה בשעה שבה יהיה כאמור מוכרח לאכול יותר מכשיעור בכדי לפקח את נפשו.

עב. שמירת שבת כהלכתה שם בשם הגרי"ש אלישיב.

יט חולה שיש בו סכנה ביום הכיפורים

[ז] אמנם, כל עוד יש סבירות שיוכל לסיים את הצום, אין לו להתחיל לאכול ולשתות לשיעורין אפילו אם על ידי כך יתכן שיצטרך לאכול בפעם אחת יותר מכשיעור. ע"ג

[ח] חולה שיש בו סכנה, שנקבע שיוכל להסתפק באכילה או שתיה לשיעורין, וטוען שההקפדה על האכילה או השתיה לשיעורין תגרום לו הרבה צער ועגמת נפש, מותר לו לאכול כדרכו משום יתובי דעתא. ומכל מקום לא נפקעו ממנו דיני הצום, ואסור לו לאכול דבר שבודאי אינו צריך לאכלו לבריאות גופו או נפשו. ע"ד

הטוען שאכילה לשיעורין מצערתו

ד. הכנה מערב יום כיפור

[א] חולה, שמחמת מצבו אם יתענה בצום גדליה לא יוכל להתענות ביום הכיפורים, יש אומרים שיתענה בצום גדליה ע"ה, ויש אומרים שעליו להימנע מצום גדליה בכדי שיוכל לקיים המצוה מן התורה של תענית יוה"כ. ע"י אך כבר העיר בעל החוטש שני, שחולה כזה בדרך כלל כבר ייחשב בצום גדליה כחולה שאין בו סכנה הפטור מלצום. ע"י

צום גדליה או יום הכיפורים

עג. רבינו הגר"א וייס שליט"א.

עד. רבינו הגר"א וייס שליט"א.

עה. אשל אברהם (בוטשאטש) סי' תר"ב אות א', ומטעם שחייב לקיים תקנת חז"ל אף במקום שיעקר דאורייתא בשוא"ת (וע"ש שדן אם העקירה חשיבא שוא"ת), וכן דביוה"כ יהיה פטור מטעם אונס ובפרט אם חשיב הותרה.

עו. עיין בשדי חמד (מערכת יוה"כ סימן א' אות י'), שהביא את שתי הדעות החלוקות, והביא שדן בזה האהל משה (סימן ט"ז), וכתב שדין זה תליא במחלוקת הרדב"ז והחכם צבי (הובאו דבריהם בבאר היטב סימן צ' ס"ק י"א, ובמשנה ברורה שם ס"ק כ"ח) באסור בבית האסורים שניתנה לו הרשות להתפלל במנין באיזה יום שירצה, שדעת החכ"צ שימתין ליוה"כ או פורים, ודעת הרדב"ז שיקדים באותו היום תיכף, וכתב דה"ה לנ"ד, שלדעת הרדב"ז יצום בצום גדליה, ולדעת החכם צבי יש להעדיף לצום ביום כיפור. וע"ש מה שפלפל בזה. וכן פסק באור לציון (פרק ו' סעיף ח') שמתענה ביוה"כ.

עז. חוטש שני (ר"ה יוה"כ פרק ט' הערה מ"ז).

כ חולה שיש בו סכנה ביום הכיפורים

[ב] חולה שנמצא במצב של ספק פיקוח נפש, ויכול לבדוק ולוודא זאת על ידי בדיקות שונות מערב יום הכיפורים, כגון חולה לב שיכול לבצע בדיקת מאמץ, או חולה כליות שיכול לבצע בדיקת דם, אף שבמצבו הוא כבר בספק פיקוח נפש ולכן מותר לו לאכול ולשתות לשיעורין ואין עליו חובה מעיקר הדין לבדוק זאת, מאחר שאין בדיקה רפואית שאינה כרוכה בטורח ובצער, מכל מקום ודאי שראוי והגון לערוך בדיקות אלו כדי למנוע אכילה ומלאכה שלא לצורך ביום הכיפורים, והמרבה בבדיקות הרי זה משובח. ע"ח

[ג] ראה להלן, בפרק "מחלות ומצבים רפואיים", לגבי ההכנה לקראת יום כיפור לחולה בסוכרת נעורים ובמחלות לב שונות.

[ד] חולה או מסוכן שאינו צם כלל ביום הכיפורים, יש שכתב, שאם אינו מתקשה באכילתו יש לו לאכול בערב יום הכיפורים אף על פי שאינו מתענה ביום כיפור ע"ט. וי"א שהדבר תלוי אם מסתפק באכילה פחות מכשיעור, שלא איבד תעניתו³, אזי חייב לאכול בערב יום הכיפורים. פ"א

אולם אם האכילה מזיקה לחולה אין לו לאכול בערב יום הכיפורים יותר מהרגלו פ"ב.

עח. רבינו הגר"א וייס שליט"א.

עט. שו"ת כתב סופר (או"ח סימן קי"ב) שאף על פי שהטעם הוא כדי שיוכל לצום ולהתענות ביום כיפור, אין הולכים אחר הטעם; שו"ת יביע אומר (חלק א - או"ח סימן ל"ז) שכיון שעל ידי אכילתו בערב יום הכיפורים ממועט באכילה ביום הכיפורים לפחות בלילה, והיתר אכילה ביום כיפור הוא בגדר דיחוי ויש למעט ככל האפשר, יש לומר שמקיים מצווה באכילתו בערב יום הכיפורים. אולם דעת הנצי"ב (העמק שאלה, וזאת הברכה קסז אות יב) ע"פ השאלות, שמי שלא התענה ביום הכיפורים לא קיים מצווה באכילתו בערב יום הכיפורים.

פ. עיין לעיל בפתיחה.

פא. מקראי קדש (ימים נוראים עמ' לז).

פב. שו"ת רע"א (סימן ט"ז).

בדיקות מערב
יום הכיפורים

מצוות האכילה
בתשיעי לחולה
האוכל ביום"כ

דרך מדידת והכנת השיעורים

כפי שביארנו לעיל, חולה שיש בו סכנה שצריך לאכול או לשתות ביום הכיפורים, ויכול להסתפק באכילה או בשתייה פחות מכשיעור בכל פעם, היינו פחות ממלוא לוגמיו (או עד 40 סמ"ק) משקה ועד 30 סמ"ק מאכל, בשיעור זמן פחות מכדי אכילת פרס בין אכילה לאכילה ובין שתיה לשתיה, חייב לעשות כן.

א. כללי המדידה

[א] הזהירו האחרונים לשער את כמות המאכל והמשקה בדיוק בחובו למדוד במדויק ככלים המיועדים לכך או בכלים שבחן את מידתם בדיוק, "שלא יצטרך לשער מאומד הדעת, שבקל יוכל לטעות ליתן לו יותר או פחות, שאף אם ירצה להחמיר ליתן לו פחות בענין שלא יפול ספק שמא הוא יותר, גם זה מקלקל לענינו, דזימנין דאתי לידי סכנה מחמת זה, ולכן יכין לו מדה כמדתו, ולא יצטרך לשער באימוד הדעת".^{פג}

[ב] יש לכל מורה הוראה לשקול מערב יום הכיפורים כדי לדעת השיעור אם נצרך לשאלה.^{פד}

[ג] שיעורים אלו הנם בנפח ולא במשקל. במשקין אין כמעט הבדל בין המשקל לנפח, ולכן 40 סמ"ק משקה, ניתנים למדידה במשקל כ-40 גרם. באוכלין, המדידה מתבצעת שלא על ידי משקלים, אך יכולה להתבצע על ידי כלי מידה.

[ד] לכן, בכדי לדעת על מאכל מסויים מה שיעורו, יש לקחת כוסית קטנה, לשקול אותה כשהיא ריקה, למלא בה 32 גרם מים, לסמן

פג. לשון המטה אפרים (סי' תרי"ח ס"ק י"א).

פד. כף החיים (סימן תרי"ח ס"ק ל"ז).

את גובה המים בכוסית, וכפי נפח זה יוכל למלא את הכוסית בכל אוכל. פה

[ה] מאחר שהשיעור הוא בנפח ולא במשקל, דנו הפוסקים כיצד יש להתחשב באוירים שבתוך מיני מאפה שונים וכיצא בזה, יש שהורו שעכ"פ לענין יום כיפור שהאיסור מצד ישוב דעתו של האוכל, יש להתייחס אך ורק לנפח המאכל עצמו ללא האויר שבתוכו, ויש שהורו שאף האוירים מצטרפים, ולכן בכדי לדעת את השיעור יש למעך את המאכל היטב לפני מדידתו,^פ ולהקפיד שהמאכל לא יתנפח בשנית, אלא לאכלו כשהוא מעוך.

מאכל שיש בו אויר

ואמנם דעת רבינו הגר"א וייס שליט"א, שאף לענין יום הכיפורים העיקר שהאויר שבתוך דברי מאפה מצטרף לשיעור, ולכן מיני מאפה כמות שהם, אף חללי האויר שבהם נכללים בשיעור ככותבת. וכשהוא נוטל מאפה שכזה, כגון ביסקוויט, ומרסקו היטב, יש להסתפק אם בכך נפחת שיעורם ממה שהיה לכתחילה, והדעת נוטה להקל ולהחשיבם כפחות משיעורם, אך הדרך הנכונה לצאת מידי ספק היא לשער את המאפה כמות שהוא.

[ו] כאמור לעיל שיעור השתיה ביום הכיפורים לחיוב כרת תלוי במלא לוגמיו של כל אדם ואדם, הגדול כפי גדלו והקטון כפי קטנו, ומלוא לוגמיו היינו כשממלא צד אחד שבפיו ויראה כמלוא לוגמיו (כלומר, שכשממלא צד אחד במלואו נראה כמלא בשתי הצדדים),^פ ובכדי למדוד מערב יוה"כ, יכול למלא כל פיו מים, ולפלוט לתוך כוס, ומחצית מזה הוא שיעור מלוא לוגמיו שלו.

דרך מדידת שיעור שתיה

באין אפשרות למדוד כך, ימדוד מערב יום הכיפורים במזרק רפואי או בכלי מדידה מדויק אחר^פ 40 סמ"ק, וישפוך לכוס, ויסמן על

פה. שמירת שבת כהלכתה (פרק ל"ט סעיף כ').

פו. שמירת שבת כהלכתה (פרק ל"ט סעיף י"ט), אור לציון (ח"ד עמ' קיד).

פז. שו"ע (סימן תרי"ב ס"ט) ומשנ"ב (ס"ק כ"ה).

פח. יש לדעת, שבבבוקי התינוקות המצויים, פעמים שהמידה אינה מדויקת.

כג דרך מדידת והכנת השיעורים

הכוס את השיעור, ואזי ביום הכיפורים יוכל לשתות בכל פעם עד הסימון. [עבור אדם קטן מימדים, יש להפחית כ-5 ס"מ משיעור זה].

בשעת הדחק, ישער לפי קצת פחות מרבע כוס פלסטיק חד פעמית מצויה. פט

ב. מדידה ושקילה מערב יום הכיפורים

[א] קיימא לן שמדידה של מצוה, וצרכי רפואה גם הם מצוה, השימוש בכלי מדידה ביום הכיפורים מותרים בשבת^א וגם ויה"כ דינו כשבת לענין זה. ^{בא} ולכן מותר להשתמש ביום הכיפורים בכלי מדידה כגון מזרק רפואי בכדי למדוד משקה למי שזקוק לכך. ^{בב} אך לכתחילה יש למדוד מערב יום הכיפורים. ^{בג}

[ב] לגבי השימוש במשקל (מכני!) הדעות חלוקות, האם גם שקילה השימוש במשקל של מצוה הותרה בשבת ויה"כ או לא. ^{בד} משום כך הזקוק לשקילה

פט. כ"כ בהליכות מועד (פרק ח' הערה ז').

צא. כמבואר בשו"ע (או"ח סימן ש"ו סעיף ז' ובמשנה ברורה ס"ק ל"ו) שמדידה של מצוה מותרת, ורפואת הגוף מצוה היא.

צא. ועוד, שכתב החינוך (מצוה רע"ח ומצוה שיג) "ומותר לשקול ולשער דברים אלה ביום הכיפורים לעת הצורך, מוטב נחוש ונרחיק שלא לאכול שיעור ולא נחוש לאיסור המשקל שהוא מדרבנן".

צב. כף החיים (סי' תרי"ח ס"ק ל"ז וס"ק מ').

צג. משנ"ב (סי' תרי"ח ס"ק כ"א, משמעות דבריו), כה"ח שם, שמירת שבת כהלכתה (פרק ל"ט סעיף כ"א), יחווה דעת (ח"ו סי' לט).

צד. הפתח הדביר (סימן ש"ו) נקט שהוא הדין למשקל, ולא רק למדידה. אמנם בכף החיים (סימן ש"ו ס"ק ג) כתב שלבו מהסס בזה, ונטייתו שם להחמיר במשקל, אף לצורך מצוה.

והגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הובא בשמירת שבת כהלכתה פרק כ"ט סעיף מ' הערה ק"ג) כ' לצדד כדברי פתח הדביר, שאין לחלק בין מידה למשקל, והכל מותר לצורך מצוה, וכן פסק בשמירת שבת כהלכתה שם, (אם כי בסוף ההערה שם הביא סברא לחלק בין מידה למשקל, אך למעשה הורה הגרש"ז שאין לחלק בין הדברים), וכן הובא בשולחן שלמה (יו"ט חלק א', סימן ת"ק, עמ' צט הערה ב') שהתיר לשקול לצורך מצוה.

ככדי לקבוע את השיעורים, עדיף שיעשה כן מערב יום הכיפורים, וכך יעצו אף המקילים במדידה.^{צ"ה}

[ג] והדבר נכון וראוי גם מן הבחינה שכל שיהיו לו צרכיו מוכנים מערב יום הכיפורים, כך יהיה קל עבורו יותר להתמודד ביום הכיפורים, ולעומת זאת מי שצריך ביום הכיפורים בכל כמה דקות למדוד, עלול להתרשל בפיקוח נפשו ואף להסתכן. וזה בדוק ומנוסה.

מעלת המדידה
מבעוד יום

[ד] ובימינו מצויים בבתי ההוראה ואף בחלק מקופות החולים בארץ כוסיות קטנות המכילות פחות מכשיעור, ובהן אין כל חשש, ואף קיימים גמחי"ם בהם ניתן להשיג שקיות אטומות קטנות המכילות משקין פחות מכשיעור.

ג. מה נחשב מאכל ומה נחשב משקה

על החולה לדעת על כל דבר שאוכל, אם נחשב כמאכל או כמשקה, ונפקא מינא לשיעורם, וכן להצטרפות עם אוכלין או משקין אחרים.^{צ"ו}

[א] כאמור לעיל בפרק "שיעורי משך אכילה ושתייה", רוטב של מאכל דינו כמאכל, ולכן בסלט ירקות, הרוטב הוא חלק מהמאכל, וכך גם ברוטב של תבשיל. אמנם, במרק ירקות, יש להתחשב בשיעור הירקות, העוף, או הקטניות, בפני עצמם, כמאכל, ובשיעור מי המרק בפני עצמם - כמשקה.

רוטב ומרק

וכן נקטו להתיר בשו"ת יחווה דעת (חלק א' סימן ט"ז), ובשו"ת אור לציון (חלק ב' פרק כ"ה שאלה ב'), ובארחות שבת (חלק ב' פרק כ"ב סעיף ק"ט). ועי' גליון אליבא דהלכתא (שע"י ישיבת אהבת שלום, גליון נ"ו עמ' כ"ב), שם הביא הר"י שוב בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל שפסק לאסור שקילה בשבת, אף לצורך מצוה, ולעומת זאת בספר הלכות שבת בשבת (חלק ד' פרק ע"ג סעיפים מ"ה, נ', ועי"ש בהערה 81) הובא משם הגרי"ש שאסור שקילה במאזנים בלבד.

צ"ה. ביחוד לענין שקילה, עיין שולחן שלמה (שם בהערה ב'); ואמנם כן יעצו הפוסקים אף לענין מדידה וכאמור לעיל.

צ"ו. בדיון הצטרפות מאכל ומשקה עיין לעיל.

כה דרך מדידת והכנת השיעורים

[ב] ביצה חיה נחלקו הפוסקים בדינה, אמנם נראה שביצה רכה, ביצה חיה ורכה דהיינו מבושלת למחצה, דינה כמאכל.^{צז}

[ג] דבש, כשהוא נוזלי דינו כמשקה, וכשהוא קרוש דינו כמאכל.^{צח} דבש ואמנם אף אם הוא נוזלי, כשמורחו על הלחם, דינו כמאכל, כמבואר לעיל, וכך כשממיס דבש קרוש בתה, דינו כמשקה.

[ד] לבן, כשהוא דליל, דינו כמשקה.^{צט} [ולכן ראוי לנערו היטב ק]. לבן וגבינה גבינה לבנה, כמאכל.^{קא}

והגרשו"א הסתפק בדינם של שמנת, דבש וגלידה, אם דינם כמאכל או משקה.^{קב}

[ה] חמאה קרושה דינה כמאכל.^{קג} חמאה

[ו] המוצץ סוכריה, צריך עיון אם דינה כמאכל או משקה.^{קד} ומכל סוכריה מקום, יש לאסור למצוץ סוכריה אם אינו צריך לה לבריאותו.^{קה}

[ז] דייסה, אם אינה דלילה כמו שעושים לתינוקות שאינם יכולים דייסה עדיין לאכול, דינה כמאכל.^{קי}

[ח] בפירות מרוסקים, יש להבחין בין סוגי הפירות: יש פירות כגון פירות מרוסקים או גזר שכשסוחטים אותם נפרדים הנוזלים מסיבי הפרי,

---

צז. עיין שמירת שבת כהלכתה (פרק ל"ט הערה ס"ג) למקורות בזה, ועי' חוט שני (יוה"כ פ"ו עמ' ק"מ).

צח. חוט שני (יוה"כ פ"ו עמ' ק"מ).

צט. ועיין אור לציון (ח"ד עמ' קט"ו) שכתב דאף לבן קפוי ופודינג ודייסה דלילה, דינם כמשקה לענין שיעור הזמן ביוה"כ משום שא"צ ללועסם ואע"פ שלשאר דברים דינם כאוכל.

ק. תורת היולדת (עמ' שסה).

קא. חו"ש (יו"כ פ"ו עמ' ק"מ).

קב. הליכות שלמה מועדים (ח"ב פ"ה סעיף ב ובהערות דבר הלכה שם).

קג. תורת היולדת (עמ' שסה).

קד. הליכות שלמה (מועדים ח"ב פרק ה דבר הלכה אות ה').

קה. שמירת שבת כהלכתה (פרק ל"ט הערה צ"ה).

קו. חוט שני (יו"כ פ"ו עמ' ק"מ).

ואזי המאכל נחשב אוכל והמיץ למשקה; אבל שאר פירות מרוסקים שאינם דלילים כמשקה, וכל שכן בננה מרוסקת, דינם כמאכל. קי

[ט] לא הבאנו כאן את כל דעות הפוסקים בעניינים אלו, ובכל הדברים המסופקים או הנתונים במחלוקת, ראוי להסתלק מן הספק ולתת חומרי מאכל ומשקה, כלומר לא לעבור שיעור 30 סמ"ק, בין בפני עצמם (שמא דינם כמאכל) ובין עם מאכל או משקה אחר (שמא דינם כמותו ומצטרפין אליו).

להתרחק מן הספק

ד. התעסקות והכנת אוכל לחולה

ראוי ונכון שקרוביו של החולה יעמדו לימינו לסייע לו להתנהל ביום הכיפורים, לאכול ולשתות די צרכו, ולהקפיד על השיעורים. ואף שאין להתעסק בדברי מאכל ומשקה ביום הכיפורים, אין לחשוש מכך כשמדובר בסיוע לחולה. קח

התעסקות הקרובים במאכלי החולה

קז. חוט שני (יו"כ פ"ו עמ' ק"מ).

קח. עיי' רמ"א (בסיל' תרי"ב ס"י) לגבי קטנים, ושע"ת (סק"ז), ומשנ"ב (ס"ק ל"ב) ופת"ש (יו"ד סי' קנ"ה ס"ק ה).

הקביעה מי איננו יכול לצום

הקביעה מי הוא החולה הצריך לאכול ביום הכיפורים, וכמה יאכל, נתונה על פי ההלכה בידי רופא, ועל פי דבריו מורה ההוראה יקבע לחולה את ההלכה לגביו. קט

א. איזה רופא נאמן

[א] האחרונים הזהירו, שקשה לסמוך בימינו על רופאים שאינם יראי שמים, וחשודים לעבוד על דברי תורה ולחלל שבת וגם אינם מתענים מצד אפקירותא, ק"י וכ' הביה"ל שהדבר תלוי לפי ראות עיני המורה את הענין וכפי שכתב המטה אפרים "והדבר תלוי בראות עיני המורה ובבקיאותם בעיונם בענין הזה".

ההסתמכות על רופא שאינו שומר תורה ומצוות

[ב] ואמנם עיקר החשש הוא שיקלו לחולה לאכול אף שאינו מוכרח לכך, אך יש גם לחשוש אם הם לא יחמירו יתר על המידה, באשר אינם יודעים את הציווי של "וחי בהם", וש במקום סכנה או חשש סכנה אסור להחמיר. ק"א

החשש מקולא יתירה והחמרה יתירה

[ג] וכן יש לשים אל לב שלא כל רופא מבין ומומחה לדעת מה תהיה השפעת הצום על החולה, והרבה פעמים עונה בהשערה בעלמא מבלי מידע מבוסס. ק"ב

השערות לעומת מידע מבוסס

קט. שו"ע (סי' תרי"ח ס"א).

ק"י. ביה"ל (ריש סימן תרי"ח) מהתפארת ישראל (יומא פ"ח אות כ"ו). וע"ע שדי חמד (מערכת יוה"כ סימן ג אות ה) בשם רוח חיים (פלאג'י סימן תקנ"א אות ד) שאין להאמין כלל לרופא חשוד לעבור על דברי תורה כי החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו, ורופא נכרי עדיף, והוסיף השדי חמד שיש לחכם להכיר את מהות הרופא כיוון שיש רבים שלא יכשילו אחרים ורק הנראה לדעתם יגידו, ובכה"ג יש להקל משום ספק פיקוח נפש.

ק"א. שמירת שבת כהלכתה (פרק ל"ט הערה ט"ו).

ק"ב. חוט שני (יו"כ פ"ט עמ' קסד).

כח הקביעה מי איננו יכול לצום

אכשר דרא [ד] ובימינו אכשר דרא שמצויים רופאים יראי שמים מומחים במלאכתם וגם בקיאים בענייני התענית, וכן רבנים מורי הוראות הבקאים בענייני הרפואה הנצרכים ליום הכיפורים, ומתייעצים עם רופאים, ואליהם יש לפנות. והטוב ביותר להגיע אל מורה ההוראה הבקי בעניינים אלו ושימש את החכמים, עם מידע רפואי ברור והמלצה של הרופא המטפל, והרב במידת הצורך יתייעץ עם מומחה ירא שמים.

מי שאין לו אלא רופא נכרי או מחלל שבת [ה] אך על כל פנים מי שלא הסתייע לו לשאול אלא רופא נכרי או רופא ישראל שאינו שומר תורה ומצוות, והם הורו לו שלא לצום, חייב לשמוע לדבריהם, שהרי אפילו ספק פיקוח נפש דוחה את התענית. ק"ג

רופא שאינו מכיר החולי [ו] אם הרופא אומר שאינו מכיר החולי, אין דבריו מעלין ולא מורדין. ק"ד

עדיפות הרופא המטפל [ז] דעת הרופא המטפל המכיר אישית את המטופל עדיפה מדעת מומחה גדול ממנו לקולא, אך לא לחומרא. קטו

לעבור איסור דרבנן לברר מצבו [ח] חולה שלא בירר לפני יום הכיפורים האם יצטרך לאכול, וכגון שנחלה ביום הכיפורים עצמו, ומרגיש בעצמו שישתכן בהמשך הצום, אם באפשרותו לעבור רק על איסור דרבנן בכדי לברר האם עליו לאכול או לא, כגון לשלוח נכרי לשאול, יש לעשות כן, שמא על ידי כן יינצל מאיסור דאורייתא. קטז

ק"ג. תורת היולדת (פרק ו) בשם הגריש"א; חוט שני (שבת ח"ד עמ' רנב).
ק"ד. חיי אדם (כלל קמ"ה אות כ"ט); מטה אפרים (סי' תרי"ח אות ו'); משנ"ב (סי' תרי"ח ס"ק י"ג).

קטו. רבינו הגר"א וייס שליט"א.

קטז. רבינו הגר"א וייס שליט"א.

ב. מי שאינו רופא

כשאין רופא בנמצא, סומכים על כל אדם מישראל המבין קצת בחולי זה להאכיל את החולה על פיו. ק"י דוגמאות מצויות:

[א] כשרואים בבית הכנסת אדם שנראה שהגיע לידי סכנה, כפי הדוגמאות שהבאנו בתחילת פרק "מחלות ומצבים רפואיים", כל אדם נחשב בקי קצת להורות להאכילו ולהשקותו, שהרי סימני עילפון או התייבשות ניכרים לכל הפחות כספק פיקוח נפש, והזריז הרי זה משובח.

[ב] מטפל קבוע המלווה ומכיר את החולה ומצבו היטב. מטפל קבוע

[ג] מי שעבר בעצמו את אותו החולי ומכיר בסימניו. מי שעבר אותו החולי

[ד] אישה שרכשה בקיאות בענייני היריון ולידה לאחר כמה לידות. אישה בקיאה

[ה] וכל שכן שנאמנים אנשי סיעוד, אחים ואחיות, וכן חובשים ואנשי הצלה, לקבוע על אדם פלוני שנראה ממצבו שהוא צריך עתה לאכול. אנשי סיעוד והצלה

ג. דעת החולה עצמו

[א] חולה האומר שהוא צריך לאכול, נאמן ומאכילין אותו על פיו. ק"י ושומעין לחולה גם אם הרופא אומר שאינו צריך. אבל אם אומר הרופא שהאכילה והשתיה או הרפואות עלולים להזיק לחולה, שומעים לרופא. ומה שיש לדון בפרטי וכללי הלכה זו ע"י הערה. ק"י

ק"י. שו"ע סי' שכ"ח ס"י בשם יש מי שאומר, וכדעה זו פסקו שם המג"א ושו"ע הרב ומשנ"ב ס"ק כ"ז, וכ"כ המשנ"ב סי' תרי"ח ס"ק א'.

ק"י. שו"ע סי' תרי"ח סעיף א'.

ק"י. בהך הלכתא דלב יודע מרת נפשו יש לבאר קצת ובקצרה, דהנה בשו"ע בסי' תרי"ח ס"א נפסק דשומעין חולה האומר צריך אני אפי' נגד מאה רופאים, וטעמא דמילתא נתבאר בגמ' שהוא משום לב יודע מרת נפשו, והנה ידועה תשובת הרדב"ז (חלק ד סימן סו) שנשאל באופן שהחולה דורש תרופה מסויימת בשבת שיש חילול שבת בהכנתה, והרופא אומר שאף דהוא חושיב"ס א"צ לחלל משום שהתרופה לא תועיל לו, והשואל

העיר, דשמוא יש לחלק בין יוה"כ דמצינו דשומעין לחולה לבין מקרה זה משום ש"ל דרק לענין אכילה החולה בקי טפי מהרופא משא"כ לענין רפואות, וכ' רדב"ז בתשובתו דביסוד הדין מבואר מהראשונים דאף לגבי תרופות החולה עדיף, אלא שכתב בזה כמה חילוקים, ותמצית דבריו שיש בזה ד' חילוקים: א, חולה שדרש לאכול והרופא אומר שאינו צריך, שומעין לחולה. ב, חולה שדרש לאכול והרופא אומר שהמאכל יזיק לו, שומעים לחולה. ג, חולה שדרש תרופה פלונית, והרופא אומר שהתרופה לא מועלת עבורו, שומעים לחולה. ד, חולה שדרש תרופה פלונית, והרופא אומר שהיא תזיק לו, שומעים לרופא. ולכאור' צ"ב דאם החולה עדיף בין ברפואות ובין במאכל מדוע לחלק ביניהם כשהרופא אומר שיזיק לו, דבמאכל נשמע לחולה ובתרופות נשמע לרופא. וגם מיסודו יל"ע למה להניח שהחולה יודע יותר טוב על התרופות מהרופא [ובפרט שברדב"ז מבואר דבכלל זה גם אופן שלא ידוע שהתרופה מועילה לאותו החולי].

והנה דברי הרדב"ז הובאו להלכה במג"א ובמשנ"ב בסי' תרי"ח, אמנם בסי' שכ"ח מבואר במשנ"ב על סמך דברי הרדב"ז דהיכא שהרופא אומר שתרופה פלונית תזיק לחולה, אין שומעים לחולה אלא לרופא, וכתב הביה"ל בביאור הדברים [וכך נראה לבאר כוונתו], דמעלת החולה על הרופא הוא רק לענין אבחון מחלתו ומצבו, אבל לא לגבי הפתרון הרפואי. ולכן מש"כ רדב"ז דשומעין לחולה אף ברפואות, היינו כשאומר שמרגיש חולי פלוני שמוסכם על הכל שלחולי זה זו תרופתו, אף אם אומר הרופא שאינו חולה בזה, אבל אם יודעים טיב מחלתו ודאי אין לשמוע לחולה האומר זו תרופתי אם הרופא מתנגד [מלבד מקרה חריג שאומר החולה שיודע שטבע גופו להתרפאות מרפואה זאת בשונה מאחרים, ומלבד מצב שיש חשש שתטרף דעתו כשיראה שאין שומעין לו]. עכ"ד הביה"ל. ולכאור' לפ"ד שהחילוק הוא בין האבחון לטיפול, עדיין צ"ב למה כשאומר הרופא שמאכל פלוני יזיק לו שומעין לחולה, הא פשיטא שמכלל הטיפול הרפואי דיאטה מתאימה, כגון הימנעות מסוכר לחולה סוכרת, וכיו"ב. ואכן כך תמה הערוה"ש (סי' תרי"ח אות ה') דבשלמא היכא שאומר הרופא שאינו צריך אבל לא יזיקנו ניחא דנשמע לחולה, אבל כשאומר שיזיקנו תמוה לשמוע לחולה, מה שלא היה עולה על הדעת בשאר ימות השנה. ולענ"ד אפשר דכוונת הרדב"ז אינה על מאכל פלוני אלא על עצם הצורך באכילה, וזה בכלל אבחון, משום שאם אכן הוא חלש וכדומה לכו"ע הוא צריך לאכול, ומה שהרופא אומר שיזיקנו, הוא רק עד כמה שצודק הרופא שאינו צריך, ומשו"כ כיון שעדיפין דברי החולה באבחון מצבו, ובהינתן שהוא צודק לכו"ע צריך לאכול, משום כך שומעין לחולה. משא"כ לענין תרופה איירי הרדב"ז בתרופה פלונית, ובזה שומעין לרופא, אבל אם הויכוח הוא על מצבו, ואין ויכוח שאם החולה צודק זו תרופתו, שומעין לחולה. וע"ע בשבט הלוי (חלק א' סימן קס"ד, חלק ח' סימן ע"ד) שהעיר כי אין לומר בזה כלל אחד לכל המחלות, מפני שיש מחלות ומצבים רפואיים (כמו אחרי ניתוח), שהאכילה היא סכנת מוות ממש לחולה, ובדאי שאז יש לסמוך על דעת הרופא בלבד. ולפי דבריו נראה שהחילוק אינו רק בין אבחון לבין טיפול רפואי, אלא בין סוגי חולים, דהיינו, חולה שנמצא בעיצומה של מחלה מסוימת, או באמצע הליך רפואי, איננו בקיא כמו הרופא בפרטי מחלתו או בפרטי הטיפול הרפואי שניתן ושדרוש לו ומסתבר שהאבחון שלו יהיה לא מעט פעמים שגוי או לא מדויק. בפרט יש לציין שבימינו עם התפתחות כלי המדידה והאבחון הרפואיים

הקביעה מי איננו יכול לצום

לא

[ב] היה הרופא בטוח שביכולתו לצום, והוא מתעקש לאכול או לשותת, לפני שמאכילין אותו מזכירין לו שהיום יום כיפור, שמא שכח, ואם עדיין שואל לאכול אין צריך לדקדק עליו יותר מדי, דלב יודע מרת נפשו, ואחזוקי אינשי ברשיעא לא מחזקינן. קי
כשמזכירין לו שהיום יום כיפור, יש לומר לו זאת באופן שאין חשש שיתבהל ויפחד מזה. קכא

[ג] חולה האומר "צריך אני", אין הכוונה שאומר שאם לא יאכל יסתכן וימות, שזה אין ביכולתו ובידיעתו לקבוע כלל, אלא הכוונה שאומר שמרגיש שאיננו יכול יותר בלי לאכול או לשתות. קכב

גדר "צריך אני"

ל"ע האם רמת הידע של הרופאים לא השתוותה על כל פנים לרמת הידע של החולה על מצבו (ולדוגמא, מסתבר שתוצאות של בדיקות דם נרחבות בעלות ערך לא פחות מתחושת החולה אף שודאי גם בימינו יש לתחושתו משקל). אך בלא"ה מסתבר לחלק בין טיפול רפואי מסוים לבין אדם הסובל ממחלת לב לאורך זמן רב ויודע לאבחן את מצבו, מכיר את הסימפטומים, את תגובות גופו, מה מזיק לו ומה טוב עבורו, ובמצב כזה לחוות דעתו יש משקל רב, וכ"ז צ"ע.

קכ. משנ"ב סי' תרי"ח ס"ק ה'.

קכא. שמירת שבת כהלכתה (פרק ל"ט הערה י"ג), מהגרשז"א.

קכב. כידוע שנחלקו הראשונים בזה, בהגהות מרדכי שבת (סימן תס"ד, וכן בהגה"מ פ"ב משביתת עשור אות ה') הביא את שיטת הר"י ב"ר שלמה דחולה שאומר צריך אני, היינו שהחולה אומר שאם לא יאכל ימות, ודעת ר"ת אינה כן, "וכי חולים נביאים הם או בקיאים הם, אך כיון שידוע החולה או החיה שהוא שבת או יום כפורים ואומר צריך ואינו יכול לסבול מחמת החולי, מאכילין אותו... אלא אפילו עומד וצוח שלא ימות, כיון שאנו אומדים אותו שאינו יכול לסבול, מותר", והנה זה בכלל שיטת ר"ת דמחללין שבת על סכנת איבר, ואמנם לענין לחלל שבת על סכנת איבר אין הלכה כר"ת כמבואר (בשו"ע בסי' שכ"ח), אבל לגבי יוה"כ שמעתי מרבינו הגר"א וייס שליט"א שסתימת הפוסקים דצריך אני היינו בסתמא שאינו יכול לסבול ולא שאומר שהתענית מסוכנת לו, ושכן יש לדייק ממש"כ השו"ע (בריש סי' תרי"ח), דלגבי רופא כ' השו"ע "שאומר אם לא יאכלו אותו אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן", אבל לגבי חולה כתב בסתמא "ואם החולה אומר צריך אני". [וביאור החילוק אמר רבינו שליט"א דיותר יש לחשוש במצב זה שמחמת התענית יסתכן, מאשר במצב של חולי ברור באיבר אחד, שאנו יודעים שאין בו סכנה לכל הגוף].

ומשום כך דעת רבינו שליט"א גם שחולה שאין בו סכנה (או מעוברת) שמרגיש כאבים בלתי נסבלים וכמעט קץ בחייו מפניהם, שיש להשקותו לשיעורין כדין צריך אני.

לב

הקביעה מי איננו יכול לצום

[ד] מי שאינן ביכולתו לברר את מצבו ביום הכיפורים, כגון שנחלש עם חום גבוה, ומרגיש בעצמו שאם לא ישתה יבוא לידי סכנה, אף על פי שאינו מבין כלל ברפואה, ויתכן שטועה באבחנתו, מותר לו לשתות כפי הצורך שמרגיש (דהיינו שאם מרגיש שדי בשיעורים, כך יעשה). קבג

הכרעת החולה לעצמו בספק

ד. מה יש ליידע את הרופא

כשמתיעצים עם רופא שאינו מנוסה בייעוץ לחולים ליום הכיפורים, יש ליידע אותו כמה עקרונות הקשורים להלכה זו, בכדי שיוכל להתאים את התשובה שלו על פיהם:

[א] מהי הכמות המדוייקת של מאכל או משקה הדרושים לחולה. [ב] האם מספיקה לחולה שתיה או שיש צורך גם באכילה (וכיוצא בזה, אם ישתה משקאות עשירים כגון חלב או מיץ ענבים, האם עדיין יצטרך לאכול).

כמות המאכל והמשקה אכילה או רק שתיה

[ג] האם ובאלו מצבים לא יוכל החולה להסתפק בשיעורים, ומאיך שגם שיעורים אינם מותרים אלא במצב של פיקוח נפש.

שיעורים או אכילה כרגיל

[ד] יש להבהיר לו מחד גיסא את האיסור להחמיר במצב של פיקוח נפש, ומאיך גיסא את חומרת איסור אכילה ושתיה ביום כיפור.

חומר האיסור וחומר פקו"נ

[ה] יש להדגיש לרופא מהם המצבים שבהם אסור לצום, ושלא רק במצב של סכנת חיים מיידית כתוצאה מהתענית מותר לאכול או לשתות, והכל כמפורט לעיל בפרק "חולה שיש בו סכנה".

המצבים בהם אסור לצום

[ו] יש רופא שכתב שעל הרופא להתחשב בנטיות הפסיכולוגיות של המטופל, ובפרט התייחסות המטופל לצום יום הכיפורים, וכן את מידת התנגדות המטופל לאכילה ושתיה אפילו לפי שיעורים, מכיון שאצל חלק מהמטופלים יכולה להיות השפעה פסיכולוגית שלילית ניכרת עד כדי סיכון בריאותם יותר מהסיכון שבצום. קבד

השפעה פסיכולוגית שלילית

קבג. רבינו הגר"א וייס שליט"א.

קבד. ד"ר אלי שוסהיים בכתב עת הלכה ורפואה (ג).

הקביעה מי איננו יכול לצום

לג

אך המציאות היא שמצב כזה יכול להיות מצוי בעיקר אצל חולים במצב דמנטי מתקדם, שממילא אסור להם לצום. קכה

[ז] אך בוודאי שעל הרופא לברר היטב את מצבו הכללי של החולה, את מידת יכולתו לשהות במנוחה ובמקום ממוזג, לוודא שיוכל להתמודד עם השיעורים, ולאכול ולשתות היטב מערב יום הכיפורים, וכן להתחשב באופן שהחולה התמודד בצומות קודמים וללמוד מכך.

בירור מצבו
הכללי של
החולה

נטילת תרופות או עירויים בכדי לאפשר את התענית

ישנם מקרים בהם יכולתו של החולה להתענות תלויה בנטילת תרופות או תוספי תזונה שונים, העשויים לשפר את יכולתו להתענות, ודנו הפוסקים האם החולה מחוייב ליטול תרופות וכדומה כדי שיוכל להתענות, או שמא הרשות בידו להמנע מכך, גם אם כתוצאה מכך הוא יאלץ לאכול ולשתות ביום כיפור. עוד דנו הפוסקים האם נכון לחבר לחולה עירווי לפני יום כיפור על מנת למנוע את הצורך בשתיה ובכך לאפשר לו להתענות. ההלכה למעשה במקרים אלו תלויה גם במצבו המדוייק של החולה, ויש בזה דעות שונות בין הפוסקים, וכפי שיבואר להלן.

א. אכילה ושתיה לפני התענית

חולה שיכולתו להתענות תלויה בכך שיאכל וישתה כראוי לפני התענית, חייב להקפיד לאכול ולשתות כפי הנצרך כדי שיוכל להתענות כראוי.

להקפיד
להתכונן היטב

ב. נטילת תרופות כדי להקל את קושי התענית

מותר ליטול בערב יום כיפור תרופות או תוספי מזון המקלים על התענית. ק"י אמנם יש שכתבו שאדם בריא המסוגל להתענות כראוי בלא נטילת תרופות, לא ראוי שיעשה תחבולות מיוחדות [שאינן בגדר אכילה, שתיה וכדומה] להקל מעליו את קושי התענית. ק"י

תרופות ותוספי
מזון המקלים
על התענית

ק"י. שו"ת חלקת יעקב (חלק ב' סימן נ"ח), שכל שנעשה מערב יום הכיפורים מותר, ואין לחשוש לאיסור בזה שממעט את העינוי. וכן כתב בשו"ת יביע אומר (חלק ט' או"ח סימן נ"ד) שמותר ליטול בערב יום כיפור טבליות 'קלי-צום', ובפרט למי שהתענית קשה עליו ביותר, מצוה קעביד בזה.

ק"י. בשדי חמד (מערכת יו"כ סי' א' אות י"ח) הביא שיש שכתב שלא ראוי לעשות

ג. נטילת תרופות כדי לאפשר את התענית

[א] חולה שעקב מצבו יש חשש שלא יוכל להתענות - כתבו הפוסקים שראוי שיטול את התרופות האמורות כדי שיוכל להשלים את התענית כראוי, קכ"ח אך אין חיוב לטרוח אחר עצות כאלה. קכט ויש שהורה שהחולה חייב ליטול תרופות אם הדבר נצרך כדי שיוכל להשלים את התענית. קל

[ב] חולה שעקב מצבו אינו יכול להתענות - יש שכתב שאפשר שאסור לו ליטול במהלך יום הכיפורים תרופות שאין בהן תועלת למחלתו אלא רק לאפשר לו להתענות. קלא אמנם חולה שיצטער

סגולות בערב יום הכיפורים כדי שלא להרגיש את התענית. ובשו"ת מנחת שלמה (חלק ב' סימן נ"ח אות כ"ה) כתב שאדם בריא העושה טצדקי על ידי ויטמינים מיוחדים המתפרקים בגוף במשך היום כולו או אינפוזיה למנוע או להקל מעליו את העינוי הוא כעין נבל ברשות התורה. ועיין בספר שולחן שלמה (ערכי רפואה חלק ב' עמ' רי"ד הערה ה') לרקע הדברים עליהם נסובו דברי הגרש"ז. וכן כתב בספר חזון עובדיה (ימים נוראים עמ' רנ"ו) שהרוצה להכניס ביה"כ פתילה רפואית לגופו כדי להקל מעליו את צער התענית אינו נכון לעשות כן, והגרש"ז קרא עליו "נבל ברשות התורה".

קכח. כן כתב בשו"ת מנחת שלמה (חלק ב' סימן נ"ח אות כ"ה) שיש עדיפות ליטול ויטמינים אם זה יסייע להשלים את התענית כראוי בלא להזדקק לשתיה בשיעורים. וכן מובא בספר הליכות שלמה (פרק ו' דבר הלכה ס"ק ט"ז). ועיין שו"ת יביע אומר (חלק ט' או"ח סימן נ"ד) שמי שהתענית קשה עליו ולכן נוטל בערב יום כיפור טבילות שיקלו עליו להתענות - מצוה קעביד.

קכט. בשו"ת אגרות משה (או"ח חלק ג' סימן צ') כתב שאין חיוב לקחת תרופה או זריקה שאין בה רפואה לאדם, אלא רק תועיל לו שיוכל לצום. ומשום שהחיוב הנלמד מהפסוק 'ורפא ירפא', אינו אלא להתרפאות, ולא לעשות פעולה שאין בה תועלת רפואית ורק תועיל שיוכל החולה להתענות. וכן כתב גם במקום נוסף (או"ח חלק ד' סימן קכ"א) שאין שום חיוב על האדם לקחת ויטמינים וכדומה שאינם מרפאין כלום ורק מסייעים לאדם שיוכל להתענות. וכן כתב במנחת שלמה (שם) ובהליכות שלמה (שם) שאין חיוב לחפש אחר עצות אלו אם אינן מזומנות לפניו בקל. וכן דעת הגר"א וייס שליט"א, שאין החולה חייב לעשות דברים כלקחת תרופות כדי שיוכל לצום, ולא דמי לאכילה שהחולה מחוייב לאכול לפני יום כיפור כפי הנצרך כדי שיוכל להתענות, כיון שאכילה היא פעולה טבעית. קל. הגרמ"ש קליין שליט"א (חוברת למורי הוראה תשע"ג), שיש לקחת תרופות לפני יוה"כ שיאפשרו לו להתענות.

קלא. בשו"ת אגרות משה (או"ח חלק ד' סימן קכ"א) דן בענין הכנסת פתילה של ויטמין

אם לא יתענה - רשאי ליטול את אותן תרופות. קלב ויש שהתיר בזה בכל ענין. קלג

ד. חיבור לעירוי נזלים

[א] חולה שעקב מצבו צריך לאכול או לשתות - מותר לו לאכול או לשתות כפי הנצרך לו, ואינו חייב לקבל את ההזנה או הנוזלים באמצעות עירוי. קלד ויש שכתב שיש חשש איסור בחיבור עירוי לצורך הזנת חולה שעל פי הדין פטור מהתענית. קלה ויש שכתב

האם חייב להתחבר לעירוי

ביום כיפור כדי לאפשר לחולה להתענות, וכתב שמכיון שאין שום חיוב על האדם לקחת ויטמינים וכדומה שאינם מרפאים אלא רק מסייעים שיוכל להתענות, ממילא אפשר שביו"כ עצמו יש בזה איסור ככל רפואה בשבת ויו"ט שאסרו חז"ל משום שחיקת סממנים. [ופשוט שאם התרופות נצרכות למנוע חולי, והחולי הוא זה שיגרום לכך שלא יוכל לצום, וכגון אם בלא התרופות החולה יסבול מהקאות שיגרמו לו לשבור את הצום - מותר לו לקחת תרופות ביו"כ, כדין רפואה המותרת לחולה].

קלב. שו"ת אגרות משה (שם), שאם החולה מצטער מזה שלא יצום, וכפי שמצוי בנשים ובאנשים שאינם ת"ח, הוא רשאי לקחת תרופות אלו, שכיון שמצטער ליכא איסור דרפואה.

קלג. שו"ת מנחת שלמה (חלק ב' סימן נ"ח אות כ"ה).

קלד. שו"ת אגרות משה (או"ח חלק ג' סימן צ', חלק ד' סימן קכ"א). וכן כתב בשו"ת מנחת שלמה (חלק ב' סימן נ"ח אות כ"ו, וסימן ס"ט אות ב'), וכן מובא בספר נשמת אברהם (מהדו"ב חלק א' עמ' תשט"ז) בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שאין חיוב להשתמש בעירוי, והטעם מפני שהתחבולות הללו יכולות להביא לידי סכנה שיש לחשוש שיטעו לחשוב שיש בזה חיוב, ועלולים לבוא לידי סכנה כשלא תהיה אפשרות כזו, וימנעו לאכול ולשתות. אך מי שידוע ורוצה דוקא בתחבולות - תבוא עליו ברכה [ועיין עוד להלן הערה הבאה]. וכן כתב בשו"ת ישא יוסף (או"ח חלק ב' סימן קמ"ט) בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל לענין חולה שנמצא במצב של פקוח נפש, שאין צריך לחברו לעירוי, ויכול לאכול. וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (חלק י' סימן צ"א) שאין בכוחנו להורות לחולה לכתחילה להתחבר לעירוי במקום לאכול, כי חז"ל רצו דווקא באכילה [וביאר שם שאכילה יש בה גם 'יתובי דעתא', מה שאין בעירוי, וזהו הטעם שהותרה האכילה]. וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות (חלק ב' סימן רפ"ז וסימן ר"צ) שבמקרה שמותר לאכול אין חיוב לאכול שלא כדרכו, ואין חיוב להתחבר לעירוי. וכן הורה רבינו הגר"א וייס שליט"א.

קלה. בשו"ת אגרות משה (או"ח חלק ג' סימן צ') מסתפק שאפשר שיש בזה איסור, כיון שהוא כסותר גזירת המלך שרוצה שלא יתענה [ודוקא רפואה הותרה מ'ורפא ירפא' שניתנה לזה רשות] ויש לחשוש שלא יועיל לו, וגם שתחיבת המחט הוא חבלה ויש בזה

שאם החולה רוצה להחמיר ולהתחבר לעירוי כדי להמנע מאכילה ושתיה, הוא רשאי לנהוג כך. קל^ז

[ב] ודעת רבנו הגר"א וייס שליט"א שאין בזה אלא מידת חסידות מופלגת, וכיון שאין בזה אלא מידת חסידות תלוי הדבר לפי האדם ולפי הענין. וכאשר הדיוט שאינו מדקדק בחסידות בשום דבר יתחבר לעירוי, יש בזה משום יוהרא, ואין זו הנהגה נכונה, דמעיקר הדין אין חובה על האדם אלא לפקח את נפשו בדרך המקובלת וכדרכו של עולם.

[ג] ויש שעוררו על הסיכונים שיש בעירוי נוזלים ובפרט ליממה שלימה, כגון יציאת המחט מהווריד, כניסת אויר למחזור הדם, זיהום, דימום, עודף נוזלים. ובפרט בחולים שיש להם סיכון מוגבר לסוכרת כגון חולי סכרת, או חולים שיש להם בעיה במערכת החיסון, או חולים שיש להם סיכונים לדימומים, או חולים שיש להם סיכון מוגבר מעודף נוזלים עקב בצקת ריאות. קל^ז

[ד] חולה שכעת אינו מוגדר כחולה שיש בו סכנה, אך יש חשש שבהמשך יבוא לידי סכנה, ולדעת הרופאים ניתן למנוע את הסכנה על ידי חיבור לעירוי לקבלת נוזלים – יש שכתב שראוי לחבר לחולה עירוי בכדי שיוכל להתענות [ויש להיזהר לעשות זאת באופן שלא יגרם כל נזק רפואי]. קל^ח ודעת רבינו שליט"א כנ"ל גם במקרה זה.

עירוי לחולה
שאינו בו סכנה
שחוששים
שיסתכן

איסור כשאינו לרפואה, וגם יש חשש שהתרופה גורמת לאיזה נזק אחר [ודוקא כשהוא לצורך רפואה הותר לעשות זאת למרות חשש זה]. ואמנם רבינו הגר"א וייס שליט"א כ' שקרוב לוודאי שתשובת האג"מ שנכתבה לפני עשרות רבות בשנים לא שייכא בימינו.

ובספר שולחן שלמה (ערכי רפואה חלק א' עמ' קס"ח הערה כ"ט) מובא שפעם פסק הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שאף מי שיכול ומוכן לקבל נוזלים על ידי אינפוזיה, והמחט מוחדרת מערב יוה"כ וגם הרופא מסכים לזה, לא יעשה כן, כדי שלא יאמרו שאסור לחולה לשתות ביוה"כ גם בשעת סכנה אלא בדרך זו, ע"כ.

קלו. שו"ת שבט הלוי (חלק י"א סימן קמ"ה).

קלז. הרב פרופ' אברהם שטיינברג שליט"א.

קלח. שו"ת ישא יוסף (או"ח חלק ב' סימן קמ"ט) בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל.

לח

נטילת תרופות או עירויים

[ה] חולה המסוגל להתענות ואין כל חשש שיסתכן או שמחלתו תתגבר כתוצאה מהתענית - אין לחבר אותו לעירוי [גם לא מערב יום כיפור] כדי להקל עליו את התענית. קלט

עירוי להקלת התענית

[ו] אין לבצע חיבור לעירוי [במקרים המבוארים לעיל] ביום כיפור עצמו, אלא רק לפני כניסת היום. קמ"ב

חיבור לעירוי ביום הכיפורים

ה. חולה מאושפז, או שיש לו כבר עירוי

[א] חולה המאושפז בבית החולים, שנזקק לשתות ביום הכיפורים, אין להמליץ לו לנסות ולקבל את הנוזלים באמצעות עירוי שיותקן במיוחד בערב יום הכיפורים, מאחר ולדברי הרופאים ישנו חשש שהדבר יגרום לזיהום. קמ"א

חשש זיהום בחולה מאושפז

[ב] חולה שעקב מצבו הוזן עד כה על ידי עירוי, ובסמוך ליום כיפור השתפר מצבו והוא יכול לאכול כרגיל - יש שכתב שנכון להמשיך את ההזנה בעירוי גם ביום כיפור כדי שיוכל החולה להתענות. אמנם אם האכילה כדרכה יש בה עדיפות להחלמתו של החולה - עליו לאכול כפי הנצרך. קמ"ב

חולה שכבר מחובר לעירוי

[ג] אף שסתם חולים אין ממליצים להם להתחבר לעירוי נוזלים, שונה הדבר באנשי צוות רפואי או סיעודי שיש להם משמרות ביום הכיפורים, וחוששים שלא יוכלו לתפקד היטב מתוך התענית (אף אם אינם עוסקים בהכרח בפיקוד^נ), ויכולים להתחבר למנת נוזלים דרך הווריד בכדי שיוכלו לתפקד כהלכה. מאחר שהם בקיאים בכללי

אנשי צוות רפואי וסיעודי

קלט. עיין בהערות לעיל, ועיין עוד בשו"ת תשובות והנהגות (חלק ב' סימן ר"צ). קמ. שו"ת אגרות משה (או"ח חלק ד' סימן ק"א אות ג'), ועיין שו"ת שבט הלוי (חלק י' סימן צ"א).

קמ"א. רבנו הגר"א וייס שליט"א.

קמ"ב. שו"ת תשובות והנהגות (חלק ב' סימן רפ"ז), וטעמו שמכיון שעד כה הוזן באמצעות עירוי, אין בזה שינוי כל כך במה שימשיך להיות ניזון באופן זה. אמנם אם אכילה כדרכה עדיפה שתסייע להחלמתו - יש לאכול כדרכו. והוסיף שבכל מקרה שההזנה באמצעות עירוי עלולה לגרום לעשיית מלאכות על ידי הצוות הרפואי, וכגון כתיבה וכדומה - אין להדר במצוות כדי לחסוך עינוי לעצמו ולגרום חילול יום הכיפורים לאחרים.

השמירה על עירוי נוזלים ובמניעת חשש זיהום, והדבר זמין ונוח עבורם, אכן ראוי שיתקינו לעצמם עירוי נוזלים מבעוד יום, וישתמשו בו ביום הכיפורים לצורך עירוי.

אמנם כאמור, העוסקים עם חולים שיש בהם פיקו"נ ויש חשש משמעותי שלא יוכלו לתפקד כהלכה מותרים בשתייה לשיעורין, ועבורם חיבור לעירוי הוא בגדר מידת חסידות והנהגה טובה. קמ"ג

הלכות אכילת חולה ביום הכיפורים

[א] מי שצריך לאכול ביום כיפור, אינו עושה קידוש, קמ"ד אף כאשר חל יום הכיפורים בשבת. קמ"ה

[ב] חולה מסוכן שצריך לאכול ביום הכיפורים, יש אומרים שנוטל ידיו במים כבכל יום אחר, משום שהרחיצה אינה לשם תענוג כלל, קמ"ו ויש שהסתפקו בכך קמ"ז, ועיקר הדין שנוטל ידיו קמ"ח, אך יש שכתבו שנוטל להימנע מאכילת פת בכדי שלא יצטרך ליטול את ידיו. קמ"ט

ובכל מקרה, אם אינו אוכל שיעור כביצה אינו מברך על נטילת ידים. ק"י

[ג] יש אומרים, שיש לבצוע על שתי ככרות כמו בשבת, קנ"א ויש אומרים, שלא תיקנו לבצוע על לחם משנה ביום הכיפורים ובמיוחד לא לחולה שיש בו סכנה שאין דעתו מיושבת, ולכן פטור

קמ"ד. משנה ברורה (סימן תרי"ח סעיף כ"ט).

קמ"ה. שולחן ערוך הרב (סימן תרי"ח סעיף יח); אור שמח (הלכות עבודת יום הכיפורים פרק ד הלכה א); וכן משמעות דברי המשנה ברורה (שם בשער הציון אות כב) אולם הפנה לעיין בדברי רעק"א שלדעתו ביום כיפור שחל בשבת יש לקדש, ובכף החיים (ס"ק ס) כתב שמשמעות דברי המשנה ברורה שאין לקדש אף כשחל בשבת, ובקצה המטה (מטה אפרים שם אות יז) הניח בצ"ע.

קמ"ו. שמירת שבת כהלכתה (פרק ל"ט סעיף ל"ג) בשם הגרש"ז אוירבאך, ע"פ דברי הרמ"א שמוותר לכהן העולה לדוכן לרחוץ את ידיו, וה"נ אינה לשם תענוג וש"י; חזון עובדיה (ימים נוראים דיני חמשה עינייים סעיף י"ד).

קמ"ז. מהרי"ל דיסקין (בקו"א אות ס"ח), ועיין לבושי מרדכי (יורה דעה מהדורה תניינא סימן יא), שהאריך לבסס שצריך ליטול ידיו כבכל השנה.

קמ"ח. ע"י בהערה לעיל, וכ"כ שבט הלוי (חלק ח' סי' קל"ט).

קמ"ט. שערים המצוינים בהלכה (סימן קכ"ד קונטרס אחרון ס"ק ב').

קנ. שו"ע (סי' קנ"ח ס"ב) ומשנ"ב (סק"ט).

קנא. כנסת הגדולה (הגה"ט סימן תרי"ח אות ד); וכן פסק היעב"ץ במור וקציעה (שם).

הלכות אכילת חולה ביום הכיפורים מא

מלבצוע על שתי ככרות, ואף כשחל יום הכיפורים בשבת. קני' ויש שכתבו שרשאי להקל בזה אם יש לו טורח בזה. קני'

[ד] הצריך לאכול ביום כיפור חייב בכרכה ראשונה אף שאוכל ברכה ראשונה לאונסו. קני' וכל עוד לא הסיח דעתו (כגון שיצא מביתו לבית הכנסת) אינו מברך שוב ברכה ראשונה, קני' ואף שממתין להפסיק בין אכילה לאכילה וכן בין שתיה לשתיה שלא יצטרפו לשיעור, אין זה נחשב להיסח הדעת, כיון שאינו אוכל או שותה מחמת הדין ולא מחמת שהסיח דעתו. קני'

[ה] חולה שאכל כשיעור כזית בתוך כדי אכילת פרס, קני' מברך ברכה אחרונה, ואם אכל פת מברך ברכת המזון, ויאמר יעלה ויבוא בברכת המזון, קני' וכן כשחל בשבת אומר רצה והחליצנו. קני' וכן בברכת מעין שלוש ואומר 'וזכרנו לטובה ביום הכיפורים הזה'. קס אולם אם שכח ולא הזכיר יעלה ויבא או רצה אינו חוזר. קסא

קנב. מגן אברהם (סימן תרי"ח ס"ק י'); שמירת שבת כהלכתה (פרק ל"ט סעיף ל"ג).
קנג. מטה אפרים (סימן תרי"ח אות יז). ועיין כף החיים (שם אות ס').
קנד. שולחן ערוך (או"ח סימן ר"ד סעיף ט) ומשנה ברורה (שם ס"ק מו).
קנה. שו"ת מהרש"ם (חלק ו סימן ל"ח), שכל שעומד במקומו ואינו מסיח דעתו אין חוזר ומברך; שבט הלוי (חלק י' סימן צ').

קנו. שו"ת מהרש"ם (ח"ו סימן ל"ח); חוט שני יו"כ (פרק ט' עמוד קס"ה), ועוד. וכן הורה רבינו הגר"א וייס שליט"א, וכתב עוד ב' טעמים בזה, הא', דאינו מפסיק במעשה, כגון תפילה והבדלה, ואינו אלא יושב ומצפה שיעבור זמן כדי אכילת פרס, ואין איסור על זמן מסויים, אלא שאסור לו לאכול תוך כדי אכילת פרס. הב', דבאמת אינו מוטל עליו להפסיק כלל, שהרי יכול לאכול כמות קטנה ביותר ברצף כל עוד אינו עובר שיעור ככותבת בכל תשע דקות, וא"כ מה שמעדיף להמתין אינו הפסק כלל.
קנז. עיין שמירת שבת כהלכתה (פרק ל"ט סעיף ל"ג).

קנח. שולחן ערוך (סימן תרי"ח סעיף י').
קנט. משנה ברורה (שם ס"ק כ"ט). וע"ש שאף שיש סוברים שאף יעלה ויבא אין לומר, מכל מקום מכיון שאינו אלא בקשה ואין חשש ברכה לבטלה יכול לומר יעלה ויבא וכן רצה.

קס. שמירת שבת כהלכתה (פרק לט סעיף ל"ג) בשם הגרש"ז אוירבאך.
קסא. משנה ברורה שם בשם הפרי מגדים וחיי אדם.

מב הלכות אכילת חולה ביום הכיפורים

זימון [ו] יש להיזהר שלא לאכול שלושה ויותר ביחד בכדי שלא יצטרפו לזימון, ואף אם אכלו יחד אין להם לזמן. קסב

קסב. שו"ת שיח יצחק (או"ח סימן ש"ד); שמירת שבת כהלכתה (פרק לט סעיף ל"ג הערה קי"א) בשם הגרש"ז אורבאך; שו"ת משנת יוסף (חלק י"ג סימן ר').

[ג] האם בתוך מצב צום מלא או חלקי צריך לשנות את מינון התרופה. מינון התרופה במצב צום

[ד] האם בתוך מצב צום מלא או חלקי צריך לשנות את מועד נטילת התרופה. מועד לקיחת התרופה במצב צום

[ה] האם ניתן לקחת את התרופה בתוך צום - כלומר על קיבה ריקה, או לא. ובאם ההנחיה היא שלא לקחת את התרופה על בטן ריקה, יש להתייעץ עם הרופא האם הסיבה היא מטעמי אי נוחות במערכת העיכול, שאז אפשר, באישורו של הרופא, לקחת את התרופה יום אחד על בטן ריקה, או שהסיבה היא משום שהסיבה החומצית של קיבה ריקה מזיקה לספיגת התרופה עצמה. לקיחת התרופה על קיבה ריקה

התברר שאין אפשר לקחת את הכדור על בטן ריקה, יש לברר אם עלול לבוא לידי סכנה או הפרת איזון מסוכנת מחמת דילוג על התרופה או שינוי במועדי הלקיחה, ואז יש להורות לקחת את התרופה עם אכילה פחות מכשיעור, או שאין בכך כל סכנה, ואז אסור לקחת את התרופה (פעמים שניתן לשקול אכילה שלא כדרכה, כשמדובר על פעם או פעמיים של מעט מזון עם התרופה). כשאי אפשר לקחת כדור על קיבה ריקה

בנושא רגיש וחמור זה אסור למורה הוראה לסמוך על שמועות ועל סברות, או על ידע חלקי ומוגבל, ובוודאי שלא להורות על שינוי מתרופה לתרופה (גם בין תרופות גנריות - כלומר זהות מבחינת הרכבן אך מחברות שונות - יש הבדלים משמעותיים), אלא להקפיד על הפניה להתייעצות עם הרופא המטפל, ומשום כך לא נכנסנו לפירוט של תרופות שונות [למעט התייחסות לתרופות משתנות, להלן בסוף הפרק], ולכל היותר פירטנו במהלך הפרק נקודות חשובות בנושא, כפי שנמסרו לנו ע"י רופאים מומחים. חובת הייעוץ המדויק

א. מצבי סכנה כלליים

ישנן כמה תופעות מסוכנות שעלולות להתרחש ביוה"כ, מחמת קושי התענית, ההתייבשות, ההתרגשות בתפילה, והעומס בבית

מחלות ומצבים רפואיים

מה

הכנסת, וזה קורה אפילו אצל אנשים בריאים וחזקים, ולכן צריך לדעת מה הדין במצב שבו האדם מרגיש תופעות אלה, או כשמהה אותן אצל אחרים.

[א] התעלפויות. בעקבות איבוד הנוזלים וההתייבשות, וכן ירידת לחץ הדם או הסוכר בדם (אצל חולי סכרת), מצויות התעלפויות ביום הכיפורים.

מי שהוחזק בשתי תעניות שונות, שהתענית גורמת לו להתעלפות, שותה ביום הכיפורים לשיעורין בכדי למנוע הישנות מקרים כאלה. קסג

מי שהוחזק בהתעלפויות בצום

מי שמרגיש שעומד להתעלף, כגון שרואה שחור בעיניים, או סחרחורת חזקה, או חולשה גדולה ביותר, משקין אותו מיד. קסד

המרגיש שעומד להתעלף

בדרך כלל, מי שנמצא במצב זה, אין די להשקותו לשיעורין, אלא יש להשקותו מיד כמות מספקת עד שיאורו עיניו.

יש לשים לב שהתופעה של "שחור בעיניים" יכולה להתרחש לרגע קט ולאחר מכן האדם מתאושש ממנה; משום כך רק כשהתופעה חוזרת על עצמה עליו לשתות. קסה אך יש להיזהר בכך ורק כשברור שהתופעה חלפה מיד אפשר לשקול המשך צום. קסו

כשרואים אדם שהתעלף, יש להשכיב אותו על הגב ולהרים את רגליו, ולהזעיק הצלה.

מיד לאחר שהתעורר מעלפונו, צריך לתת לו מיד לשתות, אף אם אין ברורה סיבת ההתעלפות. קסז

המתעורר מעלפון

קסג. ועיין לעיל, שיש הסוברים שבמצב כזה יש להתחבר לעירווי נוזלים מבעוד יום בכדי שיוכל לצום.

קסד. אג"מ (או"ח ח"ד סי' קכ"א). ובתורת היולדת (פרק נ' הערה י"א) כתב בשם הגרי"ש אלישיב שזהו בכלל מי שאחזו בולמוס, וכ"כ בחוט שני (יו"כ פ"ט עמ' קסד).

קסה. חוט שני (יו"כ פ"ט עמ' קס"ד).

קסו. ד"ר גבריאאל מונטר.

קסז. חוט שני (שם).

אמנם, בעת שאדם מתעורר מעילפון, אם הוא אדם בריא וצעיר, פעמים שהוא אומר שידוע לו שהתעלף מחמת החום ועמידה ארוכה, ולא מחמת התענית, ורואים שמיד חוזר לכוחותיו, ואז בזהירות המתאימה עם מעקב שאכן הוא במיטבו, ושהספיק לו לשבת מעט ולשאוף אויר צח, ואינו סובל מסחרחורות [ובאם נפל בהתעלפותו - שאין לו פגיעת ראש], ניתן לאפשר לו להמשיך בתענית. קסח

מבוגר או חולה היה המתעלף אדם מבוגר או חולה, אין לסמוך על כך כלל, ובכל מקרה של עילפון יש להשקותו מיד כפי הצורך עד שיתאושש.

הגיעו אנשי הצלה מיד וחיברו את המתעלף לנוזלים, ולאחר שהתעורר רואים ששבו כוחותיו אליו ומרגיש טוב, יכול להמשיך בתעניתו. כשחיברוהו לנוזלים

אם נראה בריא לגמרי, וגם אנשי ההצלה אומרים כן, ורוצה לאכול, יניחוהו שיאכל לבד. קסט הרוצה לאכול

[ב] התייבשות. בעקבות התענית עלולה להתפתח התייבשות. כמעט כל מתענה ירגיש רמה מסוימת של התייבשות, שאינה מסוכנת. אך התייבשות משמעותית יותר נחשבת סכנה. סימני התייבשות משמעותית הם: סחרחורות קשות בזמן שינוי תנוחה; כאבי ראש עזים; חולשה קיצונית; תחושת בלבול (מצוי במבוגרים). כל אחד מסימנים אלו מחייב לשתות מיד עד שתתיישב דעתו. קע

[ג] שלשול והקאות חזקות. שלשול והקאות חזקות, מהוות סכנה להתייבשות. ישנם מצבים של פיקוח נפש, ואז צריך לשתות ביום שלשול והקאות

קסח. כך בדוק ומנוסה, ועיין ארחות שבת (ח"ב פרק כ' סעיף נ"ד) כעין זה בשם רופא מומחה.

קסט. ע"פ משנ"ב (סי' תרי"ז ס"ק ו').

קע. ד"ר גבריאל מונטר.

כיפור, אבל מי שהוא בעל כח אפשר שלא יגיע למצב הסכנה, ולכן הכל לפי הענין. קעא

[ד] חום גבוה. חום גבוה מהרגיל, יש והוא מוגדר כמצב חולה חום גבוה שאין בו סכנה, אך במקרים רבים הוא מוגדר כחולה שיש בו סכנה. בספרי הפוסקים נכתבו מספר כללים בזה, וכדלהלן:

חום גבוה מאד קעב (ראה להלן פירוט שיעור מידות החום לענין זה); חום המלווה בתחושת צמרמורת וגלי חום וקור המורגשים במקביל קעג; חום, ואפילו לא גבוה מאד, הנגרם על רקע מחלה פנימית ידועה, כמו דלקת ריאות וכד' קעד; חום גבוה, המלווה בתחושה רעה כללית, ולא ידועה עדיין סיבת החום קעה - בכל אלו הרי הוא כחולה שיש בו סכנה.

אצל אדם זקן, כל רמת חום מעבר למקובל, אף שלא ידועה סיבת החולי, חשובה כמצב שיש בו סכנה קעי.

ומהו חום גבוה מאוד, בספרי הפוסקים נאמרו בענין זה שיטות שונות, אף שהדבר ברור שבכל מקרה יש לדון לגופו של אדם ומצבו קעי: יש שכתבו שהרמה היא 38.9, וככל שהחולה חושש

קעא. חוט שני (יו"כ פ"ט עמ' קסד).

קעב. שו"ע (אורח חיים סימן שכ"ח סעיף ז').

קעג. שו"ע (שם, ובמשנה ברורה ס"ק כ'). הביטוי המוזכר במשנה ברורה שם "שודיערין" - פירושו צמרמורת).

קעד. אגרות משה (או"ח חלק א' סימן קכ"ט).

קעה. שמירת שבת כהלכתה (פרק ל"ב סעיף י"א אות א').

קעו. שמירת שבת כהלכתה (שם אות ב'). יצוין, כי אצל זקנים המדידה הנכונה יותר היא בפי הטבעת.

קעז. ועיי' בארחות שבת (חלק ב' פרק כ' סעיף מ"ה הערה ס"ד) שכתבו כנ"ל, שבכל מקום יש לבחון לגופו, שהרי יש מצבים של 40 מעלות חום שאינו מסוכן בשל שפעת וכד', ומאידך, ישנם מצבים של 38 מעלות בלבד העלולים להעיד על פיקוח נפש של דלקת ריאות או קרום המוח ח"ו, ולמעשה רשאי האדם לנהוג כפי שהיה נוהג בימות החול בשעה שאין לו מרפאה זמינה.

מחלות ומצבים רפואיים

מח

ומודאג ממצבו, אף ברמה של 38.3, קע"י יש שכתבו שהחל מ - 39 מעלות חום, קע"ט ויש שכתבו שרמת החום היא 40 מעלות ומעלה. קפ

בכל מקרה, חום גבוה שאינו יורד ע"י נטילת תרופות יעודיות להורדת חום, הרי זה חשוב כחולה שיש בו סכנה. קפא

חום גבוה שאינו יורד

חום נמוך באופן קיצוני מהרגיל אצל אדם זה, הרי זה חשוב כחולה שיש בו סכנה. קפב

חום נמוך בצורה קיצונית

ככל שמדובר בחום שאינו גבוה מאוד, או שאינו מלווה בתסמינים הנ"ל, ונודע לנו שהוא בא מחמת צינון, או מחמת דלקת באיבר חיצוני, כמו יד, רגל או אף וכד', אזי אם הוא גבוה במידה כזו שאדם רגיל לא יוצא מביתו במצב שכזה קפג, הרי הוא מוגדר כחולה שאין בו סכנה. במצב זה הוא מותר בנטילת תרופות, ומותר לבצע עבורו מלאכות אף דאורייתא ע"י נכרי קפד, וככל דיני חולה שאין בו סכנה, וכדלהלן בפרק "חולה שאין בו סכנה".

חום גבוה שאינו עונה לתנאים הנ"ל

כך גם הדין בחום המלווה בשיעול ונזלת, הרי הוא כחולה שאין בו סכנה. קפה

חום המלווה בשיעול או נזלת

קעת. אגרות משה (או"ח חלק א' סימן קכ"ט. באגרות משה שם ציין את מעלות החום במעלות פרנהייט - 102 מעלות וקרוב ל - 101, בהתאמה. כאן הבאנו את מעלות אלו בהמרה למעלות צלזיוס המקובלות כיום ברוב העולם).

קעט. אור לציון (חלק ב' פרק ל"ו סעיף י"ג). וכ"כ לענין יוה"כ בארחות רבינו (ח"ב עמ' רס"ג) דכן העיד בעל הקה"י זצ"ל בשם מרן החזו"א.

קפ. שבט הלוי (חלק ג' סימן ל"ו, בראש הסימן).

קפא. חוט שני (חלק ד' פרק פ"ט עמ' קפ"ה); מנחת איש (שבת חלק א' פרק ל' סעיף כ"ט).

קפב. שמירת שבת כהלכתה (פרק ל"ב סעיף י"א, אות י"ז).

קפג. עי' קצות השולחן (סימן קל"ח בבדי השולחן ס"ק ל"א), שכתב שכל חום מ-38 מעלות מוגדר כחולה שאין בו סכנה. אמנם בשמירת שבת כהלכתה (פרק ל"ג סעיף א', אות ב' ובהערה ב') כתב שאין לקבוע כללים בזה, וכתב את ההגדרה כנ"ל.

קפד. משנה ברורה (סימן שכ"ח ס"ק כ').

קפה. שבט הלוי (חלק ח' סימן ס"ו).

[ה] חולשה. מי שאינו חולה, או זקן, אפילו אם מרגיש חולשה גדולה, אי אפשר לומר ככלל גורף שיכול לשתות לשיעורין. קפו

ב. אנמיה

ככלל, אנמיה אינה סיבה שלא לצום, אפילו אם ההמוגלובין נמוך משמונה או תשע (באופן קבוע). קפו

המוגלובין נמוך באופן קבוע

אבל אצל מבוגרים יותר וחולניים יחד עם חולשה יתירה, צריכים להתייעץ עם הרופא ולפעמים יש להורות להם לשתות ואף לאכול לשיעורין. קפח

במבוגרים וחלשים

ג. לחץ דם גבוה ונמוך

[א] לחץ דם גבוה היא מחלה שכיחה הדורשת תרופות להורדתו. בחולה מאוזן כשהחולה מאוזן, בדרך כלל הוא יכול לצום, ועליו לקחת את התרופות בזמן הקבוע, אך יש להתייעץ עם הרופא בנוגע למינון התרופתי (שכן בדרך כלל בעקבות הצום וההתייבשות הנלווית לו לחץ הדם יורד). קפט

בחולה מאוזן

[ב] אם החולה אינו מאוזן, עליו להתייעץ עם הרופא האם ביכולתו לצום ועל התאמת התרופות שלו, שכן לפעמים עליו לשתות לשיעורין.

בחולה שאינו מאוזן

[ג] הסובל מלחץ דם נמוך, בדרך כלל יהיו סימפטומים נוספים, קוצר נשימה או חולשה ועייפות רבה. כשסימפטומים אלו קיימים, עליו לשתות לשיעורין, ואם אין די בכך, צריך לשתות כרגיל. קצ

לחץ דם נמוך

קפו. ד"ר גבריאל מונטר.

קפו. ולגבי נשים בהיריון, עיין בפרק מעוברות.

קפח. ד"ר גבריאל מונטר.

קפט. ד"ר גבריאל מונטר.

קצ. ד"ר יונתן רינגו.

ד. אפילפסיה

[א] ככלל, צום איננו מהווה גורם סיכון לחולי אפילפסיה (ואדרבה אצל חולי אפילפסיה קשים המטופלים בדיאטה מיוחדת [דיאטה קטוגנית] היא מבוססת על חיקוי המצב המטבולי של צום). ולכן, חולה אפילפסיה המאוזן כבר כמה חודשים ללא התקפים, יכול וצריך לצום. קצא

חולה מאוזן

[ב] בדרך כלל, בחולה אפילפסיה מאוזן היטב וממשיך לקחת את התרופות שלו, החשש להתקף בגלל תחושת דחק (סטרט) הוא רחוק מאוד. משום כך אין בדרך כלל חשש אצל חולים אלו שמחמת הצום (או מחמת ההתרגשות המצויה ביום כיפור) הם יסבלו מהתקפים.

החשש מהתקף מחמת סטרט

[ג] אמנם, אם אירע כבר פעמיים שמחמת צום התרחשו התקפים אצל חולה זה, יש לשקול בהתייעצות עם הנוירולוג המטפל אכילה ושתיה לשיעורין.

חולה שבעברו התקפים בעקבות צום

[ד] בכל מקרה, עליו לקחת את התרופות שלו [אין צורך מיוחד לאכול או לשתות עבור ספיגת התרופה, ולכן אם יכול לבלוע את התרופה ללא מים, כך יעשה, ואם הוא זקוק למעט מים, ימרר אותם]. סוגים מסוימים של תרופות לחולי אפילפסיה מתאימות לנטילה אחת בערב התענית ואחת לאחריו, ואם אלו הן התרופות אותן הוא רגיל לקחת, כך עליו לעשות (אך בכל מקרה אין לשנות את התרופה שהוא רגיל אליה עבור זה). תרופות לאפילפסיה המכילות ליתיום ועלולות לגרום להתייבשות אינן נפוצות כלל בימינו.

תרופות לחולי אפילפסיה

[ה] זאת באשר לחולים מאוזנים. לעומת זאת, חולה אפילפסיה שאינו מאוזן וסובל מהתקפים, עליו לזון את עצמו לשיעורים ביום הכיפורים, ובמקרה זה עליו לאכול וגם לשתות בכדי לספק לגופו את האנרגיה הדרושה (בהתייעצות עם הרופא המטפל, הוא יוכל להסתפק בשתייה של משקאות מזינים ועתירי אנרגיה).

חולה אפילפסיה שאינו מאוזן

קצא. כלל ההדרכה הרפואית בעניין חולי אפילפסיה, שמענו מפי הרב פרופ' אברהם שטיינברג שליט"א.

[ו] במקרה של התקף ביום כיפור, אם מדובר בחולה עם היסטוריה מוכרת של התקפים קצרים וחולפים, וללא חשש לשרשרת התקפים, אין צורך לפנות לבית החולים, ויש לאפשר לו להתאושש, ובהתאוששותו יאכל וישתה לשיעורין.

[ז] חולה אפילפסיה שחווה סימנים מקדימים להתקף (הנקראים "אאורה"), יאכל וישתה מיד עד להתאוששות.
 סימנים מקדימים להתקף אפילפטי (אאורה)

ה. התאוששות מאירוע מוחי

אצל אדם שעבר אירוע מוחי, ישנו חשש מהותי מהתייבשות, ואסור לו לצום במשך תקופה ממושכת ביותר, ולכן הוא זקוק במשך חייו לאישור מיוחד מרופא מומחה המכיר אותו היטב בכדי שיוכל לצום. קצב

ו. דלקות שונות

[א] דלקות שמלוות בחום גבוה מאוד (עייין לעיל "מצבי סכנה כלליים"), הסובל מהן נחשב חולה שיש בו סכנה ושותה לשיעורין.
 דלקות המלוות בחום גבוה מאוד

[ב] דלקות המלוות בחום שהסובל ממנו נחשב "חולה שאין בו סכנה" (עייין בפרקו), יש לשים לב למצבו של החולה: אם הוא לא הספיק לשותה היטב לפני כניסת הצום, וכעת נראה שהוא קרוב לחשש התייבשות, יש להשקות אותו. אבל אם הוא מרגיש בסך הכל טוב, וגם שתה היטב לפני הצום, הוא יכול לנסות לצום תחת השגחה (ומותר לו לקחת תרופות למחלתו ולהורדת חום).

[ג] במידה שהוא זקוק לאנטיביוטיקה, יש להתייעץ עם הרופא על האפשרות לקחת את האנטיביוטיקה בצום (ואם יש בעיה, אם אפשר לקחתה לפני ואחרי הצום).

אנטיביוטיקה בצום

- [ד] דלקת המטופלת באנטיביוטיקה וכבר השתפר המצב ומרגיש טוב, ללא חום, בדרך כלל עם הכנה טובה יכול לצום, וגם במקרה זה עליו להמשיך לקחת את האנטיביוטיקה כדין חולה שאין בו סכנה, כאמור. קצג
- דלקת מטופלת
בנסיגה
- [ה] אם מחמת דלקת ריאות הוא סובל מקוצר נשימה, עליו לשתות פחות פחות מכשיעור. קצד
- קוצר נשימה

ז. מחלות מעי דלקתיות – קרוהן וקוליטיס כיבית

- ככלל, קצה צום אינו בהכרח מהווה בעיה עבור חולים במחלת מעי דלקתית (קרוהן או קוליטיס כיבית), ואדרבה, מחלת קרוהן של המעי הדק לעיתים מגיבה להפסקת כלכלה ומתן מנוחה למעי.
- השפעת צום
על קרוהן
וקוליטיס
- משום כך חולה שמחלתו ברגיעה מלאה ועמוקה, מרגיש טוב וללא חסרים תזונתיים, כעיקרון יכול לצום, אך את התרופות יש להמשיך לקחת באופן שגרתי.
- חולה שמחלתו
ברגיעה מלאה
- תרופות לחולי
קרוהן
וקוליטיס
- תרופות כגון פרדניזון אסור לקחת על בטן ריקה ויש צורך לאכול משהו קטן לפני כן. יש תרופות שאפשר לקחת לפני הצום ובסופו תוך שינוי זמני הנטילה ועל כך יש להתייעץ פרטנית עם הרופא/ה המטפל/ת.
- לעומת זאת, ישנם שלשה מצבים בהם חולי קרוהן וקוליטיס כיבית צריכים לשקול לאכול ולשתות ביום הכיפורים על פי הוראות הרופא:
- [א] כאשר המצב התזונתי ירוד ומתקיים מאמץ מרוכז להשלים חוסרים ולהעלות במשקל, יום צום מוחלט עלול לעכב את השיפור.
- מצב תזונתי
ירוד

קצג. כנ"ל.

קצד. שבת שבתון (עמ' נז).

קצה. ההנחיות למחלות מעי דלקתיות, מאת הפרופ' דן טרנר, מנהל המכון לגסטרו ילדים ותזונה, המרכז לקרוהן וקוליטיס בילדים, המרכז הרפואי שערי צדק.

[ב] בזמן מחלה פעילה ישנו סיכון להתייבשות ושינויים במאזן האלקטרוליטים, כך שנדרשת לכל הפחות שתייה לשיעורין או שתיה ללא הגבלה ועד פטור מלא מצום בהתאם לחומרת הדלקת.

[ג] בזמן מחלה שאינה פעילה קלינית, אבל מלווה בתחושת חולשה משמעותית (קורה לעיתים במצבי חוסר ברזל או ויטמינים אחרים או כשהדלקת עדיין קיימת במעי למרות ההרגשה הקלינית הטובה), צום מלא עלול להחמיר את ההרגשה ואף לגרום לעילפון.

[ד] לגבי התאוששות מניתוח קרוהן, עיין בפרק "ניתוחים ופרוצדורות רפואיות".

ח. אבנים בכיס המרה

חולה הסובל מאבנים בכיס המרה, בדרך כלל יכול לצום ללא הפרעה, ובדרך כלל כיס המרה אף יהיה ברגיעה במהלך צום.

במקרה חריג של הקאות מרובות, יש לשתות לשיעורין (אם די בכך), הקאות מרובות מחשש התייבשות.

חולה המתאושש מניתוח כיס מרה, עיין להלן "ניתוחים ופרוצדורות רפואיות".

התאוששות מניתוח כיס מרה

ט. מיגרנות

[א] צום הוא גורם משמעותי למיגרנות אצל הסובלים מכך. עם זאת לרוב מיגרנה איננה מצב מסוכן, ולכן אין להתיר בדרך כלל אכילה ושתייה, ומומלץ להקפיד על מנוחה ושקט. קצו

הסובל ממיגרנות

[ב] הסובל ממיגרנה נחשב בדרך כלל כחולה שאין בו סכנה, ולכן מותר לקחת תרופות למיגרנה כדין חולה שאין בו סכנה.

תרופות למיגרנה

- [ג] מותר לקחת גם כדור למניעת מיגרנה, ולכן, לדוגמא, אדם החווה סימנים מקדימים למיגרנה (הנקראים "אאורה"), יכול לקחת - עם חלוף ה"אאורה", תרופות להקלה על ההתקף. קצו
- [ד] חולה שבמהלך התקף מיגרנה סבל מהקאות משמעותיות, ישתה אז לשיעורין. קצח
- [ה] הסובלים ממיגרנות קשות וחריפות ביותר, יתייעצו עם רופא ומורה הוראה. מיגרנות חריפות

י. חולי כליות

- [א] חולה הסובל מאי ספיקת כליות, זקוק בדרך כלל לשתיה מרובה, ויש סיכון להתייבשות, ולכן עליו לשתות ביוה"כ ליטר וחצי מים לשיעורין. קצט
- [ב] חולה הסובל מהתפתחות של אבנים בכליות, חוסר נוזלים גורם לו לכאבים קשים, וכן ישנו חשש מהישנות של אבנים בכליות מחמת הצום. חולה בסיכון לאבנים בכליות
- [ג] אם יש בעברו התפתחות של אבנים שדרשו ריסוק או התערבות כירורגית אחרת, עליו לשתות כליטר וחצי לשיעורין. אך אם היה מדובר באבנים קטנות שבכדי לטפל בהן הספיק טיפול תרופתי בכדורים או זריקות, יש מקום לשקול צום אם הרופא מסכים לכך. י
- [ד] מי שיש לו כעת אבנים, יש לחלק בין אבנים בתוך הכליה, לבין אבנים שהתפתחו במערכת המאספת (דרכי השתן). כשהאבנים מצויות בדרכי השתן, אסור לצום בשום אופן ויש לשתות

קצו. ד"ר גבריאל מונטר. וכ"כ בנשמת אברהם או"ח סי' תרי"ב בשם הגר"י נויבירט.

קצח. ד"ר גבריאל מונטר.

קצט. ד"ר ר' גבריאל מונטר.

ר. ד"ר גבריאל מונטר.

מחלות ומצבים רפואיים

נה

לשיעורין. כשהאבנים בכליה, אם הדבר ברור שאין זליגה של אבנים קטנות לדרכי השתן, לפעמים יכול לצום, אך חובה לוודא זאת רפואית ולקבל את אישור הרופא לצום.^{יא}

[ה] הנולד עם כליה אחת, יכול לצום.^{יב} בעל כליה אחת

[ו] בדינם של מושתלי ותורמי כליה, עיין להלן בפרק "ניתוחים מושתלי ותורמי כליה"

יא. זיהומים בדרכי השתן ובערמונית

[א] אישה^{יג} שיש לה זיהומים חוזרים בדרכי השתן ויודעת מניסיונה שהתענית גורמת לה לזיהומים, תשתה לשיעורין. אבל אצל שאר אנשים החשש מהתפתחות זיהום בעקבות צום הוא נמוך, ויכולים לצום.

[ב] חולה שיש לו זיהום בדרכי השתן, בעוד שישנם זיהומים חמורים שכשהם קיימים אסור לצום כלל, ישנם זיהומים פשוטים שכשהם נוכחים באנשים צעירים ובריאים, יש מקום לשקול צום, על פי הוראת רופא. (למעט נשים בהיריון, עיין פרק "מעוברות יולדות ומניקות").^{יד} זיהום קיים בדרכי השתן

[ג] יוצאים מן הכלל, אנשים שיש להם זיהומים בערמונית, שאצלם ישנו חשש סכנה בזמן שהתוכן הופך לסמיך, כמצוי כתוצאה מחוסר נוזלים, ולכן עליהם לשתות לשיעורין. וכך גם כשהזיהום בא על רקע ערמונית מוגדלת.^{יה} זיהומים בערמונית

רא. ד"ר גבריאל מונטר.

רב. ד"ר גבריאל מונטר.

רג. כמצוי, שזה בעיקר אצל נשים, אבל ה"ה לאנשים.

רד. ד"ר גבריאל מונטר.

רה. ד"ר גבריאל מונטר.

יב. הצרת קיבה

חולה לאחר ניתוח הצרת קיבה, בשבוע שלאחר הניתוח, אינו צם. לאחר זמן אחרי הניתוח, אם יוכל לשתות בימים לפני יום הכיפורים 2 ליטרים מים ביום, יוכל לצום ביום הכיפורים. אם לא, ישנה לשיעורין.^{יז}

המתאושש מניתוח להצרת קיבה

יג. מחלות של בלוטת התריס

הסובל מתת פעילות או יתר פעילות של בלוטת התריס, המאוזנות בתרופות - ניתן לצום (יש להתייעץ עם הרופא על אופן נטילת התרופות, האם די בנטילתן מערב יום כיפור). ביתר פעילות של בלוטת התריס שאינה מאוזנת, ישנן דרגות רבות, ונדרש ייעוץ מדויק עם הרופא.^{יח}

תת או יתר פעילות של בלוטת התריס

יד. צהבת זיהומית

החולה בצהבת זיהומית, כל עוד המחלה פעילה, אוכל וגם שותה לשיעורין.^{יח}

צהבת זיהומית

טו. מונו (מונונוקלאוזיס)

הסובלים ממחלת מונונוקלאוזיס מוכחת, יאכל וגם ישנה לשיעורין.^{יט}

מונו

טז. כוויות קשות

הסובל מכוויות, יש בזה דרגות רבות לפי חומרת הכווייה ושטחה, ובוודאי במקרים הקשים ישנו צורך בשתייה מרובה ביותר (ולעיתים

כוויית קשות

זו. משום שאם אינו יכול לשתות כרגיל יש יותר סיכון שהוא יתייבש ביום הכיפורים. ד"ר גבריאל מונטר.

זז. ד"ר גבריאל מונטר.

חח. ד"ר גבריאל מונטר.

חט. ד"ר גבריאל מונטר.

גם אכילה), ללא כל הגבלה. ומשום כך חובה להישמע להוראת הרופא המטפל.⁷¹

יז. מחלות לב

יש לנקוט זהירות רבה בהוראה לחולי לב לתענית יום הכיפורים, ובהחלט נדרש ייעוץ רציני אצל הקרדיולוג המטפל בחולה ובקי במצבו הכללי, במחלתו, ובתרופות אותן הוא נוטל.

גם לאחר הייעוץ עם קרדיולוג, יש לדעת שמצינו בפוסקים יחס חמור למחלות לב, שלא להקל חלילה בסכנת נפשות ואפילו רחוקה. להלן נביא רק קווים מנחים כלליים במצבים מצויים.⁷²

[א] חולים הסובלים מאי ספיקת לב, כשהיא מוגדרת אי ספיקת לב אי ספיקת לב קלה, והחולה מאוזן על ידי התרופות, בדרך כלל הוא יוכל לצום. אי ספיקת לב בינונית או קשה, כשהחולה אינו מאוזן בהחלט אסור לו לצום, ואפילו כשהוא מאוזן, מאחר שהתרופות שהוא נוטל גורמות להשתנה, ויש חשש להחמרה בתפקוד הכלייתי במצב צום, יש לשקול שתיה לשיעורין.

[ב] הפרעות קצב: חולה הסובל מפרפור פרוזדורים (הפרעת קצב הפרעות קצב שכיחה), מצבו דורש בירור באשר להשפעת הצום על מצבו. לעיתים, חולה שמאוזן תקופה ארוכה (תרופתית או בעקבות פרוזדוריה), ואין לו התקפים, ומצבו יציב, יכול לצום. אך בוודאי אם אינו מאוזן, וסובל מהתקפים שכיחים או מדופק מהיר - אסור לו לצום.

קוצב לב כמו כן, חולה שהשתילו לו קוצב לב, והוא מאוזן ומתפקד היטב, ואין לו הפרעות קצב אחרות - יכול לצום לאחר החלמה מלאה מניתוח ההשתלה.

71. ד"ר גבריאל מונטר.

72. קווים מנחים אלו שמענו מפי ד"ר ר' הלל שטיינר, קרדיולוג מומחה, מנהל השירות לאבלציות מתקדמות, המחלקה לקרדיולוגיה במרכז הרפואי וולפסון.

[ג] הדעות חלוקות בין הרופאים באשר למשך הזמן לאחר צינתור לבני
 שבו אסור לצום, יש אומרים שלאחר שלשה חודשים יש מקום
 לשקול צום, ויש אומרים שעד שנה אסור לצום. יש לקחת בחשבון
 גם את התפקוד הכלייתי ורמת ההמוגלובין של החולה. לכן בכל
 מקרה של חולה שעבר צנתור יש לקבל את חוות שעתו של
 הקרדיולוג המכיר אישית את החולה.

[ד] בעקבות התקף לב, ברוב המקרים אסור לצום לפחות שלשה
 חודשים. בעיקר, יש לקחת בחשבון את חומרת הפגיעה בתפקוד
 הלב לאחר ההתקף. כמו כן, על רקע גורמי סיכון אחרים (כגון
 בחולים מבוגרים או חולי סוכרת), יש להחמיר יותר. [במקרה שהחולה
 הוצרך לצינתור, גם זה שיקול, כדלעיל]. רק כשמדובר על פגיעה
 קלה אפשר לדון על שיעורים.

[ה] חולים הסובלים ממומי לב, אם מצבם יציב ואין להם אי ספיקת
 לב, מותרים לצום. אבל אם מדובר במום לב כחלוני, אסור להם
 לצום. ככלל מומי לב הדבר תלוי גם האם בוצע תיקון בניתוח או
 לא, האם יש משמעות קלינית למום או לא, ותנאים נוספים,
 המחייבים ייעוץ מפורט עם הקרדיולוג המטפל.

[ו] בניתוחים להשתלת מסתמים, יש לקחת בחשבון מעבר
 להתאוששות מהניתוח עצמו גם את האפשרות לצום עם תרופות
 נוגדות קרישה (ויש בזה הבדל בין השתלה של תותב מכני להשתלה של
 מסתמים ביולוגיים).

[ז] חולה שהשתילו בגופו דפיברילטור איי.סי.די., יכולתו לצום
 תלויה במחלה היסודית שבגינה הוא הוצרך להשתלה זו.

[ח] חולה הסובל מעיבוי שריר הלב עלול להיות רגיש במיוחד
 להתייבשות, ויש לברר אצל הקרדיולוג המטפל את מצבו לפני
 שקובעים אם יכול לצום.

יח. אולקוס

חולה באולקוס פעיל שצריך לאכול כל כמה שעות הרי הוא בכלל אולקוס פעיל פיקוח נפש. י"ב

יט. קלקול קיבה

הסובל משלשולים קשים או מהקאות מרובות ויש לו חשש התייבשות, עליו לשתות לשיעורין, עיין לעיל בענייני התייבשות. שלשולים קשים או הקאות מרובות

כ. אסטמה

חולי אסטמה, אפילו אם הם זקוקים למשאפים, יכולים לנסות להתחיל לצום ללא בעיה מיוחדת. אך אם הוא ברמת חומרה של המחלה שהוא זקוק לסטרואידים, אסור לו לצום ועליו לשתות ואף לאכול לשיעורין. חולי אסטמה

כא. מחלות ריאות

[א] חולי מחלת ריאות חסימתית כרונית, הדבר תלוי במצבם, כי בשלב מתקדם בודאי שאינם יכולים לצום. י"ג מחלת ריאות חסימתית כרונית

[ב] באשר לדלקת ריאות, עיין "דלקות שונות", ושם לענין שילוב של קוצר נשימה עם המחלה. דלקת ריאות

[ג] חולה שעקב מחלת ריאות זקוק למכשיר חמצן, אסור לו לצום. הזקוק לחמצן

כב. חולי פרקינסון

חולי פרקינסון, עליהם להתייעץ עם הרופא המטפל ולעשות שאלת חכם, ולפעמים אסור להם לצום ועליהם לאכול ולשתות לשיעורין. י"ד חולה פרקינסון

על החולים בדמנציה, עיין להלן.

ריב. חוט שני (יו"כ פ"ט עמ' קסה).

ריג. ד"ר גבריאל מונטר.

ריד. ד"ר גבריאל מונטר.

כג. מחלות נפש

[א] חולה במחלת נפש פסיכוטית, הנתמך בתרופות פסיכיאטריות באופן קבוע, נוטל את התרופות כרגיל גם ביום הכיפורים.^{רטו}

מחלות נפש פסיכוטיות

[ב] בעת התקפה פסיכוטית, יש להתיר לחולה לאכול ולשתות בכדי ליישב את דעתו, משום שלדעת הרופאים כל לחץ, מצוקה וחרדה עלול להשפיע לרעה על מצבם הנפשי של חולים אלה ולגרום לסיכון ממשי להם או לזולתם.^{רטז}

בעת התקפה פסיכוטית

[ג] לעומת מחלות פסיכוטיות, החולה בדיכאון או דו-קוטביות, אמנם כאמור לעיל יש להתיר להם ליטול את תרופותיהם כרגיל ביום הכיפורים, אך בדרך כלל אין סכנה לנפשם ואין להתיר להם אכילה ושתייה. לפעמים ישנם מקרים של דיכאון עמוק שבהם החולה עלול לפתח נטייה אובדנית ולנסות לשלוח יד בנפשו, ואזי אם לפי דעת הרופאים המטפלים יש בחולה זה סכנה, והחולה עצמו מרגיש צורך באכילה או בשתייה, יש להקל בו משום "יתובי דעתא".^{ריז}

החולה במחלת נפש נירוטית

תרופות שהחומר הפעיל בהן הוא ליתיום, עלולות לגרום להתייבשות חמורה, ויש להתייעץ עם הרופא המטפל ביחס לשתייה מרובה בכדי למנעה ולשאול שאלת חכם האם מותר לו שלא לצום.

[ד] אדם הסובל מהתקפי חרדה ופאניקה קשים, בשעת התקף חרדה מרגיש שחייו בסכנה ממשית, ועליו להתייעץ עם פסיכיאטר ועם מורה הוראה כיצד לנהוג במקרה שהתקף כזה יארע ביום הכיפורים.^{ריח}

התקפי חרדה ופאניקה קשים

רטו. רבינו הגר"א וייס שליט"א.

רטז. רבינו הגר"א וייס שליט"א.

ריז. רבינו הגר"א וייס שליט"א.

ריח. ד"ר ר' יעקב פרידמן, פסיכיאטר מומחה.

כד. אנורקסיה

חולי אנורקסיה, אסור להם לצום כלל, ועליהם לאכול ולשתות כרגיל.¹⁷

כה. חולה הזקוק לתרופות משתנות

[א] ישנן תרופות שתפקידן, או השפעה נוספת שלהן, הוא שהן משתנות. תרופות אלו עלולות לגרום להתייבשות, ואי אפשר לקחת אותן בצום.

[ב] בכל מקרה נדרש ייעוץ עם הרופא, אך ככלל ניתן לומר, שחולה שזקוק לתרופות משתנות כגון "פוסיד" (Fusid) ברמה כזאת שהימנעות מנטילתן ליממה עלולה להחמיר את מצבו, הוא בהגדרה חולה מסוכן שבלי קשר לתרופה זו אסור לו לצום, משום שאיזון הנוזלים שלו עדין מאוד והוא חייב לשתות; ובכל מקרה לגופו של עניין לא ייתכן לצום ולקחת "פוסיד".

[ג] תרופות משתנות שאינן פוסיד, כגון "דיזותיאזיד" (Disothiazide), או תרופות לסוכרת שיש להן השפעה משתנת, או לטיפול באי-ספיקת לב קלה, יש מקום לשאלת הרופא לגבי האפשרות להימנע מלקיחתן ביום הכיפורים ובכך לאפשר לחולה לצום (במידה שמחלתו מאפשרת זאת). לדוגמא, במקרה של חולה הזקוק למשתנים רק בכדי לטפל ביתר לחץ דם, באופן ברור אינו צריך לקחת את התרופה ביום כיפור. חולי סוכרת הזקוקים לתרופה בעלת השפעה משתנת כגון "ג'רדיאנס" (Jardiance), או "פורסיגה" (Forxiga), עליהם להתייעץ עם הרופא לגבי הימנעות מלקיחת התרופה גם בערב יום הכיפורים בכדי למנוע מאזן נוזלים שלילי כבר מהלילה.¹⁸

17. רבינו הגר"א וייס שליט"א.

18. ד"ר גבריאל מונטר.

כו. תרופות להפרעת קשב וריכוז

מבחינה רפואית, בדרך כלל, הורים אינם צריכים לתת ריטלין
בימים שבהם לא מתקיימים לימודים בבתי החינוך, כך שלרוב אין
צורך בריטלין ביום כיפור, למעט במקרים שבהם ללא הכדור הילד
עלול להיות אלים או יותר מדי אימפולסיבי. ובכל מקרה, תרופות
כגון ריטלין, וויואנז, פוקלין או קונצרטה ניתן לקחת רק
בבוקר. רכא

ולהלכה, כל עוד אין צורך חיוני לקחת ריטלין ביוה"כ, יש להימנע
מכך, אבל מי שמרגיש שאינו יכול להתרכז בתפילה ללא שיקח את
מנת הריטלין, יכול לקחת. רכב

רכא. ד"ר יעקב פרידמן.

רכב. רבינו הגר"א וייס שליט"א.

סוכרת ביום הכיפורים

אין ספק שאחת המחלות הסבוכות ביותר להוראה בערבי יום הכיפורים היא מחלת הסוכרת. מלבד מורכבות המחלה והמצבים השונים בתוכה ישנה גם התפתחות מתמשכת בשיטות הטיפול במחלה קשה זו שיש להן השפעות הלכתיות ברורות לגבי תענית יום הכיפורים. נשתדל בס"ד לתת בדרך קצרה את העקרונות היסודיים של ההוראה לחולי סוכרת, ונשוב ונכפול להזהיר שלא להורות מבלי לקבל חוות דעת מומחה המכיר את החולה ומהלך מחלתו, ושלא להחליט מבלי הוראת חכם מובהק בהלכות אלו. התודה והברכה לד"ר גבריאל מונטר ולד"ר מאיר פרנקל על הדרכתם היסודית והמקיפה, וזכות הרבים תלויה בהם.

נקדים בקיצור נמרץ את דרך הטיפול בסוכרת מסוג 1 ו-2, בכדי שההנחיות להלן יובנו. י"ג סוכרת מסוג 1 מטופלת תרופתית באינסולין (כמה זריקות ביום או ברציפות במשאבה אוטומטית). בסוכרת מסוג 2 יש חולים שדי להם בדיאטה, יש כאלו שזקוקים לתרופות שונות, ויש הזקוקים לאינסולין או לשילוב של אינסולין ותרופות אחרות. אינסולין ניתן בתכשירים שונים מבחינת טווח הפעולה. חלק מהתכשירים פועלים בטווח של בין ארבע לשש שעות ומכסים ארוחה אחת או מורידים במהירות ערכי סוכר מוגברים (אינסולין בולוס), וחלק מהם פועלים לטווח ארוך יותר ומשמשים למתן רמת אינסולין בסיסית יציבה לאורך שעות ארוכות - בין 12 ל 72 שעות (אינסולין באזאלי). ייתכן שילוב; לדוגמא: אצל חולי סוכרת מסוג 1 ישנו שילוב מקובל של מנה יומית של אינסולין באזאלי לטווח של 24 שעות ועוד 3 זריקות בולוס - אחת בכל ארוחה. אצל חולי

רכג. תקצרנו את הקטע מתוך מאמרו של ד"ר פרנקל ב"אסיא" צז-צח (תשע"ה).

סוכרת מסוג 2 מקובל שילוב בין אינסולין (למשל אינסולין באזאלי לטווח של 24 שעות) עם תרופות אחרות בטבליות.

במשאבות אלקטרוניות, ניתן אינסולין לטווח קצר המוזלף כל העת בקצב איטי ומתמשך, עם אפשרות לתת "בולוס" בלחיצה על לחצן, לפי הצורך - לפני ארוחה או להורדת ערכי סוכר מוגברים.

באופן מסורתי מדידת האיזון מתבצעת על ידי ה"גלוקומטר" - טיפת דם המוצאת מהגוף בדקירה מוספגת במקלון שהוכנס למכשיר אלקטרוני המודד את רמת הסוכר. בימינו נפוץ גם השימוש בסנסור - כעין "מדבקה" אלקטרונית על הגוף שמשרתת את רמת הסוכר למכשיר חיצוני ללא צורך בדקירות. הסנסור נמצא בשימוש בעיקר אצל מטופלים המקבלים מספר זריקות אינסולין ביום וזקוקים למעקב הדוק. בחלק מהסנסורים נדרש כיול המכשיר פעמיים ביום ע"י בדיקת גלוקומטר (עם דקירה).

בעוד שישנם חולים שאינם זקוקים לבדיקות כלל, כמו חולי סוכרת מסוג 2 שאינם זקוקים לאינסולין, ישנם חולים שחייבים לבדוק 4 פעמים ביום ואף יותר, כגון אלו הזקוקים למספר זריקות ביום או משתמשים במשאבת אינסולין.

ישנן משאבות אינסולין חדישות בני ימינו המשלבות בין חיישן המודד ברציפות את רמת הסוכר לבין המשאבה האלקטרונית, ומעדכנות את מינון האינסולין הבאזאלי בהתאם, כך שהמטופל אינו צריך לבדוק בעצמו את רמת הסוכר. בשגרה, עליו להוסיף "בולוס" לפני הארוחה. בצום, פעולה זו אינה נדרשת.

השינויים המתחייבים בצום במינון התרופתי ובתזונה מחייבים מעקב הדוק, ולכך משמעות הלכתית וכדלהלן.

[א] ככלל, על הייעוץ לחולי סוכרת ביום הכיפורים להיות מלווה על ידי הרופא המכיר את החולה ומצבו היטב, והוא הגורם המוסמך בשאלה האם הוא יכול לצום, האם יש צורך בשינויים בתרופות אותן הוא נוטל, וכיצד לנהוג בבדיקות במהלך הצום.

ההוראה לחולי סוכרת

[ב] על הרבנים המורים בשאלות אלו לשים לב, שגם אם הרופא מאפשר לחולה לצום בתנאים מסוימים, על הרב לוודא שהחולה נראה מוכן וכשיר לקחת את התרופות במועדן, שהוא יבצע את הבדיקות הנדרשות, ושהוא יהיה מוכן ומצויד במכשיר לבדיקה (בבית ובבית כנסת), במיני מתיקה למקרה של "היפו", וכיוצא בזה. לא הרי יום הכיפורים כסתם יום של חול, והיסח הדעת מצוי ומסוכן, ואין להניח מן הסתם שמי שמסתדר בשגרה, יסתדר גם ביום הכיפורים, מה גם שנדרשים שינויים מהמתכונת השגרתית אליה החולה מורגל.

כמו כן, כדאי לרב להמליץ לחולה למצוא אדם נוסף שילווה אותו במהלך הצום [לדוגמא, שכנו לספסלי בית הכנסת, או קרוב משפחה], וישגיח על מצבו במשך הצום, וגם יוכל להגיש לו עזרה במקרה הצורך. יכד

אם הרב מתרשם שהחולה אינו כשיר לעמוד בתנאים המאפשרים לו לצום, עליו להורות לו לחומרא להימנע מלצום בכדי שלא לסכן את נפשו של החולה ח"ו, גם אם עקרונית בתנאים מסוימים מבחינה רפואית חולה במצבו יכול לצום.

הסכנות לחולי סוכרת

[ג] אצל חולי סוכרת ישנן שתי סכנות משמעותיות בצום, הראשונה היא התייבשות מחמת המחלה כשרמת הסוכר גבוהה, והשנייה, היפוגליקמיה (נפילת רמת הסוכר) מחמת תרופות שונות - בעיקר אינסולין, אך לא רק - שניתנות לסוכרת.

חשוב לדעת כי אצל חלק ניכר מחולי הסוכרת (בעיקר בחולים הוותיקים) קיימות מחלות רקע נלוות כגון מחלות לב, פגיעה באספקת הדם לרגליים, או אי ספיקת כליות, וחובה לקחת גם זאת בחשבון, מאחר שלחולים אלו בדרך כלל אסור לצום. יכד בנוסף, חולה סוכרת הסובל כעת ממחלה חריפה אחרת, כגון מחלה

רכד. ד"ר מאיר פרנקל.

רכה. ד"ר גבריאל מונטר.

זיהומית, אסור לו לצום. יכו כך גם חולה סוכרת שעבר אירוע לבבי בשנה האחרונה. יכו

[ד] כל חולה סוכרת מכל סוג שאינו מאוזן, אסור לו לצום ועליו להתייעץ עם רופאו מה עליו לעשות מבחינת אכילה ושתייה ומבחינת נטילת תרופות. יכח

חולה שאינו מאוזן

[ה] חולה הסובל מאירועי היפוגליקמיה תכופים, אסור לו לצום. יכט

[ו] ישנם חולים הסובלים מתופעה של אי-זיהוי התפתחות של היפוגליקמיה. בעוד היפוגליקמיה קלה שהחולה מבחין בה בעצמו ניתנת לטיפול מיידית על ידי אכילת דבר מה המכיל סוכר ומעקב אחר רמות הסוכר, היפוגליקמיה קשה שהתפתחה עקב אי זיהוי מוקדם עלולה להוביל לאבדן הכרה ומחייבת פינוי מיידית לבית החולים. יל משום כך, ההוראה לחולי סוכרת מצריכה התייחסות ליכולת שלהם לזהות ולטפל עצמאית באופן מיידית במקרה של היפוגליקמיה, וחולה סוכרת שנוטל תרופות שעלולות לגרום להיפוגליקמיה וסובל מתופעה זו של אי-זיהוי התפתחות היפוגליקמיה, עליו לשאול שאלת חכם האם מותר לו לצום, ויש רופאים מומחים ויראי שמים שדעתם שמבחינה רפואית אסור לו לצום.

אירועי היפוגליקמיה תכופים אי יכולת לזהות היפוגליקמיה

[ז] חולה סוכרת סוג 2, שאינו זקוק לתרופות ועליו להקפיד על תזונה מותאמת בלבד, יכול לצום, אם אינו סובל כעת ממחלה אחרת ברקע שיש לה השפעה על בריאותו והשילוב שלהן עלול לסכן אותו.

חולה המסתפק בדיאטה

רכו. ד"ר מאיר פרנקל, ע"פ רייטר.

רכז. מדריך לחולי סוכרת ביום הכיפורים מאת ד"ר יוסף קלינמן, מצוטט במאמרו של ד"ר פרנקל.

רכח. ד"ר גבריאל מונטר.

רכט. ד"ר מאיר פרנקל.

רל. ד"ר מאיר פרנקל.

[ח] חולה סוכרת סוג 2 שאינו זקוק לאינסולין, אך זקוק לתרופות אחרות, ומאוזן על ידם, והרופא מאשר זאת, יכול לצום. בדרך כלל, ביום הכיפורים עצמו, בצום, יש להימנע מנטילת תרופות אלו. עבור ערב יום הכיפורים, יש לבצע התאמה של הטיפול, המינון וזמן הלקיחה התרופתי, משום שכאמור תרופות מסוימות לסוכרת, אף אם אינן אינסולין, עלולות לגרום להיפוגליקמיה. ולא חולי סוכרת הנוטלים תרופות שיש להן השפעה משתנת, כגון "ג'רדיאנס" (Jardiance), או "פורסיגה" (Forxiga), ישאלו את הרופא לגבי האפשרות להימנע מלקיחתן ביום הכיפורים ובכך לאפשר לחולה לצום. עליהם להתייעץ עם הרופא לגבי הימנעות מלקיחת התרופה גם בערב יום הכיפורים בכדי למנוע מאזן נוזלים שלילי כבר מהלילה. רלב

[ט] יש רופאים הסבורים שכל חולה הזקוק לאינסולין, בין אם הוא חולה בסוכרת מסוג 1 או מסוג 2, אסור לו לצום, משום שהוא זקוק למעקב קפדני וכן משום שקשה לחזות את תגובת הגוף לצום. אך יש רופאים אחרים הסבורים כי בעוד שאכן ישנם חולים הזקוקים לאינסולין שאינם יכולים לצום, ישנם גם אחרים, שעם התאמה של מינון האינסולין, והדרכה מתאימה בנוגע לבדיקות ולתנאים אחרים, יכולים לצום (ורצוי לאחר ניסיון במהלך תשעה באב).

[י] החולה בסוכרת מסוג 1 (סוכרת נעורים), ומטופל בזריקות או במשאבת אינסולין, יש מגדולי הפוסקים שהורו שאוכל ושותה כרגיל בכל יום ללא כל שינוי, מחשש להיפוגליקמיה או היפרגליקמיה. ורבינו הגר"א וייס שליט"א הורה, שהניסיון מוכיח שרבים מהחולים בסוכרת נעורים יכולים לצום ביום הכיפורים, ולכן בדרך כלל מומלץ לבצע ניסיונות ביי"ז בתמוז, ושוב בתשעה באב, כדי לראות איך הגוף מגיב לצום ומהי כמות האינסולין שהם

רלא. ד"ר מאיר פרנקל.

רלב. ד"ר גבריאל מונטר.

זקוקים לה בתנאי צום. ואם צמו בימי חול וביצעו בדיקות דם תכופות במעקב רופא מומחה ונראה שיכולים לצום ביוה"כ - יצומו. רלג

יצויין, כי חולה סוכרת סוג 1 שנאסר עליו לצום, יתקשה להשיג את האיזון הדרוש באמצעות אכילה לשיעורין, ועליו להתייעץ עם הרופא האם אינו זקוק לאכילה ושתייה כדרכו. רלד

בסיכום מחקרים והמלצות שערך ד"ר מאיר פרנקל, ההמלצות הרפואיות לחולי סוכרת מסוג 1 הן:

בשעות שלפני כניסת הצום: אינסולין באזאלי: במשאבה כרגיל, בזריקה כרגיל או מופחת (תלוי בזמן ההזרקה). אינסולין בולוס: בסעודה המפסקת, יש הממליצים על בולוס רגיל, ויש הממליצים להפחית אותו ב 25-30%.

במהלך היממה של יום הכיפורים, יש להפחית אינסולין באזאלי במשאבה בין 20 ל-50% (יש הבדלים בין ההנחיות, ויש להיוועץ ברופא המטפל). אין צורך באינסולין בולוס למעט בולוס תיקון, במידת הצורך. במהלך היממה, יש צורך בבדיקות לפני השינה; לאחר הקימה בבוקר; ולאחר מכן, במשך היום, יש שדורשים בדיקה כל שעתיים וחצי, ויש שמעריכים זאת בין שעתיים לארבע שעות. נמצא ערך לכיוון החריג, יש להעלות את תכיפות המדידות. [יש לציין כאמור לעיל, שבישראל למטופלים כאלה יש בדרך כלל סנסור סוכר ללא דקירות].

[יא] חולי סוכרת מסוג 2 שזקוקים בשגרה לזריקה אחת של אינסולין באזאלי, אינם צריכים לבדוק את עצמם במשך היום, ולכן לקראת יום הכיפורים מה שנדרש מהם מבחינה רפואית בכדי

רלג. וכתב רבינו שליט"א: "לדעתי אין לומר בזה כלל, לא שכל החולים בסוכרת נעורים יצומו, ולא שלכולם אסור לצום. בהלכה זו אין בכלל אלא מה שבפרט, וחולים אלה יתנהגו ביוה"כ כהוראת רופא מומחה בתחום זה המכיר את החולה זמן ממושך".

רלד. ד"ר מאיר פרנקל.

סוכרת ביום הכיפורים

סט

שיוכלו לצום הוא התאמת רמת האינסולין מראש ע"פ המלצת הרופא, ולוודא שזמינה להם האפשרות לבצע בדיקה במהלך הצום במקרה של הרגשה לא טובה. לעומת זאת, חולים הזקוקים בשגרה לארבע או חמש זריקות ביום, וביום רגיל צריכים לבצע לפחות ארבע בדיקות ביום, לקראת צום הם צריכים להתאים את כמות האינסולין ולהקפיד על בדיקות במהלך הצום - בדומה לחולי סוכרת מסוג 1.

חולה סוכרת סוג 2 המטופל בשילוב של אינסולין באזלי ותרופות אחרות, נוטל ע"פ התייעצות ברופא המטפל את האינסולין במינון רגיל או מופחת, ויכול להימנע משאר התרופות ביממה של יום הכיפורים.

התאמת מינון האינסולין

[יב] גם מי שע"פ הוראת חכם אוכל ושותה ביום הכיפורים, פעמים שדינו שאוכל כדרכו ופעמים שיש המורים לו להסתפק באכילה ושתייה לשיעורין. ולדוגמא, יש מי שכתב, שחולה סוכרת המאוזן בתרופות או במינון נמוך של אינסולין מוגדר כ"בריא שעלול לחלות", ולא כ"חולה שיש בו סכנה", ועל כן אוכל או שותה לשיעורין. ר"ה בעניין זה יש לדעת, שגם האוכל או שותה לשיעורין צריך להתייעץ עם הרופא על מינון מנות האינסולין ביחס לכמויות המזון, מאחר שבדרך כלל אלו אינן הכמויות אליהן הוא רגיל בשגרה.

מוני יש להפסיק את הצום

[יג] חולה סוכרת שחווה התקף היפוגליקמיה (שסימניו: חולשה גדולה, הופעת זיעה קרה, רעידות, עילפון, דפיקות לב מואצות) מאכילים אותו מיד. ר"ה ואין מנסים להאכילו לשיעורין אלא מאכילין אותו מיד כדרכו (דברי מתיקה) עד שיאורו עיניו.

ר"ה. שבת שבתון (סקי"ג) בשם הגריש"א. בעיקר חילוק זה הארכנו בחלק ההלכה; כאן לא נצרכה אלא כדוגמא.

ר"ה. נשמת אברהם (סימן תריח, יב), ועוד רבות בפוסקים, דזה חשיב בכלל מי שאחזו בולמוס שמאכילין אותו עד שיאורו עיניו.

[יד] בין בסוכרת מסוג 1 ובין בסוכרת מסוג 2, כאשר בבדיקות נמצא ערך סוכר נמוך מ 70 או 80, או גבוה מ 350, או: ערך גבוה מ-250 שלא ירד על אף טיפול, וכן במצב של תת-לחץ דם, יש להפסיק את הצום מיד. ר"ז כאמור לעיל, במקרה שנמצא בבדיקה ערך לכיוון החריג יש להרבות בבדיקות, וכאמור להלן בסמוך במצב כזה לפעמים עדיף להפסיק את הצום מאשר להרבות בבדיקות.

[ח] העיקרון החשוב ביותר בנוגע לחולים שמבחינה רפואית ניתן לשקול עבורם צום, הוא שבמידה שיש צורך להרבות בבדיקות סוכר במהלך היום עקב השינוי בתזונה ובתרופות, והבדיקה כרוכה באיסור דאורייתא, אין להתיר לחולה לצום, שהרי במצבו הוא חולה שיש בו סכנה שמותר לו שלא להתענות. ובוודאי עדיף שיאכלו וישתו לשיעורין. ר"ח

בדיקות דם
חוזרות לחולי
סוכרת

אמנם ישנם כמה וכמה מצבים שבהם ניתן לשקול צום בהקשר זה:
א. חולים שגם אם יאכלו זקוקים למעקב צמוד שווה למעקב שיידרש מהם בצום.

ב. חולים שיכולים לבצע את הבדיקה ב"גלוקומטר" בשינוי או על ידי נכרי, שאז עדיף לבצע בדיקות אלו מלאכול פחות פחות מכשיעור, האסור מדאורייתא.

ג. חולים המצויידיים ב"סנסור" הבודק את רמת הסוכר בכל עת, ואינם צריכים לבצע כל בדיקה מיוחדת במצב צום.

ד. ומאחר שאי אפשר לקבוע כללים בזה, על כל אחד במצב זה לשאול שאלת חכם. ר"ט

ר"ז. ד"ר מאיר פרנקל.

ר"ח. מקראי קדש (הררי הל' יוה"כ נספח יג) מבעל אג"מ.

ר"ט. רבינו הגר"א וייס שליט"א.

עא

סוכרת ביום הכיפורים

הדרכה לשימוש במשאבת מינימד 780 של חברת "מדטרוניק" ליום כיפור לחולי סוכרת

פרופ' אוהד כהן, המרכז הרפואי שיבא, תל השומר ומנהל רפואי בכיר
גלובלי מדטרוניק וגלעד בן זקן, מדטרוניק ישראל

הדרכה מקצועית זו לשימוש במשאבת מינימד 780, נכתבה לבקשתנו ע"י פרופ' אוהד כהן, ומר גלעד בן זקן, לאור העובדה שמכשירים אלו נפוצים יותר ויותר עם השנים, והיתרונות שנראה שיש להם לגבי האפשרות של צום ביום כיפור לחולי סוכרת. אך יש לשים לב כי זו איננה הדרכה הלכתית והאמור בה אינו מחליף התייעצות עם מורה הוראה – הדברים הם בגדר חוות דעת מקצועית-רפואית.

א. השימוש במשאבת מינימד 780 של חברת מדטרוניק מאפשר צום במהלך יום הכיפורים בכפוף לאישור ותיאום עם הרופא המטפל. יש לקחת בחשבון את המצב הבריאותי הכולל, ולזכור כי פיקוח נפש - תמיד בעדיפות.

ב. ממה לחשוש במהלך הצום

צום של יממה עבור חולי סוכרת עלול לגרום לשתי תוצאות שיש להימנע מהן ולטפל מיידית, שכן הן מהוות סכנת חיים: הראשונה - ירידה של רמת הסוכר (היפוגליקמיה) מתחת לרמה של 56 מ"ג, ו/או במצב של סימני היפוגליקמיה, כמו ערפול הכרה, רעד וחולשה משמעותיים שמחייבים טיפול מיידית.

השנייה - עלייה של רמת הסוכר בשיעור שעלול לגרום להתייבשות.

ג. התאמת משאבת מינימד 780 לצום

משאבת מינימד 780 מתמודדת עם השינויים במינוני האינסולין בצום בזכות תכונות האוטומציה והתאמות האינסולין ביחס לרמות הסוכר הנמדדות המותאמות אחת ל-5 דקות והעברת אינסולין בהתאם לצורך, וזאת בין בשגרה על רקע שינויים בתזונה ובין בתנאי צום (המערכת אינה מונעת אירועים אלו לחלוטין).

ולכן, אין צורך בשינוי בתפעול המכשיר או שינוי בתוכנית המשאבה, ויש להניח לו לפעול כבשגרה, וזאת בתנאי שהמשתמש (המטופל) פועל על פי כללי התפעול המומלצים, כגון: מתן אינסולין לפני ארוחות, והימנעות מניסיונות תיקון ערכי סוכר על ידי הזנת מינון פחמימות מזויפות (שאינן נאכלות, אלא למטרת הורדת רמות סוכר). גם בסעודה המפסקת, יש לתת "בולוס" בהתאם לארוחה כרגיל, ותו לא.

יש לעקוב אחר רמות הסוכר הנמדדות ולפעול בהתאם להתראות המופיעות על צג המכשיר.

ד. מתי לשנות את תכנית המשאבה?

במידה שהמשתמש (המטופל) נמצא במשך יותר מ- 4% מתחת לערך סוכר של 70 מ"ג/ד"ל, או מעל 1% מתחת ל 54 מ"ג/ד"ל, יש לפעול באופן הבא:

- א. העברת המשאבה ל"יעד זמני" למשך 24 שעות לאחר הסעודה המפסקת (המשאבה תכוון את ערך הסוכר ל 150 מ"ג /ד"ל).
- ב. יש לשקול את קיום הצום, במקרה של מטופלים שחוו איבוד הכרה עקב ערכי סוכר נמוכים או אירועי היפוגליקמיה חוזרים. במידה שהמשתמש אינו מזהה (אי מודעות) היפוגליקמיה - ולמרות שימוש במערכת מינימד 780 הוא חווה מדי פעם אירועים של היפוגליקמיה - חל איסור לצום.

ה. טיפול בהיפוגליקמיה

חולה סוכרת סוג 1 חייב ללכת עם טבליות גלוקוז או גלוקוז בשתייה, לבליעה במידת הצורך.

- א. במקרה של היפוגליקמיה מתחת ל 70 מ"ג/ד"ל, יש לצרוך שתי טבליות גלוקוז.
- ב. במקרה של היפוגליקמיה מתחת ל 70 מ"ג/ד"ל, יש לצרוך 3 טבליות גלוקוז, או בקבוק גלוקוז 15 גרם.
- ג. יש לעקוב אחר רמת הסוכר כל 15 דקות, ולוודא חזרה של ערכי הסוכר לנורמה.

ד. במקרה של סוכרים נמוכים לאחר צריכת גלוקוז, יש לפעול שוב על פי הנחיית צריכת הטבליות לעיל.

ו. טיפול בהיפרגליקמיה

במקרה של סוכרים גבוהים מ 250 מ"ג/ד"ל, יש לוודא מול מכשיר בדיקת סוכר בדם, יש להרבות בשתייה - שאינה לשיעורין - ולהחליף את ערכת העירוי, ולעקוב אחר רמות הסוכר על מנת לוודא שהן יורדות. לאחר החלפת הסט, יש להכניס את רמת הגלוקוז בסנסור למחשב הבולוסים ולתת את התיקון המומלץ.

ז. התראות המערכת

כדאי לזכור להעביר את המכשיר לרטט לפני יום הכיפורים, בכדי להרגיש איתו בנוח בבית הכנסת. ללא קשר להתראות המוגדרות במערכת, קיימות שתי התראות בטיחות שלא ניתן לבטל, למטרת שמירה של בטיחותו ובריאותו של המשתמש (מטופל):

א. התראה קבועה בערך סוכר נמוך - בהגעה לערך הנמוך מ 54 מ"ג/ד"ל תתקבל התראה ברטט או צליל (על פי הגדרות המערכת), יש לוודא מול מכשיר בדיקת סוכר בדם ולפעול על פי ההוראות לעיל.

ב. התראה קבועה בערך סוכר גבוה - במקרה של סוכרים גבוהים מ 250 מ"ג/ד"ל יותר מ-3 שעות.

ח. מקרים הדורשים התייחסות דחופה

בכל מקרה של איבוד הכרה; הקאה; השתנה מרובה; התייבשות, או תחושת חוסר התמצאות ובלבול - יש לפנות מיד לגורם רפואי למטרת ייעוץ/טיפול!

ט. שימוש בחיישן (סנסור) למדידת סוכר רציפה

במקרה של הרגשה (סימפטומים) שאינם תואמים את ערכי הסוכר הנמדדים בחיישן (סנסור), יש לוודא את ערכי הסוכר מול מכשיר בדיקת סוכר בדם (גלוקומטר) ולפעול בהתאם.

האמור עד כה נוגע למטופלים היודעים להשתמש במכשיר בצורה נכונה על פי ההדרכה שקיבלו, ומסתדרים איתו בשגרה. יש לשקול את קיום הצום במקרה של מטופלים שאינם מאוזנים או חווים מקרה קיצון הנוגעים למחלת הסוכרת, כגון אשפוזים עקב סוכרים גבוהים או אירועי היפוגליקמיה חוזרים ונשנים.

י. דף הנחיות זה אינו תחליף להתייעצות רפואית

א. יש להתייעץ עם הרופא המטפל וצוות המרפאה על מנת לדון באשר לאפשרות לצום עם המכשיר.

ב. הרופא המטפל עשוי לקבוע הנחיות או הגדרות ויעדים שונים מהאמור במסמך זה, כגון שימוש ב"יעד זמני" ל-24 שעות או קביעת יעד מטרה שונה במהלך הצום (100/110/120 מ"ג/סוכר).

ג. יש לפעול על פי הנחיות הרופא המטפל בלבד. והיה והרופא המטפל או הצוות הרפואי החליט להורות כי קיום הצום מסכן את המטופל, יש לפעול על פי הנחיות הרופא והצוות ולהימנע מצום.

מחלות ממאירות

מחלות ממאירות ל"ע שונות זו מזו הן מבחינת השפעת המחלה על הגוף בכל שלב של המחלה, והן בטיפול הניתן עבורן והשפעותיו על החולה. משום כך בכדי להנחות חולי סרטן ומחלימים לקראת יום הכיפורים, יש צורך בשיקול דעת באשר לסוג המחלה, לסוג הטיפול או הטיפולים או למהלך ההתאוששות מהם, כשבכל שלב יש לקחת בחשבון את מצבו הכללי של החולה.

רבים מגדולי הפוסקים התייחסו בחומרה רבה לכל מצב של מחלה ממאירה ומנעו את רוב ככל החולים מלהתענות ביום הכיפורים, אך דעת רבינו הגר"א וייס שליט"א שאין לתת בזה כללים מוחלטים מבלי לשקול כל מקרה לגופו של עניין, ויש לא מעט חולים שיכולים בס"ד להתענות ולהשלים את תעניתם ללא חשש סכנה. משום כך נביא להלן כמה קווים מנחים בהלכה חמורה זו מפי ארבעה רופאים מומחים, ונכפול את האזהרה להנחות את הציבור שלא לקבל החלטה מבלי התייעצות ברופא מומחה ושאלת חכם מובהק.

[א] עצם הנוכחות של מחלה ממאירה אינו בהכרח שיקול בקשר שלב האבחון לצום. למשל, אישה שנמצא אצלה גוש בשד, או מי שבבדיקת קולונסקופיה אובחן אצלו פוליפ, והם מועמדים לניתוח, אבל אינם סובלים מחולשה או כאבים, יכולים לצום ככל אדם. כמובן שכאשר אין מרגישים טוב, הדבר תלוי בכל מקרה לגופו.¹

[ב] ככלל, רמ"א חולים במהלך טיפול כימותרפי פעיל [כלומר בתוך כל מחזורי הטיפול], נמצא בסיכון גדול להתייבשות ולנזק לכליות

רמ. ד"ר אלי רוזנבאום, מנהל היחידה לאונקולוגיה אורולוגית במרכז דוידוף, המרכז הרפואי ע"ש רבין.

רמא. ד"ר נעם אסנה, מנהל מחלקת אישפוז אונקולוגי בבית החולים שערי צדק.

ולמערכות נוספות בעקבות צום, וצריכים לשתות בדרך כלל שתיה מרובה.

[ג] בדומה לזה, חולה שנמצא בטיפול קרינתי, בטיפול פעיל, אסור לו לצום, מחשש לסיבוכים דומים. ויש אומרים, שעצם הטיפול בהקרנות, אם אין שלשולים או סימפטומים שונים שעלולים לגרום להתייבשות, או חולה בלתי יציב, אין בו בעיה לצום, ויכולים לצום בהסכמת הרופא.^{רמ"ב} [כיוצא בזה, הקרנות שנועדו לטיפול בכאב מקומי בגרורה ואינן גורמות לתופעות לוואי כלשהן].

[ד] אמנם, הקרנות מסוימות ללא ספק מונעות כל אפשרות של צום. לדוגמא: חולה המטופל בהקרנות לראש-צוואר, יסבול בדרך כלל מתופעות לוואי חמורות המקרבות אותו לסכנת התייבשות. נוצרים פצעים בוושט ובחלל הפה, ואלו אינם מאפשרים כמעט אכילה ושתייה סדירה. התלונות על תחושת יובש בעקבות הקרנות (למשל למיתרי הקול) משמען התייבשות. נדרש גם זמן לאחר סיום ההקרנות בכדי להתאושש מהן. כל עוד חולים אלו אינם אוכלים ושותים כרגיל, אסור להם לצום.^{רמ"ג}

[ה] דוגמא נוספת: הקרנות למוח. אלו עלולות לגרום לבצקת מוחית, ובדרך כלל החולה יהיה במצב ירוד ויסבול מכאבי ראש, בחילות והקאות, ברמה שאינה מאפשרת כלל לצום.^{רמ"ד}

[ו] בשנים האחרונות הולך ומתפתח הטיפול באימונותרפיה. מטופלים רבים מתמודדים עם התרופות הללו ללא תופעות לוואי כגון שלשולים, בחילות, או פגיעה בתפקודי כליה. מי שאכן מצבו כזה, בדרך כלל יכול לצום במידה שהרופא שלו מאשר זאת ועל

רמ"ב. ד"ר אהרן אלון, המשנה למנהל מכון רדיותרפיה, המרכז הרפואי שערי צדק, וד"ר גבריאל מונטר.

רמ"ג. ד"ר אלי רוזנבאום.

רמ"ד. ד"ר אלי רוזנבאום.

מחלות ממאירות

עז

פי הוראת חכם. [הדבר מצוי למשל במי שמקבל תרופות אלו בצורה כרונית והתרגל אליהן] רמז.

[ז] תרופות ביולוגיות עלולות לגרום לחלק מהחולים למגוון של תופעות לוואי כגון פצעים בפה, שינויי טעם, בחילות ושלשולים, ועל כן כל מקרה לגופו, חולה שהטיפול הביולוגי שהוא מקבל אינו גורם לתופעות לוואי של מערכת עיכול או כליות ודרכי שתן, גם כן יכול לשקול לצום, באישור הרופא ובהוראת חכם, אך מטפול שחווה תופעות לוואי אלו, אינו יכול לצום. לפעמים, די להם בשיעורים. רמז

לאחר ניתוח להסרת גידול

[ח] כאמירה כללית, אסור לצום תקופה ארוכה לאחר ניתוח להסרת גידולים, לכל הפחות חודש וחצי, ולפעמים נדרש זמן רב יותר, ומאידך, ישנם ניתוחים להסרת גידולים שדורשים פעולה כירורגית לא משמעותית (למשל הסרת מלנומה קטן), שמאפשרים להתענות לאחר זמן קצר יותר, ולכן בכל מקרה יש להתייעץ עם הכירורג המטפל. רמז

מחלות ממאירות גרורתיות

[ט] חולה הסובל מסרטן גרורתי, רמז למעשה נמצא בטיפול כמעט כל משך חייו, למרות שנותנים לו הפסקות בין טיפול לטיפול. אם הוא מטופל בכימותרפיה, ההנחיה הבסיסית היא לא לצום, ואפילו אם הוא מרגיש די טוב, משום שמלבד תופעות הלוואי האופייניות של הטיפול, יש גם עייפות וחולשה מחמת המחלה, וכן הצטברות של השפעת הטיפול הכרוני, ולכן בדרך כלל לא מתאפשר להם לצום.

רמז. ד"ר אלי רוזנבאום.

רמז. ד"ר אלי רוזנבאום.

רמז. ד"ר גבריאל מונטר.

רמז. ההדרכה בנושא סרטן גרורתי, מאת ד"ר אלי רוזנבאום.

[ישנם מעטים שמרגישים מצוין ללא בחילות שלשולים או הקאות, ועם תפקודי כליה תקינים, ואוכלים ושותים ומתנהלים לגמרי כרגיל, שאז באישור ספציפי מהרופא אפשר לשקול האם לשתות לשיעורין או אפילו לצום. אך אלו המקרים היוצאים מן הכלל].

[י] בשונה מטיפולים כימותרפיים, טיפולים אחרים לסרטן גרורתי יכולים להיות קלים ומאפשרים יותר להתענות. כך למשל בסרטן בערמונית (ולא מעט גם בסרטן שד) ישנן תקופות ארוכות של טיפול במחלה הגרורתית, שבהן מקבלים רק טיפול הורמונלי בכדורים או בזריקה מדי פעם, ורבים מהחולים מרגישים מצוין, ובמקרים אלו, כשאינן שום תופעות לוואי, למרות שמדובר בסרטן גרורתי, אפשר לשקול צום.

[יא] כאמור, בדרך כלל חולה הסובל מסרטן גרורתי יהיה זקוק לטיפול כל חייו, למעט סרטן אשך גרורתי, או בלוטת התריס גרורתי (שעוברים טיפול ביווד רדיואקטיבי), כמעט אין יוצאי דופן של מחלות גרורתיות הניתנות באחוזים משמעותיים לריפוי מלא שאינו מצריך טיפול כרוני [אחוזים קטנים יכולים להיות שכיחים במלנומה, סרטן ריאה, כליה וכיס שתן, או מחלות אחרות שהחולים בהן יכולים להבריא בטיפול באימונותרפיה].

טיפול בגרורות
מיקרוסקופיות

לעומת זאת, במצב של סרטן מקומי, שטופל באמצעות ניתוח להסרת הגידול, ולאחר הניתוח כבר לא ניתן לזהות במכשירי ההדמיה גרורות כלשהן, כך שאין הוכחות לסרטן פעיל, עדיין ייתכנו גרורות מיקרוסקופיות פעילות שאינן ניתנות לגילוי. על אף שחלק מהחולים למעשה כבר הבריאו ממחלתם, מקובל לטפל - בעיקר בכימותרפיה - בכדי לחסל את הגרורות הללו במידה שהן ישנן [בסך הכל, אחוזי ההחלמה עולים משמעותית]. כתוצאה מטיפולים אלו שכיחות תופעות לוואי כגון בחילות, הקאות ושילשולים, וכתוצאה מזה פעמים רבות גם פגיעה בתפקודי כליה. גם חולים אלה בדרך כלל אינם יכולים להימנע מלפחות שתייה

מחלות ממאירות

עט

לשיעורין רמט [אלא אם כן כאמור, הם מרגישים מצוין והרופא מאשר זאת].

חשוב לציין כי במצב זה המצב הבריאותי שאינו מאפשר צום נובע מהטיפול ולא מהמחלה [כשהחולה כבר התאושש מהניתוח עצמו]; ולכן חולה שסיים את הטיפולים הללו, הוא כאחד האדם. אחוז גדול מהמטופלים בריא לגמרי, ומי שאינו בריא אלא יש לו עדיין גרורות מיקרוסקופיות, עדיין אין סיבה כלשהי למנוע ממנו לצום, מאחר שאין לגרורות אלו השפעה על ההרגשה הכללית.

לסיכום: אם הוא במהלך הטיפול או עדיין מתאושש מהטיפול, באופן בסיסי אין לצום, וככל שמתרחקים מהטיפול ומתאוששים, או מי שבאופן יוצא דופן מרגיש היטב אפילו סמוך אחרי הטיפולים, יכול לצום. בכל מקרה ההתייעצות עם הרופא חשובה.

[יב] חולי סרטן הערמונית מקבלים טיפול משולב במחלתם, כאשר סרטן הערמונית מה שמייחד את הטיפול בהם הוא תקופות ארוכות של טיפול הורמונלי.

חולי סרטן הערמונית עם גרורות, דינם כשאר חולי סרטן גרורתי. בתוך הטיפול הכימותרפי, בדרך כלל אינם יכולים לצום והם צריכים לשתות, ובמקרים חריגים יש מקום לשקול צום באישור הרופא המטפל ושאלת חכם.¹¹

[יג] בתוך טיפול קרינתי פעיל, הדבר תלוי בסוג הטיפול. חולה בסרטן הערמונית שמטופל בטיפול הורמונלי ורק מקבל לדוגמא קרינה להקלת כאב בגרורה בכתף, שאין לה השפעה על הרגשתו הכללית הטובה, ישנם מקרים שהוא יכול לצום.

רמט. עיין חוט שני (יו"כ פ"ט עמ' קס"ה), וכתב שם "היה נראה פשוט שמרן החזו"א היה אוסר עליהם להתענות ביום הכיפורים, ואל לנו להקל בעניני חששות של פיקוח נפש, כיון שאדם במצב כזה, כל חולשה עלולה לקצר את חייו".

רנ. ד"ר גבריאל מונטר.

חולה שמטופל בערמונית עצמה בהקרנות, עלול לסבול משלשולים או תכיפות ודחיפות במתן שתן, ועליו לשתות לשיעורין. [תופעות של בחילות והקאות אינן קיימות בדרך כלל, וגם שלשולים בדרך כלל יהיו מינוריים ברוב החולים, ולכן שתייה לשיעורין בדרך כלל היא די והותר].^{רנא}

[יד] חולה בסרטן ערמונית מקומי הנמצא בשלב לפני או אחרי הקרנות ומקבל כעת רק טיפול הורמונלי, צפוי להרגיש טוב בתקופה זו, מאחר שהסרטן במצבו אינו גורם לבעיות רלוונטיות לצום, והטיפול ההורמונלי אינו מעורר תופעות לוואי רלוונטיות לצום, ולכן אם הוא מרגיש טוב, אין סיבה שלא לצום.^{רנב} ויש להתייעץ עם הרופא המטפל שייקח בחשבון את גיל המטופל, אם הוא סובל מתופעות לוואי, או אם יש לו בעיות השתנה.^{רנג}

עדין עוד להלן סעיף יח.

[טו] אישה המטופלת בסרטן שד,^{רנד} בתוך כימותרפיה או בהתאוששות ממנה, דינה כאמור לעיל שבדרך כלל אין לה לצום. בטיפול הורמונלי או/וקרינה לשד, לא מצוי בדרך כלל שלשולים ותופעות הלוואי קלות יותר מאשר מסרטן הערמונית, ולכן שתייה לשיעורין היא די והותר, במקרה הצורך.

[טז] חולה בסרטן השד מקומי לאחר ניתוח הנמצאת בשלב לפני או אחרי הקרנות ומקבלת כעת רק טיפול הורמונלי, צפויה להרגיש טוב בתקופה זו, כי הסרטן במצבה אינו גורם לבעיות רלוונטיות לצום, והטיפול ההורמונלי אינו מעורר תופעות לוואי משמעותיות, ולכן אלא אם כן היא אינה מרגישה בטוב מסיבה כלשהי, אין סיבה שלא לצום.

רנא. ד"ר אלי רוזנבאום.

רנב. ד"ר אלי רוזנבאום.

רנג. ד"ר נעם אסנה.

רנד. ההדרכה לסרטן נשים מאת ד"ר אלי רוזנבאום.

מחלות ממאירות

פא

[יז] חולות סרטן שד מקומי, המטופלות בטיפולים כימותרפיים לחיסול גרורות מיקרוסקופיות (סביב הניתוח), יהיו בדרך כלל במצב קרוב להתייבשות, עלולים להתפתח פצעים בפה ובוושט, ומצוי שהן ממעיטות לאכול וניזונות מארטיקים וכדומה בלבד, וגם סובלות מהקאות ושלושים, אלו הם מצבי סכנה ממשיים ואין ספק שאין להם לצום.

תכנון מועד
הקרנות בתוך
מהלך טיפול
הורמונלי

[יח] חולים בסרטן ערמונית או שד מקומי, שמתוכננים להם הקרנות בתוך תקופת הטיפול ההורמונלי, בדרך כלל ההקרנות אינן דחופות ואין סיבה שיקבלו אותן דווקא לפני יום כיפור, ואדרבה מבחינה רפואית נכון יותר לדחות את ההקרנות מסביבת החגים, מאחר שיעילות ההקרנות תלויה ברציפותן, ומאידך בדרך כלל אין צורך רפואי למקם את ההקרנות - בתוך תקופת הטיפול ההורמונלי - בזמן מסויים. על כן יש להתייעץ עם הרופא אם במקרה זה יש צורך מיוחד בכך, ואם אין - דחיית ההקרנות תאפשר צום ביתר קלות.

דחיית טיפולים
בכדי לצום

[יט] למעט מקרים אלו, שבהם ההמלצה הרפואית היא לשנות את מועד ההקרנות והחולה נמצא בתוך תקופת הטיפול ההורמונלי, באופן כללי אין לדחות טיפולים של חולה במחלה ממארת מחשש שמחמת הטיפול ייגרמו חולשה והקאות ובעקבות כך לא יוכל לצום.

הכנה לניתוח
המתבצע
לאחר יום
הכיפורים

[כ] חולה במחלה ממארת, שנקבע לו ניתוח למחרת יום הכיפורים, שלקראתו הוא נדרש לשהות בצום, ואם יצום גם ביום הכיפורים עלול להסתכן כמובן, מעיקר הדין אנו מתייחסים לניתוח כזה כפיקוח נפש גמור ואין לדחותו (אף שאנו רואים שהרופאים מדי פעם דוחים ניתוחים כאלה בכדי לאפשר לחולה השתתפות בשמחה וכדומה). ולכן, אם באישור הרופאים מתאפשר לתת לחולה מספר שעות תזונה במוצאי יום הכיפורים מבלי שהדבר יפגע בחולה ובהכנתו לניתוח

- הדבר עדיף וכדאי, אבל אם לא - יש להתיר לחולה לאכול ולשתות לשיעורין במהלך יום הכיפורים.^{יג}

[כא] אדם שהחלים ממחלה ממאירה, משעה שהרופא שלו מגדיר אותו כבריא, גם אם רק לאחרונה סיים להתאושש מניתוח או מטיפולים, הוא ככל אדם, ובמידה שהוא מרגיש בריא, יכול לצום. הדבר נכון גם במידה שייתכן שנותרו בגופו גרורות מיקרוסקופיות, משום שכל עוד הן אינן גורמות שום סימפטומים, אין כל מניעה לצום.

[אין קשר בין מספר השנים שהרופא קוצב מעת סיום ההחלמה ועד שיתאפשר להגדיר את המטופל כ"בריא", לבין הנידון בצום, משום שהכוונה בשיעור הזמן הזה - כחמש שנים בדרך כלל - היא לשיעור זמן שבו מסתבר שהמחלה לא תחזור חלילה, אך בכל מקרה, בתוך משך הזמן שבו עוד עלולה לשוב המחלה, האדם למעשה בריא, בוודאי ברמה המאפשרת לו לצום, אם הוא מרגיש טוב, כאמור].^{יד}

רנה. רבינו הגר"א וייס שליט"א.

רנו. ד"ר אלי רוזנבאום.

ניתוחים ופרוצדורות רפואיות

לאחר ניתוח דרושה לחולה תקופת התאוששות, הן מבחינת התאוששות כלל הגוף מההרדמה ומהטראומה בעקבות הניתוח, הן מבחינת התאוששות הפצע והצלקת, והן מבחינת חזרת האיבר המנותח לפעילות תקינה (ולפעמים אינו חוזר לפעילות תקינה). ומשום כך ישנם הבדלים גדולים בהתאוששות בין סוגי הניתוחים, והאיבר שבו הם מתבצעים, ובין ניתוח שמתבצע בשיטה פתוחה לבין ניתוח שמתבצע בשיטה זעיר-פולשנית או פרוצדורות כירורגיות קלות בהרדמה מקומית, וכן מצד החולה, אם מדובר באדם צעיר ובריא או במבוגר או חולה במחלות רקע נוספות.

ולעניין תענית יוה"כ, כל ניתוח דורש התייחסות לגופו, למידת הצלחתו ולתנאי ההתאוששות ממנו, וכן למצבו של החולה, וזה הכלל שיש בהוראה לחולים המתאוששים מניתוחים, אמנם הפוסקים נתנו קצת כללים בדבר למקרים שאינם מורכבים, כיצד להתייחס לדרגות שונות של ניתוחים.

להלן בס"ד נפרט כמה סוגי ניתוחים מצויים, ובפרט ניתוחים באברי הבטן, שלהם יש משמעות גדולה יותר בצום.

א. חולה המתאושש מניתוח

[א] "חולה שעבר ניתוח פנימי עם הרדמה כללית נראה דתוך ג' ימים מאכילין אותו כמו יולדת, ואף שלא מצינו הלכה זו בחז"ל ובפוסקים אין זה אלא משום שבזמניהם לא היה בידם לעשות ניתוחים גדולים, אף שמצינו בכמה מקומות שהיו בקיאים בחכמת הניתוח, כגון בחיילות של בית דוד שהיו נטולי טחול וחקוקי רגלים (סנהדרין כ"א ע"א) ופרות אלכסנדריה שהיו נוטלים את האם שלהם (סנהדרין ל"ג ע"א), מ"מ פשוט שלא היה שכיח בימיהם ניתוחים פנימיים עם הרדמה, ומ"מ מסתבר דניתוח עם הרדמה היא

טראומה לגוף לא פחות מלידה, אמנם כיון שלא מצינו הלכה זו מפורשת בפוסקים קשה לקבוע מסמרות נטועים במקום שלא קבעום אבותינו, אך מ"מ נראה דיש להקל בכל צד בימים הראשונים שלאחר הניתוח כשיש צד סכנה כלשהו, ודו"ק בזה.¹² [ב] ויש בפוסקים שחילקו בין סוגי ניתוחים לפי שלש דרגות, וסמכו הרופאים על דבריהם באופן כללי.

חולה לאחר ניתוח קל כגון תיקון בקע, הוצאת שקדים וכדומה, אחרי שלשה ימים יצום.^{לאחר ניתוח קל}

לאחר ניתוח בינוני כגון כריתת כיס מרה, או ניתוח קיסרי,¹³ י"ח שבעה ימים.^{לאחר ניתוח בינוני}

לאחר ניתוח קשה, כגון כריתת גידולים ממאירים,¹⁴ י"ט ניתוחי לב, כליות או ראש, לא יצום לפחות שלשים יום אחרי הניתוח.^{לאחר ניתוח קשה}

[ג] האמור, מתייחס לניתוחים של ממש, אשר בדרך כלל מתבצעים בהרדמה מלאה, או ניתוח קיסרי שעכ"פ הוא ניתוח ממשי, אבל פרוצדורות כירורגיות קלות וחיזוניות בהרדמה חלקית דינן פעמים רבות שונה, ונדרשת שאלת חכם.^{ניתוח בהרדמה מקומית}

[ד] כאמירה כללית, אסור לצום תקופה ארוכה לאחר ניתוח להסרת גידולים, לכל הפחות חודש וחצי, ולפעמים נדרש זמן רב יותר, ומאידך, ישנם ניתוחים להסרת גידולים שדורשים פעולה כירורגית לא משמעותית (למשל הסרת מלנומה קטן), שמאפשרים להתענות לאחר זמן קצר, ולכן בכל מקרה יש להתייעץ עם הכירורג המטפל.^{לאחר ניתוח להסרת גידול}

רנז. לשון רבינו הגר"א וייס שליט"א.

רנח. עיין בפרק "מעוברות יולדות ומיניקות" את הפרטים שיש לדעת בניתוח קיסרי.

רנט. עיין עוד להלן.

רס. ד"ר גבריאל מונטר.

פ. ניתוחים ופרוצדורות רפואיות

ב. ניתוחי בטן

- [א] חולה יסא שעבר ניתוח ליצירת סטומה (כגון לאחר חסימת מעיים),
לאחר ניתוח סטומה מפרישים כמויות גדולות של נוזלים (משום שאלו אינם נספגים בהמשך כפי שמתרחש אצל אדם כרגיל), ונמצאים בסיכון מוגבר לאי ספיקה כלייתית ולהתייבשות.
- משום כך: חולה שעבר ניתוח סטומה של המעי הדק (אליאסטומי),
אליאסטומי אסור לו לצום כל ימי חייו, משום שהוא מוכרח לשתות ללא הגבלה, ואסור לו לנסות להסתפק בשיעורים, אך אינו זקוק במיוחד לאכילה.
- לאחר ניתוח סטומה של המעי הגס, הדבר תלוי במספר גורמים
וביניהם מצבו התזונתי הכללי של החולה, ומשום כך יש להתייעץ עם הרופא המטפל ולשאול שאלת חכם.
- [ב] לאחר ניתוח מעיים, כגון ניתוח קרוהן או כריתת מעי, הרי
ניתוח קרוהן או כריתת מעי שמעבר למצב החולה מצד המחלה עצמה (עיין לעיל בפרק "מחלות ומצבים רפואיים" בדבר קרוהן וקוליטיס כיבית), ההתאוששות מהניתוח עצמו דורשת שלשה חודשים עד שמערכת העיכול חוזרת למצב תקין, ולפיכך בשלשה חודשים אלו עליהם לאכול או לשתות בכמות ע"פ הנחיית הרופא המטפל.
- [ג] לאחר ניתוח מעיים, אחד הנתונים שחשוב במיוחד לשים
אליהם לב, הוא עד כמה החולה סובל משלשולים, וכאמור לעיל, שלשולים משמעותיים מחייבים שיעורים.
- [ד] תסמונת המעי הקצר - לאחר ניתוח של כריתת חלק גדול
תסמונת המעי הקצר מהמעעי, החולה סובל משלשולים כרוניים עקב יכולת ספיגה לקויה של המעי, ואינו יכול לצום עוד; עליו לשתות, ולגבי אכילה, הדבר תלוי במצבו התזונתי.

רסא. ההתייחסות לניתוחי בטן, מאת ד"ר גבריאל מונטר ומומחים בתחומי כירורגיה ונפרולוגיה.

- [ה] המתאושש מניתוח כיס מרה, לאחר מספר ימים מהניתוח, יוכל לצום. רסב ניתוח כיס מרה
- [ו] המתאושש מניתוח להסרת תוספתן מודלק, לאחר כמה ימים מהניתוח, יוכל לצום. ניתוח להסרת תוספתן מודלק
- [ז] חולה לאחר ניתוח הצרת קיבה, בשבוע שלאחר הניתוח, אינו צם. לאחר זמן אחרי הניתוח, אם יוכל לשתות בימים לפני יום הכיפורים 2 ליטרים מים ביום, יוכל לצום ביום הכיפורים. אם לא, ישתה לשיעורין. רסג ולכן לכתחילה אין לקבוע ניתוח זה בסמוך לפני יוה"כ. ניתוח להצרת קיבה
- [ח] המתאושש מניתוח להשתלת כליה, עליו לשתות לשיעורין למשך כל חייו. ניתוח להשתלת כליה
- [ט] תורם הכליה, שנה לאחר הניתוח עליו לשתות לשיעורין. לאחר מכן, הדבר תלוי במצבו ובתפקוד הכליה הנותרת, ועליו להתייעץ עם הרופא המטפל. תורמי כליות

ג. ניתוחי מוח ועמוד שדרה – נוירוכיורגיה

- [א] ההתאוששות מניתוחי מוח (לדוגמא: ניתוח להסרת גידולים במוח או לניקוז דימום תוך מוחי) עשויה להיות שונה מניתוחים מורכבים אחרים לעניין הצום, משום שבעוד בעקבות ניתוחי לב לדוגמא יכול להיות הכרח לחולה לאכול ולשתות היטב בכדי שלא ייגרם נזק לאיברים חיוניים (כגון אי ספיקת כליות שעלולה להתפתח), בהתאוששות מניתוחי מוח החשש בצום הוא בעיקר בהפרעה להתחזקות והתאוששות הכללית של החולה מהניתוח, ומשום כך, לפעמים ייתכן שמשך הזמן שבו לאחר הניתוח יש לאסור על החולה לצום עשוי להיות קצר יותר. התאוששות מניתוחי מוח

רסב. כנ"ל. יש בפוסקים שכתבו שעליו להמתין שבוע, אך בפועל לפעמים די בפחות.
 רסג. משום שאם אינו יכול לשתות כרגיל יש יותר סיכון שהוא יתייבש ביום הכיפורים.
 ד"ר גבריאל מונטר.

ניתוחים ופרוצדורות רפואיות

פז

מאחר שכתבו הפוסקים שחודש לאחר ניתוח מוח אין לצום, ניתן לומר שבדרך כלל אחרי כחודש ימים מצבו של המטופל מאפשר לצום, אם אינו סובל מזיהומים, בחילות והקאות, וחווה התאוששות תקינה.

בכל הקשור לניתוחי מוח ועמוד שדרה מיותר לציין שיש צורך בייעוץ לכל מקרה לגופו מאחר שלהרבה מטופלים ישנן מחלות רקע משמעותיות, ומחלות מוח שונות.

האמור נכון לגבי מגוון רחב של ניתוחי מוח, ונכון גם בנוגע לניתוח להשתלת קוצב מוח עובר חולי פרקינסון או אפילפסיה.

השתלת קוצב מוח

[ב] לאחר חודש מניתוח שעבר בהצלחה יש לתת את הדעת על תרופות שהמטופל לפעמים זקוק להן. שתיים מהנפוצות הן תרופות נגד פרכוסים, שבהחלט חובה לקחתן, וכן סטרואידים (שהשכיחות בצורך בהם חודש אחר ניתוח אינה גבוהה), שמטופל שזקוק לטיפול בהם צריך לקחת גם תרופות להגנה על הקיבה מפני התפתחות כיב קיבה. תרופות אלו צריכות להילקח עם אוכל, ולכן צריך להתייעץ לגביהן עם הרופא המטפל.

תרופות לאחר ניתוחי מוח

[ג] מטופל לאחר צינתור אבחנתי במוח, המבוצע בצורה מתוכננת מראש ושלא בהרדמה מלאה אלא תחת טשטוש, צפוי להתאושש מהצינתור בקלות. אם אין רקע רפואי אחר, הוא יכול לצום, אך עם שימת לב להיבט אחד: הגוף צריך לפנות את היוד שמוכנס אליו לצורך הבדיקה, שנוכחותו מסוכנת ליצירה של אי ספיקת כליות, ובוודאי להחמרה שלה. פינוי זה דורש שתייה מרובה. על כן, מטופל צעיר ובריא, עשוי להסתפק ביומיים או שלשה אחרי הצינתור בכדי שהיוד יתפנה והוא יוכל לצום, אך מטופלים מבוגרים ובעלי מחלות רקע, בעיקר מחלות כליה, ובוודאי מי שיש לו רגישות ליוד, עלולים להזדקק לזמן ארוך יותר.

צינתורי מוח

לאחר צינתור טיפולי במוח (כגון להנחת סנט בעורק, או להכנסת סליל), שההתייחסות אליו היא כאל ניתוח לכל דבר ועניין, הסכנה

בהתאוששות היא להיצרות קשה של העורק, ויש צורך בנוזלים לתקופה ארוכה ולתרופות להרחבת כלי הדם, ומשום שיש סכנה בהתייבשות כלשהי במצב זה, אסור למטופל לצום לפחות חודש לאחר הצינתור, ויש חולים שזקוקים למשך זמן ארוך יותר.

ד. טרום ניתוח

[א] חולה שיש בו חשש של סכנה, שנזקק לבצע צילום רנטגן בכדי לברר את מצבו ולהתאים את הטיפול עבורו, ואין הצילום מגיע לתוצאות הרצויות אלא אם כן ישתה החולה כמות של מים בשביל הצילום (ולא בשביל מחלתו), פשוט שמותר לו לשתות כמה שצריך, וגם זה בכלל פיקוח נפש.^{רסד}

הדמיות לקראת ניתוח

[ב] חולה שיש בו סכנה, שמתוכנן עבורו צילום או כל בדיקה רפואית אחרת לאחר יום הכיפורים, ובדיקה זו דורשת שתייה מוקדמת ביום הכיפורים, יש להתיר לו לשתות לשיעורין ביום הכיפורים, אף שאינו נזקק לשתייה זו מצד מחלתו אלא לצרכי הצילום. בהקשר זה יש להדגיש, כי על פי ההלכה, בחולה שיש בו סכנה, בדיקה ופיענוח מוקדם ככל האפשר – גם הם בגדר פיקוח נפש, ואין לאחר את הבדיקה בכדי לאפשר את הצום.^{רסה}

הכנה להדמיות לקראת ניתוח

[ג] ניתוח שאינו דחוף, שנקבע לימים ספורים לפני יום הכיפורים, ומחמתו יצטרך החולה לאכול או לשתות ביום הכיפורים, יש לדחותו לזמן אחר. אך את רמת הדחיפות יש לקבוע על פי ההלכה, כי פעמים שהרופאים מסכימים לדחות ניתוח מטעמים כמו השתתפות בשמחה משפחתית, בעוד ע"פ ההלכה מצבו של החולה הוא בגדר פיקוח נפש שאסור להתמהמה בו.^{רסו} וכמו כן, אם

ניתוחים אלקטיביים בלתי דחופים

רסד. חוט שני (יוה"כ פ"ט עמ' קס"ה).

רסה. רבינו הגר"א וייס שליט"א.

רסו. רבינו הגר"א וייס שליט"א.

פ"ט ניתוחים ופרוצדורות רפואיות

בינתיים יצטרך לסבול יסורים בשל דחיית הניתוח, מותר לו לבצע את הניתוח כעת, וביוה"כ יאכל לפי מצב הסכנה שיהיה בו. י"ס

ר"ס. שבת שבתון (עמ' מה) בשם הגרי"ש אלישיב. ומש"כ שם קודם לזה שיצטרך להמתין "כמה חודשים", נראה דלאו דווקא.

זקנים וחולי דמונציה (שיטיון)

זקן בריא זקן שאינו סובל ממחלות קשות, יכול בדרך כלל לצום ככל אדם. יתרה מכך, עבור זקנים רבים התענית קלה יותר מאשר אצל צעירים. רס"ח משום כך, אין להקל בסתמא לזקנים לאכול ולשתות ביום הכיפורים אף לא לשיעורין.

מחלות רקע אמנם, מצוי אצל זקנים מחלות שונות, שמחמת הזקנה מצבם נעשה רגיש יותר, ומשום כך נדרשת יותר תשומת לב ובירור האם במצבם הם יכולים לצום או לא.

כמו כן, הסימנים להתפתחות תחושה רעה ומצב סכנה אצל זקנים לפעמים שונים מאשר אצל צעירים, ולכן על קרובי המשפחה של הזקן לברר עם הרופא למה עליהם לשים לב במצבו של הזקן ביום הכיפורים בכדי לוודא שהוא מרגיש בטוב ומצליח לעבור את הצום בשלום. רס"ט

בגיל המופלג, מצוי אצל הזקנים מצב מסוכן של "שבריריות", ובכדי למנוע סכנה לפעמים יש להורות להם על אכילה ושתייה לשיעורין וכפי שיתבאר.

א. בעלי זקנה מופלגת

הזקן השברירי [א] זקן מופלג שברירי נמצא בסיכון מחמת צום לשני מצבים, או התייבשות וירידה בסוכר בדם, שעלולים לגרום להורדת לחץ דם והתעלפות, או סטרס שגורם להפרשת אדרנלין ומעלה את לחץ הדם ויכול לגרום לאי ספיקת לב ואף להתקף לב. ר"ע

רסח. פרופ' צבי דואלצקי.

רסט. פרופ' צבי דואלצקי.

רע. פרופ' צבי דואלצקי.

צא זקנים וחולי דמנציה (שיטיון)

[ב] בעלי זקנה מופלגת, ותשושים, שע"פ רוב סובלים גם מבעיות רפואיות מורכבות, אף שמצד מצבם קשה להגדיר אותם כחולה שיש בו סכנה, יש להקל להם לאכול ולשתות לשיעורין, משום שכל שינוי באיזון העדין והמורכב של מצבם עלול להשפיע לרעה על מצב בריאותם ולהביאם לידי סכנה. במקום הצורך יש להקל אף שלא בשיעורים, כאשר יש חשש שהחולה לא יאכל וייתה כמות מספקת ויסתכן.^{רעא}

[ג] זקנים הסובלים מלחץ דם נמוך, צריכים להתייעץ עם הרופא האם ביכולתם לצום.

זקנים הסובלים מלחץ דם נמוך
שינויים בחום הגוף

[ד] כל שינוי בחום הגוף של זקנים משמעותי יותר מאשר בצעירים, ומחייב בירור אם אין במצבם סכנה.

ב. זקנים המועדים לנפילות

וביותר באלה שקשה להם ההליכה וזקוקים להליכון או מקל הליכה, ואין מי שיתמוך בהם כל היממה כולה, ויש חשש שע"י הצום ישתבש שיווי המשקל שלהם והם עלולים ליפול, ואם יפלו יש חשש גדול ועצום לשבירת עצמותיהם ויש בזה חשש סכנה גמורה, יש להקל להם לאכול ולשתות לשיעורים.^{רעב}

ג. דרך ההוראה לזקנים הצריכים לאכול ולשתות

זקן שמחמת מצבו הרפואי נדרש לאכול ולשתות, נדרשת עבורו הכנה גדולה יותר מאשר בחולה צעיר הזקוק לאכול:

[א] פעמים רבות יש צורך גדול לוודא שהוא מבין שעליו לאכול ולשתות ושלא יוכל לצום כהרגלו מימים ימימה, ושיקבל את הדברים ברצון ובהבנה, ולא בחשש או בכעס.

הסברות הדברים לזקן

רעא. רבינו הגר"א וייס שליט"א, והעיד כן בשם מרנן הגרש"ז אויערבאך והגר"ש וואזנר זצ"ל.

רעב. רבינו הגר"א וייס שליט"א.

צב זקנים וחולי דמנציה (שיטיון)

[ב] יש לוודא שהוא מבין היטב את ענין האכילה והשתיה לשיעורין, ושאכן יידע לבצע את ההוראות כראוי ולאכול ולשתות מספיק, מאחר שמצוי מאוד אצל זקנים שכשיררו להם לאכול או לשתות לשיעורין, הם יאכלו או ישתו משמעותית פחות מאשר מה שהם מוכרחים מחמת מצבם.

האם יקפיד על אכילה מספקת

[ג] משום כך ראוי מאוד שאחד מבני המשפחה ילווה אותו במשך יום הכיפורים וישגיח עליו בכדי לוודא שהוא אוכל ושותה כדרוש. כיוצא בזה גם כשהאב נמצא בבית אבות שבו ניתן לשער או לדעת שיאכילו את הזקן כרגיל, בעוד שאינו צריך יותר משיעורים. במידת הצורך המלווה פטור מתפילה בציבור.

ליווי הזקן

[ד] הכנת ומדידת השיעורים יכולה להיות מסובכת עבור הזקן, ולכן כדאי להכין מערב יום הכיפורים את מנות האכילה או השתיה מדודות ומוכנות [וכאמור, כיום מצוי להשיג זאת בקלות].

הכנת שיעורים מבעוד יום

[ה] זקן שהוגדר כחולה שיש בו סכנה, ומחמת הזקנה והתשישות אין דעתו צלולה כל כך והוא מסרב לאכול, והדרך היחידה לשכנע אותו לאכול היא כשאומרים לו שאין היום יום הכיפורים, אך אינו מוכן לאכול אלא אם כן יאכל אחר עמו, בלית ברירה הדבר מותר משום פיקוח נפש, אמנם צריך להשתדל להערים על החולה או לעשות כל טצדקי למעט באיסור, כגון שיכניס לפיו ויעמיד פנים כאילו הוא בולע ושוב יפלוט כאשר אין החולה רואה, או יפסול את האוכל שהוא יאכל בכדי שיהיה שלא כדרך אכילה. רעג

אכילת המלווה את הזקן

ד. חולי דמנציה (שיטיון)

[א] חולה אלצהיימר, כעיקרון יכול להתענות. אמנם אם הגיע כבר למצב של "שוטה", הוא פטור מן התענית, ולכן, כל עוד אינו מבקש דבר מאכל ומשקה, אין לתת לו, אבל אם הוא דורש לקבל מזון או שתיה, במדת האפשר יתן לו על ידי נכרי או על ידי קטן,

חולי אלצהיימר

צג זקנים וחולי דמנציה (שיטיון)

ואם אי אפשר, יניח לפניו את האוכל או המשקה, ויניח לו לקחת מעצמו.

בחשש טירוף וכעס אך זאת יש לדעת, שחולה אלצהיימר שדעתו מוגבלת מאוד ואינו מודע ליום הכיפורים והלכותיו, אם נמנע ממנו אכילה ושתייה נגרום לו טירוף הדעת ממש ולפעמים אף כעס גדול ויש בזה אכזריות ממש, ולכן במצב שהוא דורש זאת, זו היא שעת הדחק שאין גדולה ממנה, ואם אין נכרי או קטן ומוכרחים להאכילו ממש, מותר להאכילו. יעד

חולה שמלבד שכחה, דעתו צלולה [ב] חולה אלצהיימר, שמלבד תופעת השכחה הנו מבין בכל דבר וענין ודעתו צלולה, ועלול לשכוח שהמדובר ביום הכיפורים ולאכל כדרכו, מעיקר הדין נראה שאינו מוגדר כשוטה על פי ההלכה, ולפיכך הוא חייב להתענות ביום הכיפורים. יעה

ליווי חולים דמנטיים [ג] חולים אלו, וכל אדם בתחילת חולי הדמנציה שאינו מוגדר כשוטה, ראוי שבני המשפחה ידאגו להיות צמודים אליו במשך כל יום הכיפורים בכדי שלא יטעה ויאכל, אם הוא כשיר לצום, וכן שלא שיאכל יותר מהשיעור במקום שהוראת הרופאים שצריך לאכול בשיעורים, אולם אינו חובה על הקרובים לשהות עימו במשך כל התענית יעד.

זקן דמנטי שברירי [ד] כאמור לעיל, זקן שברירי מועד לסכנה מחמת הצום. כשמדובר בזקן הסובל מדמנציה סיכונים אלו מוגברים משום שהוא פחות מודע למסרים שגופו מאותת עליהם, ועלול להגיע למצב יותר מסוכן.

רעד. רבינו הגר"א וייס שליט"א, דאין בזה משום איסור ספיה, כיון שאינו יכול לאכול לבדו, ולעולם לא יגיע לידי פקחות, כך שהאכלתו לא תרגיל אותו בעבירה, ובעיקר משום שבטור בסימן תרט"ז ובב"י שם בשם הר"ן מבואר דאפילו בקטנים אין איסור ספיה ודלא כהמג"א.

רעה. רבינו הגר"א וייס שליט"א.

רעו. רבינו הגר"א וייס שליט"א.

אולם ישנם חולים דמנטיים שיציבים מבחינה גופנית ואינם סובלים מתחלואה רפואית ניכרת חוץ מהדמנציה, ואינם נוטלים תרופות להורדת לחץ דם. עבורם, אף אם הרופא יאשר לו לצום, יש לעשות זאת בהשגחה צמודה של בן משפחה המכיר את החולה וטבעו, לוודא שלא חלו שינויים במצבו הפיזי של החולה, כגון לבדוק דופק מדי פעם ולוודא שאינו ישנוני באופן החורג מהרגלו¹.

חולי דמנציה יציבים גופנית

[ה] זקן סנילי שאינו יודע בין ימינו לשמאלו, אין לו לצום כיון ששינוי הרגלי האכילה יכולים לגרום להידרדרות במצבו, ועוד שאפשר שהוא צריך לאכול ואינו יודע לומר יע"י. ואם אין חוות דעת רפואית מפורשת שיכול לאכול או לשתות בכל פעם פחות מהשיעור אין להאכילו בשיעורים, שאפשר שהדבר יזיק לו והוא אינו מבין ואינו מגיב יע"ט, ומכל מקום כאמור לעיל עדיף להניח לפניו והוא יאכל מעצמו יפ, ואם מצוי נכרי נראה שעדיף שהנכרי יאכילו יפא, אולם אם אפשרות זו אינה מצויה ודאי שיאכל על ידי ישראל.

זקן סנילי

רעז. פרופ' צבי דואלצקי.

רעח. שו"ת תשובות והנהגות (חלק ד' סימן ק"נ), וראה שם שצידד שאף אין איסור לספות בידים מכיון שהדבר אינו איסור בעצמו אלא מחמת יום הכיפורים; שבת שבתון (הרב זילברשטיין, סעיף ט"ז).

רעט. שו"ת תשובות והנהגות (שם). והוסיף שראוי לברר אצל הרופאים מכיון שכל אחד מצבו שונה. והוסיף (בחלק ה' סימן קצ"ג) שמכיון שאינו יודע שאוכל נראה שלא נאמר בזה שאסור להאכיל איסור בידים לשוטה. וראה שבת שבתון (סעיף ט"ז) שכתב שאם ישראל מאכילו יתן לו בכל פעם פחות מהשיעור. וראה מכתב פרופ' ר' אברהם סופר (הובא בספר אלה הם מועדי ח"א עמ' קכ"ה), שאף שנכון הדבר שגם אם הוא בריא בגופו יש סיכוי לא קטן שהצום יחליש אותו ויגרום להתדרדרות במצבו, מכל מקום אם שוהה במקום ממוזג מספיק אם ישתה בשיעורים שתי ליטר נוזלים מזינים ביום כגון חלב עם סוכר ומיצי פירות מרוכזים בנוסף על השתיה במוצאי יום הכיפורים.

רפ. שבת שבתון (שם).

רפא. שו"ת תשובות והנהגות (חלק ה' סימן קצ"ג), שבאופן זה יוצאים אף לדעת הסוברים שיש איסור להאכיל בידים ביום הכיפורים, וראה שם (חלק ד' סימן ק"נ), שהסתפק על הצד ששייך בזה איסור להאכיל בידים אם עובר באיסור אף במקום

זקנים וחולי דמנציה (שיטיון) צה

[1] חולה שנשתבשה דעתו והחלים, כגון שעבר מצב של "דליריום", ויש חשש שהצום יגרום שדעתו תשתבש שוב, אין לו לצום ביום כיפור, מכיון ששיבוש הדעת נחשב ועלול להוביל לפיקוח נפש^{רפב}. ואמנם אין לתת בזה כלל גמור אלא להתייעץ עם הרופא בנוגע לחומרת ההתקפים שהוא עלול לחוות בצום, וכן הדבר תלוי בליווי האפשרי עבורו.

חולה בסיכון
לדליריום

שמצווה לנכרי להאכיל; שבת שבתון (שם) שדומה במקצת לדין שכתב במשנה ברורה (סימן שמ"ג ס"ק ה'), שמאכילים חמץ בפסח על ידי נכרי לקטן הצריך לכך.

רפב. פרופ' צבי דואלצקי.

מעוברות יולדות ומיניקות

א. מעוברת בריאה בהיריון תקין

[א] מעוברות מתענות ומשלימות ביום הכיפורים. רפ"ג ואף בימינו, למרות שירדה חולשה לעולם, ההוראה הברורה למעוברות להתענות ביום הכיפורים. רפ"ד

[ב] גם נשים מעוברות המרגישות חולשה, אם אין סיבה רפואית ברורה שמונעת מהן לצום, צריכות להתענות ביום הכיפורים, ואין להקל בקלות ראש מחמת חולשה בעלמא לאכול לשיעורין, ורק אם היא מרגישה במהלך הצום רע מאוד או חולשה מיוחדת שיכולה לגרום לה סיבוכים, יש להתיר לה לשיעורין. רפ"ה

על דוגמאות שונות לחולשה מיוחדת, עיין להלן.

[ג] על המעוברת להקדים את הצום לכל שאר ענייני היום, ואם בכדי שתוכל לצום תצטרך לשכב כל היום במיטה ואף לא להתפלל, כך עליה לעשות, רפ"ו וגם בעלה נדרש להפסיד תפילה במניין אם הדבר דרוש בכדי לאפשר לה לצום. רפ"ז

רפ"ג. שו"ע (סי' תרי"ז סעיף א').

רפ"ד. הליכות שלמה (יוה"כ פרק ו'); וכן הביא הגרמ"מ קארפ מהגר"ש אלישיב ומהגר"ש וואזנר (הל' חג בחג פרק כ"ה הערה 5); אור לציון (ח"ד פי"ד אות א'); חוט שני (יום כיפור עמ' קס"ו).

רפ"ה. חוט שני (יו"כ ריש סי' תרי"ז, עמ' קס"ו). תשובות והנהגות (ח"ב סי' רצ"ב).

רפ"ו. רבות בפוסקים בדורנו, ובתשובות והנהגות שם כ', "וכיום הנכון שמעוברת שחוששת שתרגיש חולשה או בכל חולה שאין בו סכנה יזהר שלא להתאמץ כלל ביוה"כ ובפרט בטיפול בילדיה, ותנוח ותשכב, ויהא הבעל זריז לעסוק בזה, ובמצב זה בדרך כלל לא תרגיש חולשה מיוחדת ותוכל לקיים מצות היום כראוי".

רפ"ז. הפוסקים דלעיל.

[ד] והחכם עיניו בראשו לדאוג שהמעוברת תאכל ותשתה לפני הצום מאכלים ומשקאות טובים המכילים ערך תזונתי גבוה וריבוי של קלוריות, ולדאוג למעוברת לסביבה נוחה, שקטה וממוזגת, ולסידור טוב לטיפול בילדים, וכך תוכל בס"ד לעבור את הצום בשלום.

אף שעיקר הדין הוא שמעוברות מתענות ביום הכיפורים, ישנם מצבי סכנה שבהם אסור לה לצום, ועליה לשתות במהלך יום הכיפורים לשיעורין, ומצבים אלו מתחלקים לשניים: א. מצבי סכנה מחמת מצבה בהיריון. ב. מצבי סכנה שמתפתחים במהלך הצום, בין מחמת התחלת תהליך לידה, ובין אם מחמת התענית, וכפי שיבואר להלן בס"ד.

ב. היריון בסיכון

בדומה לשאר מצבים רפואיים, בכל מצב מיוחד, יש להתייעץ לפני יום הכיפורים עם רופאת הנשים המטפלת באישה ומלווה את ההיריון, ולקבל חוות דעת רפואית המבוססת על מצבה הכולל של המעוברת ושל ההיריון, ועל פי זה לשאול שאלת חכם לגבי התענית ביום הכיפורים.

אלו המצבים העיקריים שבהם מחמת הסיכון שיש בהיריון, למעוברת או לעובר, יש לשקול שתייה לשיעורין, ולפעמים שתייה כדרכה, וכמה פעמים אף יש לפנות לחדר מיון משום הסכנה שיש בדבר:

[א] המוגלובין נמוך. מעוברת עם המוגלובין נמוך^{רפ"ח}, דינה מתחלק כך:

רפח. רוב הייעוץ בענייני מעוברות ויולדות, הוא כמקובל בפוסקים ואצל מורי הוראה מובהקים, ובהדרכת ד"ר ר' יונתן רינגו, מומחה ברפואת נשים, אגף נשים ויולדות המרכז הרפואי שערי צדק, מנהל בית החולים סיני בבולטימור לשעבר.

צח

מעוברות יולדות ומיניקות

בשליש הראשון והשני של ההיריון, אם בשעת מאמץ (הליכה ממושכת או עלייה במדרגות) היא מרגישה קוצר נשימה, יפס עליה לשהות במנוחה מלאה, ואם לאחר מנוחה היא נושמת בצורה תקינה, גם אם מרגישה חולשה, יכולה לצום.

המוגלובין נמוך בשליש הראשון והשני

ואם היא מרגישה קוצר נשימה בשעת ישיבה (שלא לאחר פעילות גופנית) במהלך הצום, יש להמליץ לה לשבת במנוחה כעשר דקות. אם אין הקלה בקוצר הנשימה, תפסיק את הצום מיד ותפנה למיון.

לעומת זאת, בשליש השלישי של ההיריון, קוצר נשימה עלול להעיד על התחלת לידה, ולכן עליה לנוח, ואם מרגישה צירים עליה להפסיק את הצום ולגשת למיון. אך אם אין צירים, אם מנוחה של כמה דקות מועילה, יכולה להמשיך לצום מתוך תשומת לב. אך אם אחרי כעשר דקות מנוחה אין הקלה, עליה להפסיק את הצום ולגשת למיון.

המוגלובין נמוך בשליש השלישי להיריון

כשאינה סובלת ממצבים של קוצר נשימה, מעוברת שיש לה המוגלובין נמוך בשליש השלישי, יכולה לצום. אך בכל מקרה של הרגשה רעה, כגון סחרחורות, חולשה משמעותית, וכדומה, עליה לשתות לשיעורין.

המוגלובין נמוך ללא קוצר נשימה

כשגם ההמוגלובין וגם לחץ הדם נמוכים, ראה להלן.

[ב] לחץ דם נמוך או גבוה. אצל מעוברת הסובלת מלחץ דם נמוך, בדרך כלל יהיו סימפטומים נוספים, כגון קוצר נשימה או חולשה ועייפות רבה. כשסימפטומים אלו קיימים, עליה לשתות לשיעורין, ואם לא תסתפק בזה, צריכה לשתות כרגיל.

לחץ דם נמוך במעוברת

מעוברת הסובלת מלחץ דם נמוך (וכן, כמצי - שבשעה שיש חוסר נוזלים יורד לחץ הדם), כשמצטרף לזה ברזל נמוך, יש בזה סכנה, ולכן צריכה לשתות לשיעורין, ואם הדבר לא יספיק, לשתות כרגיל.

שילוב של לחץ דם נמוך והמוגלובין נמוך

רפט. קוצר נשימה - הכוונה לנשימה כבדה בדומה לתחושה לאחר עלייה מהירה של כמה קומות במדרגות.

מעוברות יולדות ומיניקות

צט

מעוברת הסובלת מלחץ דם גבוה, יש אצלה חשש לרעלת היריון, ולחץ דם גבוה וזקוקה לבידור מיידי של הסיבות ללחץ הדם הגבוה. אם לחץ דם הגבוה התפתח רק במהלך ההיריון ולא היה קיים קודם, בדרך כלל אכן מדובר בתהליך התפתחות של רעלת היריון. במצב זה, אם היא לוקחת תרופות ואין לה סימפטומים בכלל, יכולה לצום. אבל אם יש לה סימפטומים כל שהם, כגון כאבי ראש, או שרואה נקודות מול העיניים, או שחשה כאבים באזור הכבד (כלומר בצד הימני של הבטן), חייבת לשתות לשיעורין משום סכנת האם והעובר, ולפנות למיון.

מעוברת שהיה לה לחץ דם גבוה עוד קודם להיריון, נמצאת בסיכון לרעלת היריון, אך לא כמו מי שלחץ הדם הגבוה התפתח אצלה עם ההיריון, ולכן תיקח את התרופות גם ביום כיפור, ויכולה לצום כל עוד אין סימפטומים כלשהם, כאמור - כאבי ראש, נקודות מול העיניים או כאבים באזור הכבד.

תרופות ללחץ דם יש לקחת במועד גם ביום הכיפורים, אך מאחר שבעקבות הצום בדרך כלל יורד לחץ הדם, יש להתייעץ עם הרופא באשר למינון התרופות.

[ג] רעלת היריון. מעוברת שכבר אובחנה עם רעלת היריון, אסור לה לצום וצריכה לשתות לשיעורין או יותר לפי הצורך (הסובלת מרעלת היריון בדרך כלל תהיה מאושפזת בבית חולים, והיא חולה שיש בו סכנה, ומצבה אינו יציב, ואין לדעת אם ומתי תצטרך ניתוח, לכן עליה לשתות כרגיל). על דינה של מעוברת שסבלה מרעלת היריון בשלב שאחרי הלידה, עיין להלן.

[ד] חשש הפלה. כשיש מצב סיכון ממשי להפלת העובר, צום עלול לזרז זאת, ומשום סכנת העובר ההוראה היא שעליה לשתות לשיעורין. רצ' זאת, אפילו בתוך ארבעים יום לעיבורה, כדקיימא לן

רצ. הליכות שלמה (יוה"כ פ"ו דבר הלכה אות ג').

שמחללין את השבת ויוה"כ לפיקוח נפשו של עובר אפילו בתוך ארבעים יום מהעיבור.

דוגמאות מצויות:

מעוברת שהפילה בעבר פעמיים, הוחזקה שהיא בסיכון להפיל את עוברת; רצא אך לעניין התענית, יש חילוק באיזה שלב בהיריון הייתה ההפלה, מאחר שהפלות שאירעו בשליש הראשון של ההיריון נובעות בדרך כלל ממום בעובר, ובשונה מהפלות בשליש השני והשלישי שבדרך כלל נובעות מסיבה רחמית. משום כך, הקשר בין ההפלות הקודמות להפלה נוספת יכול להיות קשור לצום רק במקרה של הפלה בשליש השני והשלישי, שאז הלחץ על הרחם שעלול לנבוע מהתענית מסוכן להפלות, ולא במקרה של הפלות בשליש הראשון (שאף אם חלילה תפיל, לא אמור להיות לזה קשר לתענית). ולכן אם ההפלות אירעו בשליש הראשון של ההיריון יכולה המעוברת לצום כעת בכל שלב של ההיריון; ואם הפילה פעמיים בשליש השני והשלישי, רצב אין לה לצום כשהיא כעת בשליש השני או השלישי, משום שהלחץ על הרחם שעלול לנבוע מהתענית מסוכן להפלות.

מעוברת שהפילה בעבר

מעוברת שהפילה את עוברת בעבר בעקבות צום - בשליש הראשון, לא אמור להיות קשר לצום ויכולה לצום. בשליש השני או השלישי, די בפעם אחת שאירע כן, שאין לה לצום.

הפילה בעבר בעקבות צום

במקרים אלה, אין די בשתיית מים, ועליה לשתות משקאות ממותקים ועתירי קלוריות.

מעוברת שבבדיקת אולטרא-סאונד ניכרת התקצרות של צוואר הרחם, לפני עשרים שבועות הסיכון הוא להפלה, ולאחר מכן

התקצרות צוואר הרחם

רצא. מהרש"ם בדעת תורה (ריש סי' תרי"ז), דלספק נפשות פסקינן דחזקה בתרי זימני, ואף שאין לעובר חזקת חיות הא קי"ל כהראשונים דמחללין את השבת על הצלת העובר. רצב. יש שהורו שדווקא ברצף ודווקא בשני ההיריונות האחרונים, אבל דעת הרופאים דאפילו בלא זה, הוחזקה בסכנה לעובר.

מעוברות יולדות ומיניקות קא

לידה מוקדמת, ולכן עליה לשתות לשיעורין. ובאם אירע שעה של צירים, עליה לשתות כרגיל.

גודל עובר קטן
משבוע ההיריון

מעוברת שבבדיקת אולטרא-סאונד התברר שגודל העובר קטן משבוע ההיריון, ובשל כך זקוקה למעקב, בדרך כלל יכולה לצום, אך כשהפער גדול במיוחד, דבר המחייב אשפוז, אין לה לצום ועליה לשתות לשיעורין (ועליה לשאול שאלת חכם בדבר נטילת נוזלים בעירוי).

היריון לאחר
הפרייה חוץ
גופית

בתוך היריון לאחר הפרייה חוץ גופית, כל עוד האישה זקוקה לתמיכה תרופתית הורמונלית בכדי להחזיק את ההיריון, עליה לשתות לשיעורין בכדי לא להכביד על ההיריון ולסכן את העובר. רצג אם אינה זקוקה כלל לתרופות (כגון שהבעיה המקורית הייתה אצל הבעל, או כשההפרייה נעשתה לצורך אבחון טרום השרשתי - PGD), יכולה לצום.

ביצית מופרית, אפילו לפני שהשתרשה ברחם, דינה כעובר, כיון שהוא ניזון מרירית הרחם ואף נצמד אליה. משעת ההחזרה ולמשך מספר שבועות העובר מאוד שברירי וצום עלול לגרום להפלה. יש להתייעץ עם הרופא המטפל באשר לצום. רצד

לידה מוקדמת
נחשבת פיקוח
נפש

[ה] חשש לידה מוקדמת. לדעת הרופאים, לידה מוקדמת לפני שבוע 36-37 נחשבת סכנה, משום שהיא גורם משמעותי למחלות קשות ותמותת העובר. אך ע"פ ההלכה, כל לידה שלא בזמנה, עד השבוע ה-39 להיריון, נחשבת סכנה ומחללין את השבת ויוה"כ למניעתה ואיחורה. רצה

רצג. פרופ' עדו בן עמי.

רצד. פרופ' עדו בן עמי.

רצה. פשוט בפוסקים שכל עוד לא הגיע זמן לידתה יש בזה סכנה. עיין חוט שני (יוה"כ עמ' קס"ו).

מעוברות יולדות ומיניקות

קב

מאחר שצום נחשב כגורם המזרז לידה מוקדמת, מעוברות שיש אצלן סיבה לחשש משמעותי מפני לידה מוקדמת, שותות לשיעורין ביום הכיפורים. ולכן, אם בעבר הוחזקה המעוברת פעמיים בלידה מוקדמת, עליה לשתות לשיעורין, משום שנשים שילדו לידה מוקדמת בעבר נמצאות בסבירות גבוהה ללידה מוקדמת נוספת.

מעוברת שהחזקה בלידות מוקדמות

ויש שהורו, שאם בעבר ילדה לידה מוקדמת ביום כיפור מחמת התענית, יש לה לחשוש גם בהיריון הבא אף מבלי שתחזק פעמיים ולשתות לשיעורין.

גם סיבוכי היריון מסוימים נחשבים גורמים ללידה מוקדמת, כגון היפרדות שליה, שליית פתח, אי ספיקה של השליה, ירידת מים מוקדמת, ובכל מקרים אלו עליה לשתות לשיעורין.

סיבוכי היריון הגורמים ללידה מוקדמת

ריבוי מי שפיר הוא גורם ללידה מוקדמת (עקב הגדלת הרחם), ובצירוף הצום הסיכון מחמיר, ולכן כשהריבוי הוא מעל AFI 30, עליה לשתות לשיעורין.

ריבוי מי שפיר

כשהרקע לריבוי מי שפיר (אפילו פחות מ-30) הוא סוכרת היריון, עיין להלן בדינה של מעוברת הסובלת מסוכרת היריון.

במקרה של מיעוט מי שפיר, צום עלול להפחית עוד את מי השפיר ולגרום למצוקה עוברית, ולכן פחות מ-8 AFI, עליה לשתות לשיעורין.

מיעוט מי שפיר

כשגיל המעוברת מעל 40, אזי כשיש חשש לסיכונים אחרים, שבאישה צעירה יותר היה מקום להורות לה לצום, במקרה זה עליה לשאול שאלת חכם לאחר התייעצות עם הרופא.

כשגיל המעוברת מעל 40

זיהומים שונים בדרכי השתן או במי השפיר, גם הם עלולים לגרום ללידה מוקדמת, ולכן מעוברת שיש לה זיהום בשתן ונזקקת לתרופות, אם היא בבית עם התרופה, יכולה להתחיל לצום, אבל אם מרגישה צירים, עליה להתחיל לשתות לשיעורין, ואם אין די

זיהומים בדרכי השתן

בכך - לבטל את הצום. יציא אם היא מאושפזת, וקיבלה תרופות דרך הווריד, תשתה לשיעורין, ואם אין די בכך, תבטל את הצום.

במצב של זיהום במי השפיר (בדרך כלל בסמוך ללידה, כגון לאחר ירידת זיהום במי השפיר) אין לה לצום יציא (ובדרך כלל יחישו אותה ללידה).

באשר לצירים מוקדמים, עיין להלן.

[1] מצבי חולי וסכנה למעוברת בהיריון. מלבד המצבים המתוארים לעיל, ישנם מצבים נוספים שמהווים סכנה.

מעוברת המרגישה כאבי ראש רגילים וסבירים, יכולה להמשיך לצום. במקרה של כאבי ראש חזקים "במיוחד", גם ללא רקע אחר, יש להפסיק את הצום ולגשת למיון.

מעוברת המרגישה כאבי ראש, אפילו אינם חזקים "במיוחד", אם הם על רקע בעיית לחץ דם, או קרישי דם בעבר, או ורידים בולטים, תנסה לראות אם שתיה לשיעורין למשך שעה או שעתיים יספיקו בכדי להרגיע את הכאב, ואם לאו - מחשש לקרישי דם במוח ח"ו, תפסיק את הצום ותיגש למיון.

אפילו ללא הרקע הנ"ל, מעוברת המרגישה כאבי ראש, אם היא מתקשה לעשות תנועות, או שרואה נקודות מול העיניים, או בעיות דיבור, יש להפסיק לצום ולגשת למיון.

מעוברת הסובלת מסוכרת היריון, דינה כשאר חולי סוכרת, עיין בפרק "מחלות ומצבים רפואיים".

מעוברת שחומה עלה לכדי 38.5 מעלות, אף שבשאר חולים דינם במצב זה כחולה שאין בו סכנה, ואסור להם לשתות, במעוברת שונה הדבר, משום שחום גבוה יש בו סכנה לעובר, וכן לרחם

רצו. ודעת ד"ר גבריאל מונטר, שבכל מקרה של דלקת בדרכי השתן בהיריון אסור לצום ויש לשתות לשיעורין.

רצו. היינו, אף אם עדיין לא הגיעה למצב שמצריך שתייה מצד התקדמות הלידה.

(וכתוצאה מכך חשש לידה מוקדמת), ולכן יש צורך הן באנטיביוטיקה עבור הזיהום והן בתרופות להורדת חום, ומשום סכנת ההתייבשות, עליה לשתות לשיעורין, ואם אין די בכך, לשתות כרגיל.

[ז] הקאות בהיריון. מעוברת שמקיא הרבה ביום כיפור, אינה סכנה מצד עצם ההקאות, אבל צריך לוודא שלא יהיה מחסור בנוזלים או חולשה גדולה, שאז צריכה לשתות, ואם צריכה - גם לאכול.^{רצח}

ככלל, מעוברות הסובלות מהיפר-אמזיס (כלומר הקאות יתר בהיריון) מאובחן רצט נמצאות במצב סכנה להתייבשות ועליהן לשתות לשיעורין.^{היפר-אמזיס}

[ח] דימומים. יש לדעת, שישנן הרבה סיבות לדימומים בהיריון, וחלקם מחייבים פנייה מיידית לרופא, כגון כשיש היפרדות שליה בשלבים המתקדמים של ההיריון, ובדרך כלל מאופיין בכאבים חדים ובדימום, יש בו סכנת נפשות למעוברת ולעובר ויש לפנות מיד לבדיקה. ולעומת זאת ישנם דימומים שאינם משמעותיים, כגון דימום קל בשבועות הראשונים של ההיריון שהוא נפוץ ביותר אצל חלק ניכר מהנשים.

לגבי תענית יוה"כ, מעוברת שמדממת קלות, צריכה לשכב ועדיין אין סיבה להתיר לה לשתות. אבל אם יש דימום חזק, בוודאי שיש בזה חשש פיקוח נפש וצריכה לשתות לשיעורין ולפנות למיון, ואם ע"פ הרופא צריכה יותר תשתה יותר.^ש כאמור, היפרדות שליה, היפרדות קרומים או שליית פתח (מצב שבו השליה חוסמת את מוצא הרחם ולפעמים את צוואר הרחם. לפעמים מצב זה גורם לציירים מוקדמים), הם בין הגורמים לדימומים משמעותיים, והסובלת מכך עליה לשתות לשיעורין ע"פ הוראת הרופא.

רצח. חוט שני (יוה"כ עמ' קס"ו).

רצט. היפר אמזיס ניתן לאבחון באמצעות בדיקת קטונים במי רגלים, ריכוז נפח דם ובדיקת מצב המלחים.

ש. חוט שני (יו"כ עמ' קס"ו).

מעוברות יולדות ומיניקות קה

זאת כאשר ישנו דימום בסמוך ובמהלך יוה"כ, אך כשהדימומים
אירעו תקופה לפני יום הכיפורים ופסקו ומאז ההיריון תקין, הדבר
תלוי בשלשה דברים: עוצמת הדימום שהתרחש, באיזה שלב
בהיריון אירע הדימום, וכמה זמן חלף מאז. ולכן, כשיש רקע כזה,
יש לשאול את הרופא.

[ט] היריון מרובה עוברים. המעוברת בתאומים, צריכה להתייעץ
עם הרופא, אך במקרים רבים יכולה לצום, ובשלב מתקדם, כשהיא
מרגישה צירים, די במעט זמן של צירים סדירים ומתחזקים בכדי
שתפנה למיון ותפסיק את הצום (כלומר, פחות מהזמן הדרוש לבחינת
המצב אצל מעוברת בהיריון של עובר אחד, כמבואר להלן).

בהיריון שלישיה, בשלב מתקדם של ההיריון (יש אומרים, מן החודש
החמישי) כבר אסור לצום מחשש ללידה מוקדמת. ובכל אופן,
במקרה של הופעת צירים, יש להפסיק מיד את הצום.

[י] היריון בהפריה חוץ גופית. מטופלות שעוברות טיפולי הפריה
חוץ גופית ומבצעות החזרת עובר/ים טריים לרחם (כלומר עוברים
שלא הוקפאו אלא הוחזרו מספר ימים לאחר שאיבת ביציות), צריכות לשתות
לשיעורין כמות ניכרת. הסיבה לכך היא שנשים במצב כזה עלולות
להימצא במצב של סיכון לגירוי יתר שחלתי שבו יש מצב של מעין
התייבשות - ולכן לא רוצים לסכן את המטופלת מעבר לכך. הדבר
נכון לאורך כל התקופה שבה האישה נמצאת בסיכון לגירוי יתר
שחלתי. המינימום הוא עד לביצוע בדיקת ההיריון והמקסימום הוא
גם בשבועות הראשונים להיריונות כאלה. שא

ג. מצבי סכנה למעוברת במהלך הצום

מעוברת, בכל חודשי העיבור, שב שהריחה מאכל ופניה משתנות,
עוברת שהריחה

שא. פרופ' עדו בן עמי.

שב. ועי' שעה"צ שנשאר בצ"ע במ' יום הראשונים, אבל בשבט הלוי (ח"ז סי' פ') הכריע
במישור שדין זה אמור גם במ' יום הראשונים.

או אף אם לא השתנו פניה אבל שאמרה צריכה אני, לוחשים לה שיום הכיפורים הוא, ושאם תתגבר יהיה לה ילד יר"ש, שג אם נרגעה מוטב, אם לאו מאכילין אותה עד שתתיישב דעתה. שד נותנים לה כמה טיפות, אם לאו משקין מן הרוטב פחות מכשיעור, ואם לא נתיישרה דעתה בזה מאכילין אותה מן האוכל עצמו פחות פחות מכשיעור. משעה שנתיישרה דעתה, אין לה לאכול יותר. שה

ואין מדקדקין בכל חולה כפי שמדקדקין כן ביולדת, שיולדת לפעמים מתיישרת דעתה בדבר מועט, מה שאין כן בשאר חולים האוכלים ע"פ הוראת הרופא, ואפילו בחולה שאמר צריך אני. שו

בין מעוברת לשאר חולים

מעוברת שמרגישה "מאוד לא טוב" אוכלת ושותה לשיעורין (נשמ"א תריז ס"ק יא מהגרש"ז ד"ה הדברים). ישנם מספר מצבים ותחושות, שמעוברת המרגישה אותם צריכה להפסיק לצום, ואמנם חלק מהם תופעות רגילות, ולכן צריך לשים לב כדלהלן:

מעוברת שמרגישה מאוד לא טוב

[א] על דימומים במהלך יום הכיפורים; הקאות מרובות - עיין לעיל.

[ב] חולשה גדולה ביותר, ברמה שאינה מצליחה לקום מהמיטה.

חולשה יתירה

[ג] מעוברת המרגישה סחרחורת או רואה שחור בעיניים, הוא סימן לירידה של לחץ דם. עיין לעיל כשזה על רקע רעלת היריון; כשאין רקע - אם מנוחה לא עוזרת, תתחיל בשתייה לשיעורין. ואם אין שינוי - תשתה כרגיל, ואם זה לא עוזר, תיגש למיון.

סחרחורת או שחור בעיניים

[ד] מצוי אצל מעוברות בשלהי ההיריון שמרגישות התקשות של הבטן. ככל שתחושה זו אינה מלווה בכאבים, יכולה המעוברת להמשיך לצום. אך אם יש כאבים, או כשמרגישה שמקור הלחץ

התקשות של הבטן

שג. שעה"צ מהמאירי.

שד. שו"ע (סי' תרי"ז).

שה. משנ"ב (ס"ק ז').

שו. משנ"ב ס"ק ד-ה.

והכאב מגיע מאזור הרחם (ניתן להרגיש זאת), עליה להתחיל לשתות לשיעורין, ואם לא מועיל, לבטל את הצום.

[ה] כאבי גב תחתון, לפעמים מהווים סימן של זיהום במי רגלים, כאבי גב תחתון שהוא מצב מסוכן, אך לפעמים מדובר בכאבים שגרתיים שאין להם משמעות מיוחדת. לכן: אם יש כאב בשעת הטלת מי רגלים, או עלייה של חום - עליה לשתות לשיעורין ולגשת למיון. אם אין רקע אחר לכאב, עליה לנוח כשעה או שתיים ולראות אם יש הקלה (באותה מידה, תוכל לקחת משכך כאבים כגון אקמול, ותראה: אם הכאב חלף, תמשיך לצום. אם נותר כאב משמעותי, עליה לשתות).

[ו] לקראת סוף ההיריון נפוצה תחושת לחץ על האגן, שנובעת מהתבססות העובר לקראת הלידה. כשהמעוברת מרגישה לחץ חזק, עליה לנוח ולראות אם יש שינוי, משום שהוא עלול להיות סימן ללידה מוקדמת, ואם מנוחה אינה עוזרת, יש לבטל את הצום ולפנות למיון.

[ז] מעוברת שמרגישה הפסקה בתנועות העובר, תשנה את התנוחה שהיא נמצאת בה (בכדי לעורר את העובר לנוע), ותנסה לנוח במקום שקט (בכדי שתוכל לשים לב לתנועות). אם לאחר כשעה של שינוי תנוחה ומנוחה עדיין לא הורגשו תנועות, עליה לטעום דבר מה מתוק פחות מכשיעור. אם לא הועיל, עליה לשתות ולפנות למיון.

ד. לקראת לידה

[א] כאמור, ע"פ ההלכה, כל עוד לא שלמו ימי העיבור, לידה מוקדמת נחשבת פיקוח נפש, ומאחר שתענית עלולה לגרום ללידה מוקדמת, יש להתייחס בהתאם להופעת צירים.

[ב] עבור קרוב למחצית מהלידות המוקדמות, אין סיבה ידועה לכך, ולכן גם מעוברות שלא היו מודעות לסיכון כלשהו ללידה מוקדמת, עלולות ללדת מוקדם. מאידך גיסא צירים מוקדמים

צירים מדומים וצירי לידה

מדומים ("ברקסטון היקס") נפוצים ביותר והם אינם מבשרים על התחלת לידה מוקדמת. משום כך יש לברר היטב את סדירות הצירים ועוצמתם, ואם יש סיבות מיוחדות ללידה מוקדמת (כאמור לעיל). צירים מדומים בדרך כלל אינם סדירים, ואחרי מנוחה הם נעצרים. לעומת זאת צירי לידה אמיתיים אינם משתנים במנוחה, הם סדירים, ועוצמתם והקצב שלהם מתגברים. לכן, כל עוד אין חריגה משמעותית ממה שהיא רגילה בתקופה זו של ההיריון עליה להמשיך לצום, אבל כאשר אחרי חצי שעה במנוחה מורגשים צירים סדירים (לפחות פעם בחמש דקות), בעוצמה ובקצב מתגברים, עליה לשתות לשיעורין, בכדי לעצור את תהליך הלידה מלהתפתח. ואם לא הועילה שתיה לשיעורין, תשתה כרגיל. שז

[ג] מעוברת בחודשי ההיריון האחרונים שיש לה התכווצויות או צירים והרופא אומר שצריכה לשתות, תשתה אפילו אינה מרגישה כעת תחושות אלה, משום שעצם המצב שלה הוא מצב של פיקוח נפש. שח

התכווצויות וצירים בשלהי ההיריון

[ד] נפילת הפקק הרירי אינה סיבה להפסקת התענית. [ה] מעוברת שעוברה הפוך (מצג עכוז), ונמצאת לקראת סוף הריונה, ורופאה טוענים כי אם תצום קרוב לוודאי שלידתה תזורז ויהיה צורך בניתוח קיסרי, ואם לא תצום - ישנו סיכוי שתלד במועד ועד אליו יתהפך העובר באופן טבעי, ותוכל להימנע מניתוח, מאחר ושתי הנחות אלו אינן ודאיות כלל, וגם בימינו ניתוח קיסרי אינו מוגדר כמסוכן במיוחד ביחס ללידה רגילה - אין להתיר לה לאכול ולשתות ביום הכיפורים אף פחות מכשיעור. שט

נפילת הפקק הרירי סיכוי למניעת ניתוח קיסרי

שז. חוט שני (יוה"כ פ"ט הערה מ"ה, עמ' קסו-קסז).

שח. חוט שני (יו"כ עמ' קס"ו).

שט. רבינו הגר"א וייס שליט"א.

ה. בתהליך הלידה

קיימא לן שיוולדת נחשבת כחולה שיש בו סכנה, וזה הן לעניין שני שלבים ביולדת שבת והן לעניין יוה"כ ושאר איסורים. אמנם, יש שני שלבים בתהליך הלידה מבחינת הלכותיה. מותר לחלל את השבת ויוה"כ בכדי לבוא לבית החולים משעה שיש לה צירים סדירים כמקובל בהנחיות, או שירדו מי השפיר, וכשהיא מגיעה לבית החולים מותר לעשות את כל הפעולות הדרושות כהכנה ללידה, כגון: להכניס לה אינפוזיה, לקרוא למיילדת, להכין את המוניטור, ולבדוק את סוג הדם. אבל מעבר לזה אסור לחלל עליה את השבת (למשל בכדי להדליק לה את האור, או להכין לה חמין), אלא אם כן התקיים אחד משלושה תנאים: פתיחה מתקדמת של הרחם, או דימום משמעותי, או כשאינה מסוגלת ללכת בכוחות עצמה, שאז היא נחשבת "יושבת על המשבר", ואחרי הגעת סימנים אלו מותר לכוון עבורה את המיטה אם היא מבקשת זאת, או להדליק עבורה את האור, או להדליק עבורה מזגן לבקשתה, או להכין לה שתיה חמה, וכדומה, כל שפעולות אלו נדרשות בכדי ליישב את דעתה שהיא מטופלת ומושגחת כהלכה או בכדי שתוכל לנוח עד מועד הלידה. ש"

לגבי תענית יוה"כ, יש שחילקו גם כן בין שני השלבים: בשלב הראשון, עליה להמשיך לצום, מאחר וכבר הגיע זמן לידתה, והתענית אינה מזיקה ומפריעה להתקדמות הלידה באופן תקין; אבל כשהיא כבר "יושבת על המשבר", היא זקוקה לשתות כרגיל (ובמידת הצורך, אף לאכול) בכדי שיהיה לה כוחות ללידה עצמה. שיא

אף שלדעה זו בשלב הראשון עליה להמשיך לצום, לפעמים ירידת

שי. ועי' שו"ע (סי' ש"ל ס"א), בפרטי הדינים, דהיכא שאפשר לעשות ע"י שינוי או ע"י נכרי, יש לעשות כן.

שיא. חוט שני (יוה"כ פ"ט עמ' קסו-קסז, שבת ח"ד עמ' רנ"ו). וע"פ משנ"ב (סי' תרי"ז ס"ק ט').

קי

מעוברות יולדות ומיניקות

מים חזקה מחייבת שהמעוברת תשתה, ולכן יש לשאול בהקדם רופא. שיב

לעומת זאת בשם הגרש"ז אוירבאך מוסרים, שמיד כשהחלו צירי לידה סדירים תתחיל לשתות כדי שלא תהיה בשעת הלידה במצב של חוסר נוזלים. ויתכן שגם לא תדקדק בשיעורים, כדי שיהא בגופה מדת הנוזלים הראויה בשעת הלידה, וכן אם התחילה ירידת מים תשתה ולא תדקדק בשיעורים, אך גם אם עדיין לא התחילו צירי לידה, אם היא מרגישה מאוד לא טוב, רצוי שתתחיל לשתות פחות פחות מכשיעור. שיג

דעת הגרש"ז בצירים סדירים

עוד יש לשים לב למצב, שלפעמים מגיעה בהקדם לחדר לידה ומחוברת לנוזלים, ובדרך כלל אינה צריכה שתיה במצב זה, ולכן אם לא אומרת שצריכה לשתות, יכולה להמשיך לצום. והכל לפי הענין.

המחוברת לנוזלים בחדר הלידה

ו. יולדת

א. מהלידה ועד שלשה ימים. יולדת תוך שלשה ימים מרגע יציאת הולד שיד אינה מתענה כלל. שטו

ימים הראשונים ללידה

שלשה ימים שאמרו, היינו שבעים ושתיים שעות מגמר הלידה, שטו ואפילו ילדה בניתוח קיסרי.

כיצד מונים שלשה ימים אלו

שיב. חוט שני שם.

שיג. הליכות שלמה (פרק ו דבר הלכה הערה ד').

שיד. והיינו אף לפני יציאת השליא. הליכות שלמה (יו"כ פ"ו דבר הלכה אות ח'), ובשונה מלענין שבת, עיי"ש.

שטו. שו"ע תרי"ז ד.

שטז. קי"ל כנהרדעי (שבת קכט) דיולדת כל שלשה מחללין עליה בין אמרה צריכה אני ובין אמרה לא צריכה אני, וכפי שנפסק בשו"ע (או"ח סי' ש"ל), ונחלקו הפוסקים ממתני מתחילין לספור ג' ימים, אם מתחילת הלידה או מגמר הלידה, וכן אם היינו משקיעה ועד שקיעה או ע"ב שעות, ונפ"מ במי שילדה קודם השקיעה אם יש לה יומיים וקצת או ע"ב שעות. ובשאלה הראשונה לשון הרמב"ם פ"ב משבת הי"ג "חיה משיתחיל הדם להיות

מעוברות יולדות ומיניקות

קיא

ואלו דיניה:

- [א] אם אומרת שאינה צריכה כלל, משקים אותה לשיעורין. שי
אמרה שאינה צריכה
לא אמרה דבר
- [ב] אם לא אמרה שצריכה ולא שלא צריכה, מאכילין אותה כדרכה, ויש מחמירין שגם בזה צריכה לאכול פחות פחות מכשיעור. שיח
- [ג] אמרה שצריכה, שותה (או אוכלת) עד שדי לה, ואסורה לשתות (או לאכול) יותר מכך. אמרה שצריכה

שותת עד שתלד, ואחר שתלד עד שלשה ימים, מחללין עליה את השבת" כו' מבוארת דג' ימים אלו מתחילין אחר שתלד, ועי' לח"מ שתמה דבגמ' לא משמע כן, ועי' ביה"ל סי' ש"ל שהוכיח מדברי הרמב"ם בפיה"מ פי"ח משבת דלא כדבריו בהלכות, וכתב שעיקר כמ"ש בפיה"מ, ושמו"מ צ"ע, ורבים מפוסקי דורנו כ' שמאחר שספק נפשות לקולא יש להקל בזה, שהג' ימים מתחילים בסוף הלידה, כ"כ בחוט שני (ח"ד פרק צא ס"ק ד) וכ"כ בתורת היולדת (פרק ל"ה הערה א') מהגר"ש"א, ועוד, והגר"ש"ז אויערבאך הורה שלפעמים שיעור זה מתחיל אחרי יציאת השליה, שאם יצאה השליה סמוך ליציאת הולד מתחילים למנות שלשה ימים מיציאת הולד, ואם נמשך זמן בין יציאת הולד ליציאת השליה, ניתן להקל לחשב את שלשת הימים רק אחרי שיצאה השליה (נשמת אברהם עמ' שמז). ואמנם לענין יוה"כ דעתו דהלידה קובעת, אף לפני יציאת השליה, עיין בהערה לעיל. ולענין השאלה השניה, התוס' בגיטין דף ז' כ' דאינו נמנה מעל"ע, ומשום כך אישה שתלד סמוך לשקיעה, אין מונים לה שבעים ושתים שעות, אלא יהיה לה כחמישים שעות בלבד (שארית אותו היום, ועוד יומיים עד השקיעה), וע"ש שלדעת בה"ג מונין לשעות מעל"ע. והתרוה"ד פסק כהתוס', ובשו"ע סי' ש"ל לא הכריע אלא כ' בסתמא שלשה ימים, אבל בסי' תרי"ז בענין יוה"כ כ' להדיא דאין מונין מעת לעת, וכ' המג"א בהל' שבת דה"ה לשבת, אך הגר"א בסי' תרי"ז מפקפק בזה ע"פ דברי הרא"ש בב"ק דמוכח שיש למנות מעל"ע, ובמשנה ברורה (ס"ק י') הוכיח כדבריו מהרא"ש בתשובה (כלל כו סימן ג), ושכ"כ עוד בפוסקים, והכריע דלענין יוה"כ בודאי יש לצדד להקל, דספק נפשות הוא, ואפילו לענין שבת גם כן אם לא נזדמן לו אז עו"ג לעשות על ידו, שרי על ידי ישראל [וכונתו פשוט דביוה"כ א"א לאכול ע"י נכרי]. וכ"כ גם בהל' יוה"כ (סי' תרי"ז ס"ק י"ג) בשם הישועות יעקב [ובשעה"צ (שם ס"ק י"ט) כתב דמ"מ יאכילנה פחות פחות מכשיעור]. וכ"כ הליכות שלמה (יוה"כ פ"ו סעיף ג' וע"ש בהערות דבר הלכה אות ז'), וביביע אומר (ח"ז סימן נ"ג). וחזו"ע ימים נוראים עמ' רצא), וכן עיקר. ובכה"ח (סי' תרי"ז ס"ק כ"ח) כתב "ובאם יש חשש סכנה שהאשה חלושה בטבעה המקיל למנות ימים אלו מעת לעת לא הפסיד", וצ"ע.

שי. משנ"ב (סי' תרי"ז ס"ק י').

שיח. משנ"ב (סי' תרי"ז ס"ק י'), ובשעה"צ (ס"ק י"ב) הכריע כהמקילין.

מעוברות יולדות ומיניקות

קיב

[ד] ואמנם אף שכך עיקר הדין, המציאות היא שלרוב אין צורך ליולדת באכילה, ודי לה בשתיה, ועל כן, אם תסתפק בשתיה מזינה ועשירה, יכולה שלא לאכול כלל, וגם את השתיה ניתן לעשות בשופי לשיעורין, וכן יכולה להתענות מספר שעות בהכנה טובה מערב יום כיפור, וכבר הורה הגרש"ז, דכשהאכילה כרגיל היא "לגמרי מיותרת", צריכה לאכול פחות פחות מכשיעור, ש"ט ולכן יש לנהוג בחכמה, שהרי הרבה הקילו חכמים ליולדת בכדי ליישב דעתה, ומשום כך אם היא מרוצה לנהוג כך, אפילו אמרה צריכה אני או שאמרה שאינה יודעת, תוכל לנסות באופנים הנ"ל להפחית האיסור, אבל אם לא ניחא לה בזה, יש לנהוג כעיקר הדין לאכול ולשתות כדרכה. שכ

הפחתת
האיסור
בדאפשר

ב. משלשה ועד שבעה ימים.

[א] אם אומרת שצריכה לשתות, אפילו אומר הרופא שאינה צריכה, משקיין אותה פחות פחות מכשיעור. שכא

אמרה שצריכה

[ב] אם אין הרופא אומר דבר, והיא אומרת שאינה יודעת או שאינה אומרת כלום, משקיין אותה פחות פחות מכשיעור. שכב

במצבי ספק

[ג] אם אומר הרופא שאינה צריכה, והיא אומרת שאינה יודעת או שאינה אומרת כלום, אין מאכילין אותה. שכג

[ד] אם אומרת שאינה צריכה, אין משקיין אותה. שכד

אמרה שאינה
צריכה

שיט. שמירת שבת כהלכתה (פרק ל"ט הערה מ"ג), עיי"ש (ולא ברור לגמרי באיזה אופן איירי שם).

שכ. כע"ז בכף החיים (סי' תרי"ז אות י"ט).

שכא. שו"ע (סי' תרי"ז ס"ד) ומשנ"ב (ס"ק י"א).

שכב. משנ"ב שם.

שכג. משנ"ב שם.

שכד. משנ"ב שם.

מעוברות יולדות ומיניקות קיג

[ה] אמר הרופא שהיא צריכה, והיא אומרת שאינה צריכה, שומעין לרופא. שכה וייתכן שאף לחברותיה, כגון אם השתחררה כבר לביתה, וקרובותיה הבקיאות קצת בענייני יולדת משערות שהיא צריכה, ששומעין להן (ועיין הערה). שכו

ג. משבעה עד שלשים. משבעה ועד שלשים, הרי היא ככל אדם. שכו
והיינו, שדינה כחולה שאין בו סכנה. שכח

ד. היולדת בניתוח קיסרי

[א] היולדת בניתוח קיסרי, הרי היא בסכנה ומחללין עליה את השבת לרפואתה. אמנם לעניין שיעור ג' וז' ימים יש שהסתפקו אם נחשבת כיוולדת כיון שאין לה ריסוק איברים גמור כמו בלידה טבעית, אבל מכל מקום מאחר שעברה ניתוח דינה כמסוכנת יותר מג' ימים, ואף יותר משבעה ימים, ולכן הכל לפי הענין, שצריך לברר את מצב ההתאוששות מהניתוח עצמו. שכט

[ב] אמנם, אם כבר התחילה הלידה, כלומר שהיה כבר פתיחת הקבר (עיין לעיל), ורק אחר כך הוצרכה ניתוח, פשיטא שדינה כיוולדת לעניין ג' וז' ימים, והיינו שאפילו אם מצד הניתוח כבר אינה מסוכנת ע"פ דברי הרופא, מ"מ יש לה שבעה ימים של יולדת. של

שכה. משנ"ב סי' ש"ל ס"ק י"ד לענין חילול שבת.

שכו. הנה במשנ"ב סי' ש"ל הנ"ל כתב (מהמג"א ושכן משמעויות הראשונים) שכשאין מדובר ברופא או בחכמה אלא רק בחברותיה, אין שומעין להן להכחיש את היולדת, אבל שם בשעה"צ ס"ק י"א, כתב דלפי המבואר בסי' שכ"ח ס"י דלענין יולדת נשים נחשבות בקיאות, אין דין זה ברור כל כך. ואפשר דלמעשה יש לחלק בין חברותיה סתם, לבין נשים בקיאות ומנוסות, וצ"ע.

שכז. שו"ע (סי' תרי"ז ס"ד).

שכה. משנ"ב (ס"ק י"ב).

שכט. חוט שני (שבת ח"ד סי' ש"ל אות ד'), תורת היולדת (פרק נ"א סעיף ד).

של. חוט שני (שם).

קיד

מעוברות יולדות ומיניקות

[ג] המתאוששת מניתוח קיסרי ומרגישה כאבים חזקים בצלקת הניתוח, יכולה להסתפק בתרופות נגד כאבים ואינה מוכרחה לבטל את הצום. ואם אומרת צריכה אני, דינה כיולדת וכדלעיל.

כאבים באזור הצלקת

[ד] בניתוח קיסרי נעשה שימוש בקטטר לפינוי השתן. לעיתים נוצר מחמת כך זיהום, שלפעמים מתפתח ומתגלה רק אחרי השחרור. ולכן אם היא מרגישה כאב בשעת הטלת מי רגליים, ללא חום, ניתן לחכות לאחר הצום. אם עלה החום, או מרגישה חולשה משמעותית (ולעיתים רחוקות בלבול), תשתה לשיעורין ותפנה למיון.

זיהום כתוצאה מניתוח קיסרי

[ה] אחרי ניתוח קיסרי מצוי דימום מוגבר, על כך עיין להלן.

ה. סיכונים לאחר הלידה

[א] על אף כל האמור, יולדת שבעקבות הלידה חלה הרעה במצבה, והיא או הרופא אומרים שצריכה לאכול, דינה כחולה שיש בו סכנה. שלא

יולדת שהורע מצבה

דוגמאות מצויות:

[ב] דימום מוגבר אחרי לידה בדרך כלל ניכר ביממה שלאחר הלידה, ומטופל בבית החולים, ואז בדרך כלל תצטרך לשתות, ועליה לשמוע לדברי הרופאים. אם התרחש דימום מוגבר לאחר השחרור, אפילו לאחר שבעה ימים, והיא מרגישה חולשה מיוחדת שאינה אופיינית אחרי לידה, או סחרחורות, עליה לשתות לשיעורין, ואם אינו מועיל, עליה לשתות יותר. אם הדימום הוא יותר מווסת רגילה (מבחינת כמות או שרואה כל הזמן), עליה לבטל את הצום ולפנות מיד למיון.

דימום מוגבר אחרי לידה

[ג] אצל נשים הסובלות מקרישיות יתר בדם, היריון עלול להחמיר את רמת הקרישיות, ולעיתים מצב זה נשאר גם אחרי הלידה. חולים אלו זקוקים לתנועה בכדי למנוע תסחיף ריאתי, ולכן אם אחרי הלידה היא מוגבלת מאוד בתנועה, ואינה יכולה לקום מדי

בעיות קרישיות

שלא. משנ"ב (סי' תרי"ז ס"ק י"ב); שמירת שבת כהלכתה (פרק ל"ט סעיף י"ד).

מעוברות יולדות ומיניקות קטו

פעם, וגם אינה מטופלת בתרופות לזה (כגון קלקסון), היא צריכה לשתות לשיעורין, בכדי למנוע מהצום להחמיר את הקרישיות עוד יותר.

[ד] יולדת הסובלת מזיהומים לאחר הלידה, אם רמת הזיהום גבוהה כזיהומים אחרי לידה כך שהיא נזקקת לאשפוז, עליה לשתות לשיעורין. ואם היא שוחררה לביתה ודי לה בטיפול תרופתי דרך הפה, תוכל בדרך כלל לצום עם לקיחת התרופות בצורה סדירה. במקרה שהתחדשה בבית עליית החום שוב, עליה לשתות לשיעורין ולפנות למיון.

[ה] היולדת לאחר רעלת היריון, נחשבת חולה שיש בו סכנה ועליה לאכול על פי מה שיורו לה הרופאים. שלב לאחר רעלת היריון

ז. המפלת

[א] המפלת גם כן דינה כיוולדת. שלג והיינו המפלת לאחר ארבעים יום מעיבורה, ולא קודם לכן. שלד המפלת

[ב] והוראת רבינו הגר"א וייס שליט"א, שיש לחלק בין המפלת לקראת סוף ההיריון, שאכן חווה כעין לידה ע"י שנותנים לה תרופות להשראת צירים והתהליך דומה לחלוטין ללידה טבעית, היא שדינה כיוולדת, אבל בהפלה מוקדמת שאינה כרוכה בצירים וכו', דינה ככל חולה דעלמא, ורק אם הרופאים אומרים שסכנה רובצת עליה אם לא תאכל ותשתה יש לה היתר, אך אם לא, עליה להתענות. אימתי הייתה ההפלה

[ג] מעוברת שמת עובריה ל"ע ועדיין לא עברה את הגרידה, אם מצבה תקין ואינה מדממת, בדרך כלל יכולה לצום. המפלת ולא עברה עדיין גרידה

שלב. תורת היולדת (פרק נ"א סעיף ד).

שלג. ביה"ל (סי' תרי"ז ד"ה יולדת) בשם השדי חמוד (מע' יוהכ"פ סימן ג סוף אות א) בשם כמה אחרונים. וע"ע יביע אומר (ח"ז או"ח סי' נ"ג ד"ה המורם).

שלד. הליכות שלמה יוה"כ (פ"ו ארחות הלכה הערה 14); חוט שני (שבת ח"ד עמ' רמ"ח).

ח. מינקת

- [א] מיניקות מתענות ומשלימות ביום הכיפורים. **שלה** מינקת ביוה"כ
- [ב] אמנם, אם התינוק חולה ומסוכן ואינו רוצה כי אם לינק את חלב אמו, ואם תתענה ישנה סכנה עבורו, אינה מתענה. **שלו** ואמנם, די בשתיה לשיעורין ואין צורך באכילה. **שלו** תינוק חולה הזקוק לחלב אמו
- [ג] ויש בפוסקים שלמדו מכך לכל מינקת שתזונת התינוק שלה מבוססת בלעדית על חלב אם, ואם תתענה ביום הכיפורים יש לחשוש שלא יהיה לה חלב עבורו, שמותר לה לשתות. **שלה** תינוק שהתזונה שלו מבוססת על חלב אמו
- [ד] ומכל מקום בוודאי שאם יכולה להקפיא חלב אם שאוב בימים שלפני התענית בכדי להשלים את החסר מהתמעטות החלב בתענית, שעליה לצום ביוה"כ. **שאו** הכנת חלב אם שאוב
- [ה] בדורות האחרונים נפוצו תחליפי חלב שונים, ויש שפסקו שמכל מקום אין להתחשב בתחליפים אלו כל עוד מזון התינוק הוא חלב אמו. **שלט** וגם לדעה זו, אם עברו חודשים רבים מיום הלידה, לפעמים אין להקל כולי האי, ויעשה שאלת חכם. **שמ** ויש שהחמירו בזה כל עוד אין סיבה שמחמתה מוכרח התינוק אך ורק את חלב אמו, גם אם חלבה יתמעט מחמת התענית. **שמא** תחליפי חלב
- ומסתבר שמאחר שבימינו התבססו היטב תחליפי החלב והוחזקו באיכותם ורוב התינוקות מצליחים לעכל אותם ללא כל בעיה [וגם רוב המיניקות נותנות לתינוק מעט תחליפי חלב ומבלי שתיפגע בימינו
-
- שלה.** שו"ע (סי' תרי"ז ס"א).
- שלו.** ביה"ל (סי' תרי"ז ד"ה עוברות), וע"ע שמירת שבת כהלכתה (פרק ל"ט הערה נ"ח).
- שלו.** שמירת שבת כהלכתה (פרק ל"ט הערה נ"ז).
- שלה.** כן מטו משם החזו"א.
- שלט.** הליכות שלמה (יוה"כ פ"ו ס"ב וע"ש בהערות), חוט שני (יו"כ פ"ט ס"ק מ"ו עמ' קס"ז).
- שמ.** הליכות שלמה (שם, ארחות הלכה הערה 11).
- שמא.** אור לציון (ח"ד פ"ד אות ב').

מעוברות יולדות ומיניקות

קיז

ההנקה], לכן גם אם התינוק כעת אוכל אך ורק חלב אם, אפשר לנסות בימים שלפני התענית לראות אם התינוק מצליח לעכל תחליפי חלב, ואם כן הוא, עליה לצום ולהשלים לו במידת הצורך תחליפי חלב (וכאמור, העצה הראשונה היא לשאוב ולהקפיא חלב בימים שלפני יוה"כ).

במקרה שבו עדיין לא התבססה ההנקה או בנשים שמתקשות להניק כך שיש חשש משמעותי שהצום יגרום להתייבשות החלב לגמרי, יש יותר מקום להקל וישאלו לחכם.

[1] עבור פגים, חלב אם חיוני ביותר, ובוודאי אין מקום להתחשב חלב אם לפגים כלל עם תחליפי חלב עבורם. משום כך, אם לא הצליחה היולדת לשאוב עבורם מבעוד יום די חלב בכדי להבטיח שלא יחסר להם חלב ביוה"כ, עליה לשתות לשיעורין. ובמהלך היום, אם מרגישה שמתמעט חלבה ויש סיכון להמשך ההנקה (ובפרט כשמדובר בשלב שבו עדיין לא התבססה ההנקה), גם כן עליה לשתות לשיעורין.

חולה שאין בו סכנה ודיני לקיחת תרופות ביום הכיפורים

בשונה מכל שאר הצומות, חולים שאין בהם סכנה (כלומר חולה שאינו נמצא כעת במצב סכנה, וגם אינו נמצא בסיכון להגיע לכדי סכנה אם יתענה), מתענים ומשלימים ביום הכיפורים (שו"ע ריש סימן תרי"ח), שמאחר שאין בו סכנה, אף שבתעניות דרבנן לא גזרו חכמים על החולה שאין בו סכנה להתענות (שו"ע סי' תרי"ד ו'), בתענית יום הכיפורים דאורייתא אין להקל אם לא מטעם פיקוח נפש הדוחה כל איסורי התורה, וזה כיון שאינו מסוכן, מתענה.

חולה שאין בו סכנה

אמנם, דינו של חולה שאין בו סכנה ביום הכיפורים קל יותר במה שאינו אסור ביום הכיפורים אלא מדרבנן, וכדלהלן.

לגבי נטילת תרופות, מאחר ויום כיפור הרי הוא כשבת לענין איסורי ל"ט מלאכות וגזירות דרבנן, ובשבת, אסורה נטילת תרופה לאדם שאיננו במצב של חולה שאין בו סכנה, משום גזירת שחיקת סממנים, גם ביום כיפור אסורה נטילת תרופה - בכל צורת נטילה - בשל איסור וגזירה זו למי שאינו חולה שאין בו סכנה, וחולה שאין בו סכנה אינו חושש לגזירה זו. אמנם, מצינו בשבת שהתירו הפוסקים נטילת תרופות שונות מטעמים אחרים, וביום כיפור דינו יכול להשתנות משום דיני התענית שמחמתם עליו להקפיד ליטול את התרופה באופנים שיתבארו להלן, וישנם גם מקרים בהם נאסרת נטילת התרופה או התכשיר הרפואי.

איסורי התענית וגזירת שחיקת סממנים

א. לענין התענית

[א] חולה שאין בו סכנה מתענה ומשלים ביום הכיפורים, ואין להתיר לו אף אכילה ושתייה לשיעורין. שמב

שיעורין לחולה שאין בו סכנה

שמב. שהרי אף חצי שיעור אסור מן התורה, ולא התירו איסורי תורה לחולה שאין בו

חולה שאין בו סכנה קיט

[ב] אף שאכילה שלא כדרכה אינה אסורה אלא מדרבנן, כפי שביארנו לעיל, אין להתיר לחושאב"ס אכילה בדרך זו, שמוג אמנם יש שהקלו בזה. שמד

[ג] יש שפסקו שחולה שאין בו סכנה הצריך לשתות בכדי שלא יסתכן, ישתדל למרר את המשקין ששותה, וכיו"ב. ודעת רבינו הגר"א וייס שליט"א, שאין זה עיקר להלכה.

[ג] אמנם, חולים הסובלים מכאב בלתי נסבל, או נשים מעוברות המרגישות רעב או צימאון כמעט בלתי נשלט, ולפעמים חרדות באופן קיצוני להריון, אף שלפי דרכי הרפואה אין בכך סכנה בפנינו, יש מקום להקל באכילה ושתיה פחות מכשיעור. שמה וראה דוגמאות לכך לעיל בפרק "מחלות ומצבים רפואיים".

חולה שאינו מסוכן הסובל מכאב בלתי נסבל

ב. מי נחשב חולה שאין בו סכנה

בכלל חולה שאין בו סכנה נמצאים: שמו

[א] מי שנפל למשכב, כלומר שמחמת מצבו והרגשתו זקוק לשכב במיטה. גם אם הסיבה לכך היא רק התענית, כגון שבשעת המנחה

סכנה. ועי' שו"ת חת"ס (ח"ו סי' כ"ג). ואמנם כ' החינוך (מצוה שי"ג) שחושאב"ס אם יהיה חלוש הרבה מאכילין ומשקין אותו פחות מכשיעור, וכ"כ הגרש"ק בהאלף לך שלמה (יו"ד סי' ר"ב) ובחכמת שלמה (ריש סי' שכ"ח), דכל איסורי תורה הותרו לחושאב"ס בחצי שיעור, אך האחרונים דחו דבריו, ואת דברי החינוך ביארו באופ"א, ואכמ"ל.

שמג. כן סתימת הפוסקים, ודלא כהכת"ס (או"ח סי' קי"א).

שמד. כן משמע בכף החיים סי' תרי"ב ס"ק כ"ח שהביא דברי הכת"ס ולא חלק עליו, וכן פסק בפשיטות האור לציון ח"ד סי' ט"ו בהערה לתשובה ח'.

שמה. רבינו הגר"א וייס שליט"א. ובע"פ שמעתי מרבינו שליט"א, שדבר זה אין לפרסמו לציבור הרחב, אלא יש למוסרו למורי הוראה שיאמרו כדרכה של תורה, ובמקרה הצורך לשאול ברופאים, האם אמנם הגיעו הדברים עד כדי כך.

שמו. הלכנו בזה כהכרעת האור לציון (ח"ג פ"ה בהערה אות ב') שהפשטות בפוסקים כוונתה, דחולה שאין בו סכנה לענין יו"כ הוא ע"פ הגדרים המבוארים בסי' שכ"ח לגבי שבת, וע"ע מנחת שלמה (קמא סי' יג) מש"כ בזה.

מרגיש כאב ראש חזק שמחייב אותו לשכב במיטה. ולא זו בלבד, אלא גם מי שבשל חוליו נחלש עד כי אינו יוצא מפתח ביתו והוא יושב בבית על כסא או מיטה, מוגדר כחולה שאין בו סכנה. שמו

[ב] הוא הדין לאדם זקן אשר נחלש משמעותית ברמה הגורמת לליקוי בתפקודו הרגיל והסביר, אף הוא מוגדר כחולה שאין בו סכנה שמו. כמו כן, אף אם האדם הולך על רגליו, אלא שהליכתו בכבדות וחלישות שאינם אופייניים, הרי הוא כחולה שאין בו סכנה שמו.

[ג] במקרים מעין אלו, אף אם האדם מתחזק כנגד טבעו, ומתאמץ ללכת ולתפקד כהרגלו, מכל מקום ככל שמצבו אצל רוב האנשים גורם לשכיבה או תפקוד לקוי, הרי הוא חשוב כחולה שאין בו סכנה שי.

[ד] אדם אשר מצד מצבו הפיזי אינו מוגדר כחולה שאין בו סכנה והוא יכול להתהלך כהרגלו, אך מצב זה הביאו לידי שבר וחולשה נפשית שמחמתה נפגע תפקודו הרגיל והסביר, אף הוא מוגדר כחולה שאין בו סכנה שני. אמנם אם האדם שרוי בצער גדול בשל

שמו. ערוך השלחן (סימן שכ"ח סעיף י"ט).

שמו. חוט שני (שבת חלק ד' פרק פ"ט עמ' קצ"ז). ולגבי זקן המתגורר במושב זקנים, כתב בשו"ת אור שמוח (ח"ב סימן כ"א) שיש "זקנים הרבה וחלושים שדינם כחולה שאין בו סכנה, והוי כקטנים דצרכם הוי כצרכי חולה שאין בו סכנה... ולרוב שגור במשנה 'זקן וחולה'... ועי' ט"ז סימן ק"ב סק"ד... אך בכ"ז אין לדמות כל היושבים במושב זקנים להדדי", עכ"ל. ועי' בארחות שבת (חלק ב', פרק כ' סעיף קט"ו הערה קס"ג) שהביאו הוראת הגרי"ש אלישיב זצ"ל לגבי זקנים חלולים, שאין לתת בזה הוראה כללית, ובכל מקרה יש לבחון לגופו ולהיוועץ ברופא ובמורה הוראה.

שמו. ערוך השולחן (סימן שכ"ח סעיף י"ט).

שני. חוט שני (שם), וכן הביא בספר מנחת איש (שבת פרק ל"א סעיף א') משמו של הגר"נ קרליץ זצ"ל.

שנא. חוט שני (שם).

חולה שאין בו סכנה קכא

בשורה לא טובה ששמע וכדומה, אך אין הדבר משפיע על תפקודו הפיזי, אין הוא מוגדר כחולה שאין בו סכנה שני.

[ה] מי שחש כאב בכל גופו, כמי שמצוי שמחמת חולי באבר אחד, כאב בכל גופו מתפשטים כאבים או חולשה גדולה בכל הגוף, ולמעט כאב שמרוכז בחלק מהגוף בלבד.

[ו] מי שיש לו חום גבוה, אך לא גבוה במידה המגדירה את מצבו חום גבוה כחולה שיש בו סכנה (וכמפורט לעיל).

[ז] יולדת משבעה ועד שלשים יום ללידתה (עיין באורך בפרק "מעוברת יולדת משבעה ועד שלשים יולדות ומניקות").

ג. נטילת תרופות לחולה שאין בו סכנה

בענייני נטילת תרופות לחולה שיש בו סכנה - עיין לעיל בפתיחה לפרק "מחלות ומצבים רפואיים".

חולה הלוקח תרופות (קונבנציונאליות, לא ויטמינים או תרופות תרופות קונבנציונליות לחולה שאין בו סכנה) הומאופטיות) שנג באופן קבוע, אפילו אינו חולה שיש בו סכנה, אם לדעת רופאו אין אפשרות ליטול את התרופה מעבר לשעות התענית (כלומר - מעט לפנייה ומעט לאחריה), אלא נדרש לקחת את התרופות בזמן מדויק, וכן אין אפשרות לדלג על מנת תרופה - יכול לקחת את התרופות כהרגלו ביום הכיפורים. שני

והרי סדר הדרגות בלקיחת תרופות:

[א] הטוב ביותר, באם הדבר אפשרי, ליטול את התרופות באמצעות פתילות שנה.

שנב. חוט שני (שם עמ' קצ"ח).

שנג. על תרופות ותכשירים אלו עיין להלן.

שנד. רבינו הגר"א וייס שליט"א.

שנה. שמירת שבת כהלכתה (סימן ל"ט סעיף ח').

חולה שאין בו סכנה

קכב

[ב] בליעת כדור או שתית סירופ מרים או שעכ"פ אין בהם טעם, תרופה מרה ללא מים.

[ג] אם יש בהם טעם, ויכול לעטוף אותם בנייר או שקית ולבלוע, עיטוף בנייר או ניילון כך יעשה. שנו

[ד] במקרה שאיננו מסוגל ליטול את התרופה ללא שתייה, יפסול את המים (פחות מכשיעור שני) ויפגום בטעמם, כגון על ידי הוספת תמצית תה חזקה, שמן, או מי מלח, שבמצב רגיל לא היה שותה כך, ואין צריך לשים די מלח עד כדי שנפשו תיגעל ויגרמו לו בחילות. וטוב להכין זאת מערב יום הכיפורים, בכדי שיוכל לטעום את התמצית. שנו

[ה] חולה שסובל מיובש קיצוני בפיו, עד כדי שאינו מסוגל לפתוח פיו לדבר, או אף להזיז את לשונו, עד ששוטף את פיו במים, יש להקל לו ללחלח את פיו במים המעורבים במספיק מי-פה בכדי לפוגמם. שנט

ד. נטילת תרופות ביום הכיפורים למי שאינו חולה

[א] אדם הרגיל ליטול כדורים, גלולות, סירופים, כדורי ויטמינים ותוספי תזונה או תרופות שונות דרך הפה, ואיננו במצב של חולה תרופות ותוספי תזונה שאינם לחולה

שנו. שמירת שבת כהלכתה (פרק לט סעיף ח) בשם הגרשז"א.

שנו. לכתחילה, אבל אם אין די לו בכך יש להקל לו לשתות אף כשיעור, כיון שהם פגומים. נשמת אברהם (סי' תרי"ב הערה 95) בשם הגר"י נויבירט.

שנח. רבינו הגר"א וייס שליט"א. וכ"ה רבות בפוסקים, והטעם, דכה"ג כיון שהמשקין הם פחות מכשיעור, ואינם ראויים לשתיה, וגם אין כוונתו לרוות את צמאונו, מותר לחולה שאין בו סכנה. הליכות שלמה מועדים (פ"ה דבר הלכה הערה י"ז); אור לציון (ח"ד פרק ט"ו אות ח'); נשמת אברהם (סי' תרי"ב אות י') בשם הגריש"א. חוט שני (יו"כ פ"ו עמ' קמה).

שנט. רבינו הגר"א וייס שליט"א.

קכג

חולה שאין בו סכנה

שאיין בו סכנה (והיינו חולי שבשלו נופל אדם למשכב), והוא נוטל תרופות אלו לשם חיזוק או שיכוך כאבים קלים או מקומיים, אסור לו ליטלן ביום כיפור בשום צורה. שס

באם בלעדיהם
יפול למשכב

[ב] אמנם, אדם הנוטל באופן קבוע ויטמינים ותוספי מזון באמצעות גלולות או סירופ וכדומה לחיזוק מערכות גופו, ובלעדיהם יש לחוש לנפילה למשכב, בדרך כלל די בלקיחתם מערב יום הכיפורים או בצאתו, ואז אין לקחתם ביום הכיפורים, אבל אם אין די בכך, רשאי ליטלם גם ביוה"כ באופן המותר, וזאת אף אם תפקידם הוא רק למנוע חולשה וחולי עתידי שסא.

כאבים
שהסובל מהם
אינו כחולה

[ג] החש כאבי שיניים או כאבי בטן מקומיים, או שסובל מצינון או שיעול, צרבת, או כל סוג כאב אחר שאינו גורם לחולשה בכל הגוף ואינו מפיל את האדם למשכב, אסור בנטילת תרופות מכל סוג שסב. ואף הסובל מכאבים אלו באופן כרוני, וזקוק לתרופות אלו באופן קבוע, שיש שהתירו להם ליטול תרופות אלו בשבת, ושאיין בזה משום שחיקת סממנים, מכל מקום ביוה"כ אין להקל לקחת תרופות אלו. שסג

כאב ראש

[ד] מי שחש בראשו כאב או סחרחורת מחמת התענית, ברמה כזו אשר בשלה נופל הוא למשכב, או שהוא מכיר בעצמו שהכאב אותו

שס. שכן יום כיפור לענין מלאכות ואיסורי שבות חמור כשבת, ובשבת לא הותרה נטילת תרופה כי אם לחולה שאין בו סכנה, כהמבואר בשו"ע (או"ח סימן שכ"ח).

שסא. כדמצינו בהלכות שבת, שדי בכך בכדי שאדם זה יוגדר כבר כעת כחולה שאין בו סכנה, עיי' שולחן שלמה (שבת חלק ג' סימן שכ"ח אות א'); וכ"כ בחוט שני (שבת חלק ד' פרק פ"ט עמ' ר"ד) לגבי קטן, שדינו כחולה שאין בו סכנה (כהמבואר ברמ"א או"ח סימן שכ"ח סעיף י"ז), וה"ה לאדם חלש וזקן שיש לחשוש שיפול משכב כחושבא"ס; ישא יוסף (או"ח ח"ג סימן ע"ט).

שסב. כדין מקצת חולי, שלא הותרה אצלו נטילת תרופה (כהמבואר בשו"ע או"ח סימן שכ"ח).

שסג. רבינו הגר"א וייס שליט"א.

הוא חוֹנֵה כעת מטבעו להתפתח לרמה כזו שתפיל אותו למשכב, מותר לו ליטול כדור לשיכוך כאבים שסד.

[ה] דין מי שחש בקושי לצום, ונזקק לנטילת פתילות שונות לשם הקלה על הצום - נתבאר במקומו.

[ו] כיוצא בזה, אדם אשר ביום כיפור חש כאבי שיניים, כאבי בטן או כל חולי ומיחוש אחר, אשר בשל כאבים אלו נופל הוא למשכב, רשאי לקחת תרופות לטיפול בחולי או שיכוך כאבים. כאמור, רשאי הוא להקדים ולקחת את התרופה עוד קודם שתתפתח רמת הכאב הזו שסה.

תרופות לשיכוך כאב המפיל למשכב

[ז] על אחת כמה וכמה, תרופות שאי נטילתן תגרום לאדם מצב של סיכון ממשי, רשאי לקחתן ביו"כ, אף אם כעת לא חש הוא כאב או חולי, וכפי שפירטנו לעיל בפרק "מחלות ומצבים רפואיים".

תרופות למניעת סיכון

[ח] הסובל מכאב שיניים חריף, אף ברמה כזו שבשלה נופל הוא למשכב, אסור לו לגלגל בפיו משקה חריף או אלכוהולי כמו ברנדי, קוניאק, ויסקי וכיו"ב, אף אם פולטו ואיננו בולעו שסו.

גלגול משקה אלכוהולי להקלת כאב שיניים

שסד. הגר"א וייס שליט"א, וכדין חולה שאין בו סכנה, שהותרה אצלו נטילת תרופות (כהמבואר בשו"ע שם); חוט שני (יו"כ עמ' קס"ה).

שסה. ואינו חושש לגזירת שחיקת סממנים, מנחת שלמה (חלק ב' סימן ל"ד אות ל"ז); שלחן שלמה (הלכות שבת חלק ג' סימן שכ"ח סקכ"ד, ועיי"ש ס"ק א'); שמירת שבת כהלכתה (פרק ל"ג סעיף א' ופרק ל"ד סעיף ט"ז); חוט שני (שבת חלק ד' פרק פ"ט עמ' ר"ד); ארחות שבת (פרק כ' סעיף קכ"ה).

שסו. למרות שמצד הלכות רפואה בשבת הדבר מותר, כהמבואר בסימן שכ"ח (ס"ק ל"ב ובמ"ב ס"ק ק"ב), שבחולה שחלה כל גופו רשאי לגרגר ולפלוט, אך מצד הלכות יוהכ"פ אסור לטעום ולפלוט, כהמבואר בשו"ע (סימן תקס"ז סעיף א', ורמ"א סימן תרי"ב, סעיף ו').

קכה חולה שאין בו סכנה

[ט] אך חולה שאין בו סכנה החש בגרונו ותרופתו לגרגר בפיו מים מעורבים בסמים מרים, מותר לו לעשות כן ובלבד שיזהר שלא לבלוע מן המים האלה. שסז

[י] הסובל מעצירות חמורה, בשלה כואב כל גופו או שנפל למשכב, מותר בעשיית חוקן שסח, וכן בנטילת תרופות שסט או אבקות ש"ע, ובהכנסת פתילות ש"עא ייעודיות לשם פתרון הבעיה.

[יא] דין נטילת כדורי שינה נתבאר בהערה, ועיין שם גם לענין מה שמצוי ביום הכיפורים, שיש המתקשים לישון מחמת התרגשות או מתח. ש"עב אך מכל מקום, במצב בו העדר השינה גורם לאדם

שסז. שמירת שבת כהלכתה (פרק ל"ט סעיף ט'), ושם הערה ל"ב משו"ת דובב מישרים (ח"א סי' קכ"ד) ושו"ת ארץ צבי (סי' פ"ח).

שסח. משנה ברורה (סימן שכ"ח ס"ק ק"נ). והנה המשנה ברורה שם כתב שיש לעשותו בשינוי, אמנם כתב בשמירת שבת כהלכתה (פרק ל"ג סעיף י"ב הערה נ"ח, והביא כן מס' קצות השולחן סימן קל"ח ס"ק י"ד) שכיון שא"א לעשות בשינוי, יעשנו באופן רגיל, וכ"כ בחוט שני (שבת חלק ד' סימן שכ"ח עמ' רכ"ו). ובעיקר דברי המ"ב שם מדוע הצריך שינוי בחולה שאין בו סכנה, עי' בזה בשלמי יהונתן (סימן שכ"ח סעיף מ"ט ס"ק צ"ה) במש"כ לדון האם השינוי הנדרש הוא מחמת חשש מלאכה דאורייתא, או מחמת גזירת שחיקת סממנים.

שסט. שמירת שבת כהלכתה שם; חוט שני שם.

שע. ומותר להמיס אבקה במים, ואין בזה משום איסור לישה, (שמירת שבת כהלכתה פרק ח' סעיף כ"ט, ופרק ל"ג סעיף ד'; ארחות שבת פרק כ' סעיף קכ"ג) וכן מותר לערות עליה מים חמים מכלי שני (חזו"א או"ח סימן נ"ח ס"ק ט, ד"ה קנ"ו; שמירת שבת כהלכתה פרק ח' שם).

שעא. עי' בשולחן ערוך (או"ח סימן שכ"ח סעיף מ"ט ובמשנה ברורה שם ס"ק קנ"א) שכתב שבהכנסת פתילה יש לעשות שינוי. אמנם כבר כתבו האחרונים (עי' שמירת שבת כהלכתה שם הערה נ"ה, וכ"כ בשו"ת ציץ אליעזר חלק ט' סימן י"ז פרק ב' ס"ק כ"ה משמו; חוט שני שם) שהשו"ע עוסק בפתילות בהן נעשה שימוש אז, אשר פעולתן היתה באופן של הכנסה והוצאה, ואז יש חשש להשרת נימין ושערות. אך הפתילות המקובלות בימינו נכנסות באופן חלק, ואינן מיועדות להוצאה, אלא נמסות בתוך הגוף, וע"כ אין בהן חשש. ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק ח' סימן ט"ו סעיף כ') כתב לחוש משום ממחק וממרח בהכנסת הפתילה לגוף, ועי' מה שהשיב על זה בשו"ת אז נדברו (חלק א' סימן כ"ז).

שעב. בספר קצות השולחן (סוף סי' קל"ח בבדי השולחן ד"ה מי שאינו יכול) כתב שמצב זה של חוסר שינה איננו מוגדר כ'חולי' כלל, וממילא אין הכדורים נדונים כ'תרופה', מה

חולשה כללית בכל גופו, שעי' הרי הוא כחולה שאין בו סכנה, ומותר
בנטילת תרופות. שעד

[יב] חולה שלפי התוויה רפואית נוטל תרופה למחלתו באופן רציף
ויומיומי, והתחיל בנטילתה קודם יום כיפור, כאשר הפסקה בת יום

תרופה שדילוג
עליה יפגע
ביעילות
הטיפול

עוד, שהכדורים אינם מכילים סמי רפואה אלא גורמים לשכרון והבאת שינה, וע"כ נקט
שם להיתר.

אלא שעל כך כתב בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ח' סימן ט"ו פרק ט"ו ס"ק י"ד) כי היתר
זה איננו נכון, שכן עובדתית כדורים אלו כוללים בתוכם גם סמי מרפא לתינוקות וכד',
ושוב חזרנו לגזירת שחיקת סממנים. אמנם, בשו"ת הנ"ל (חלק ט' סימן י"ז פרק ב', פרק
העוסק כולו בתשובות להערות הגרש"ז אויערבאך זצ"ל על דבריו, ס"ק מ') מבוארת
שיטת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, שאף שהכדור כולל בתוכו סמי מרפא, עם זאת כיון שאין
כוונת האדם להתרפא בסמים אלו, וכוונתו אינה אלא להירדם - ע"כ אין לאסור משום
כך. ועיי"ש בציץ אליעזר במש"כ לדון ולחלוק בזה.

ועי' בארחות שבת (חלק ב' פרק כ' סעיף קמ"ב הערה ר"ד) שהעלו כי ככל שמדובר
בהעדר שינה מחמת התרגשות או מתח וכד', הרי אין זה חולי, ובמצב זה יסוד השאלה
הוא כנ"ל האם מותר ליטול סממני רפואה אף במקום שאין כוונת האדם להתרפא מהם
מחוליו, (ובסיס השאלה לאור דברי הט"ז או"ח סימן שכ"ז ס"ק כ"ז לגבי שימת עשב
כתות להפגת שכרות, ועי' בקצות השולחן וביציץ אליעזר שם שכבר נגעו בזה). אכן אם
מדובר בחולי של מתיחות עצבים, הרי בזה לכו"ע נדון הדבר כרפואה לחולי שאסורה
משום שחיקת סממנים, אם לא שמדובר במצב של חלה כל גופו. ומעין זה הביא בס'
הלכות שבת בשבת (חלק ב' פרק ל' הערה 63) בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

ובשמירת שבת כהלכתה (פרק ל"ג סעיף ט"ז) כתב "מי שמצטער הרבה" בשל נדודי
שינה מותר בנטילת כדורים. ועי' בשולחן שלמה (ערכי רפואה חלק ב' עמוד קפ"א בהערה
י"א) שהביאו משמו של הגר"ע אויערבאך שליט"א, כי גדרו של 'מצטער הרבה' הוא מסור
ללב, שכן הוא כבר קרוב לנפל למשכב, שמוותר מ"מ בנטילת תרופה.

אלא שיש לדעת, שדוקא לשיטות שנוזכרו לעיל, שאין בדבר לכשעצמו משום גזירת
שחיקת סממנים - הרי ביו"כ חזרנו לדין מצד איסור אכילה, וכפי שיתבאר להלן.

שעג. ודע, כי בקצות השולחן (שם) נקט שכל העדר שינה כך הוא - "העדר שינה צער
גדול ושובר כל הגוף", ומעין זה כ' הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (שולחן שלמה ערכי רפואה
ב', עמוד ק"פ) "מצד הסברא שאינו יכול לישן היינו חולה", וכ' שם שלכן מותר בנטילת
כדורים אלו, שהרי אצל חולה שכזה לא גזרו משום שחיקת סממנים.

שעד. באר משה (חלק ו' סימן ל"ט); חוט שני (שבת חלק ד' עמ' קנ"ב); ארחות שבת
בהערה שם.

חולה שאין בו סכנה קבז

אחד שעה עלולה לפגוע ביעילות הטיפול, רשאי ליטול את התרופה ביום כיפור ש"ע. (וזאת אף שכעת מרגיש טוב).

[יג] אשה הנוטלת גלולות למניעת הריון ש"ע, רשאית ליטלן ביום כיפור כדרכה ש"ע.
גלולות למניעת הריון

[יד] במריחת משחות למיניהן, קיימים חששות הן של גזירת שחיקת סממנים, והן של איסור ממרח. אך הסובל מיובש בשפתיו, וביום חול רגיל לתלוש את פיסות העור המדולדלות, יש להתיר לו לעשות שימוש במשחת 'וולין' בכדי להימנע מתלישה בשבת וביו"כ ש"ע. אמנם, יזהר מאד שלא למרוח את המשחה על שפתיו, אלא להניחה בלבד. ולא ימרחנה בכוונה תחילה ע"י חיכוך שפתיו זו בזו, אך אם תוך כדי תנועת השפתיים הסבירה (כמו דיבור וכד') נמרחת המשחה מאליה - אין לחוש ש"פ.
משחה למניעת יובש בשפתיים

[טו] אדם שאכל בערב יום כיפור יתר על המידה, ומצטער מכך וחש צורך להקיא, אסור ליטול תרופה ייעודית להקאה, אך מותר לתחוב אצבע לבית הבליעה לגרום ולעורר הקאה ש"פ.
תרופה להקאה

שעה. וכן במצבים בהם חייב הוא ליטול את התרופה בשעה קבועה, או לכל היותר תוך יממה מאז נטילת התרופה בפעם האחרונה, כך שלא יוכל לדחות את נטילת התרופה למוצאי התענית.

ש"ע. רבינו הגר"א וייס שליט"א. יסוד היתר זה הובא בפוסקים בשם הגר"ש קלוגר זצ"ל (בספר החיים סימן שכ"ח), שכתב שמרגלא בפומי דאינשי להקל בזה. וכן הביאו משמו של החזון איש, בספר ארחות רבנו (ח"א עניני שבת אות ר"ד) בשם הגר"ג נדל זצ"ל, ובס' אמרי יושר (להגר"מ קרליץ שליט"א, מועד, בקונטרס פסקים ממורן החזו"א בסוף הספר אות צ"ז), ונדפס גם בדינים והנהגות מהחזון איש (להנ"ל, פרק ט"ז אות א'). ומצד תענית יוה"כ, כיון שבלא התרופה עלול לחלות שוב דינו כחושאב"ס, וכדלעיל.

ש"ע. מסוג שמבחינה רפואית יש ליטלן בשעה קבועה.

שעת. שבט הלוי (חלק י' סימן פ"ט).

ש"ע. רבינו הגר"א וייס שליט"א.

ש"פ. עי' שמירת שבת כהלכתה (פרק ל"ג סעיף י"ד ובהערה ע' שם).

ש"פ. שלחן ערוך (סימן שכ"ח סעיף ל"ט).

שאר עינויים וענייני היום

א. תפילות יום הכיפורים לחולים

[א] עיקר מצות היום ביום הכיפורים הוא התענית, ועל כן מי שמצבו הבריאותי גבולי ויתכן שההליכה לבית כנסת תחלישו ויצטרך לשתות לשיעורים, לכתחילה ימצא מקום ללון בקרבת בית הכנסת, וישאר בבית הכנסת במשך כל היום בכדי שלא יכבד עליו הצום ויצטרך לשתות, שפ"ב וכן יש לדאוג שהמקום בבית הכנסת ומקום הלינה יהיו ממוזגים. שפ"ג

הנהגת מי שעלול להצטרך לאכול

[ב] אם אין אפשרות ללון בקרבת בית הכנסת, או שבמצבו היציאה מביתו עלולה לגרום לו להצטרך לאכול או לשתות, אין לו ללכת לבית הכנסת ביום או אף בלילה כפי העניין, שפ"ד ואף מי שמותר לו לאכול לשיעורים, אם ישאר בביתו ימנע משום כך לשתות אפילו פעם אחת, לא ילך לבית הכנסת. שפ"ה

היציאה לבית הכנסת במצב זה

[ג] חולה האוכל ביום הכיפורים, אל יאמר עם התקדש היום את הנוסח שבו מקבל על עצמו חמשה עינויים, אלא רק לפרוש ממלאכה. שפ"ו

נוסח קבלת תענית

שפ"ב. שערי ימים נוראים (שער ז' אות לז). וראה שם אות לח, שיש להביא בחשבון גם את מצבו הנפשי של האדם שהורגל כל חייו ללכת לבית הכנסת וכעת נצרך להשאר בביתו.

שפ"ג. פרופ' צבי דואלצקי.

שפ"ד. חת"ס 'או"ח חלק ו' ליקוטים סימן כ"ג); שמירת שבת כהלכתה (חלק א' פרק ל"ט סעיף ל').

שפ"ה. שם (הערה צ"ז בשם הגרש"ז אורבאך).

שפ"ו. שבת שבתון (עמ' קכד). והסתפק לענין האוכל לשיעורין, וע"ש בהערה מהמנחת יצחק.

שאר עינויים וענייני היום קכט

[ד] חולה המתפלל לבדו, אינו אומר בתפילת כל נדרי את החלק כל נדרי ביחיד המתייחס לנדרי השנה שעברה, משום שאין לו שלשה עמו, אלא אומר רק בנוגע לנדרים עתידיים. שפז

[ה] זקן או חולה שאין ביכולתו להתפלל את התפלה כסדרה, יקפיד וידוי על כל פנים לומר את הוידוי הקצר, דהיינו "חטאנו עווינו פשענו", ובאם יוכל, יתפלל שמו"ע עם הוידוי הארוך. שפח

[ו] זקן או חלש שאינם יכולים לעמוד ללא סמיכה, רשאים לסמוך מי שאינו יכול לעמוד בוידוי בשעת אמירת הוידוי. שפט ואם אינם יכולים אף על ידי סמיכה, יאמרו בשיבה. שצ כמו"כ, אדם הזקוק לכך, רשאי להפסיק באמצע הוידוי, לשבת ולנוח, ואז לקום ולהמשיך בוידוי. שצא

[ז] חולה שקשה לו לעמוד כל תפלת העמידה של יוהכ"פ, יתפלל אבות וכמה שיוכל בעמידה, והשאר בשיבה, ואין לו להתפלל את תפילת העמידה במהירות בכדי שיוכל לעמוד בכולה. שצב ואם יוכל יעמוד במקומות שצריך לכרוע, וכן בסוף התפילה בכדי שיוכל לפסוע לאחוריו. שצג

[ח] אין למנות לש"ץ מי שאינו יכול לעמוד בתפלה ובחזרת הש"ץ ש"צ שאינו יכול לעמוד בישיבה. שצד

שפז. שבת שבתון (עמ' קכ"ב).

שפח. לב אברהם (פרק י"ח, בשם הגר"י נויבירט) ע"פ דברי הרמ"א (או"ח סימן תר"ז סעיף ג'), ומשנה ברורה (שם ס"ק י"ב), שזה עיקר הוידוי.

שפט. עיי' במשנה ברורה (שם) שהביא מהפרי מגדים שהסתפק אם מי שסמן צריך לחזור בדיעבד. אמנם כל זה במי שיכול לאמרו ללא סמיכה, אך לגבי אדם חלוש כתב בברכי יוסף (או"ח סימן קל"א ס"ק ח') שרשאי לאמרו בשיבה, וכ"כ בספר חוט שני (יוה"כ עמ' ק"ח, ועיי' שם בשער הציון אות פ"ג).

שצ. חוט שני שם.

שצא. הגר"א נבנצל שליט"א (ירושלים במועדיה, ירח האיתנים עמ' רפ"ג, תשובה תמ"ט). שצב. שבת הלוי (חלק י סימן י"ט), ולא ימהר בתפלתו ולעמוד כל התפלה כי מבטל הכוונה, ועיין שולחן ערוך (או"ח סי' צ"ד סעיף ד') שיש להחמיר לעמוד באבות.

שצג. רמ"א (או"ח סימן צ"ד סעיף ה').

שצד. הגר"י זילברשטיין בשם הגר"ש אלישיב, ומשום שהעמידה היא מעיקרי התפילה

קל

שאר עינויים וענייני היום

[ט] בעל תפילה קבוע וחשוב ומרוצה לקהלו לימים נוראים, שחלה ומוכרח לאכול ביום הכיפורים על פי הוראת הרופאים, יכול לעלות ש"צ ביום הכיפורים, ועי' הערה. שצה

ש"צ שאוכל ביום הכיפורים

ב. נעילת הסנדל

[א] זקן החושש לצאת לבית הכנסת עם נעלי בית מחשש שיפול בדרכו, ראוי לדאוג מערב יום כיפור שיהיו ברשותו נעלים הנוחות לו שאינן עשויות מעור. אולם באם אין לו, יכול ללבוש נעלים מעור ש"צ, אך ידאג להסירם כשישב במקומו בבית הכנסת.

נעליים נוחות לזקן המועד לנפילות

[ב] אדם שעבר ניתוח ברגלו ואינו יכול לעמוד או ללכת אלא ע"י נעל מיוחדת שעשויה מעור, אך כאשר הוא יושב ורגלו מורמת אין לו כל צורך בנעל זו, מותר לו ללבוש את הנעל על מנת ללכת

הזקוק לנעל מיוחדת

ועדיפה על פני המעלות האחרות (אבני חן פרק יא סעיף יג בהערה). ועיין שבט הלו (חלק י"א סי' כ"ד אות ג') שנשאל על מה סומכים העולם בשליח ציבור זקן מתפלל בימים נוראים ומתפלל חזרת הש"ץ בישיבה וכן נהגו הרבה צדיקים ומדוע לא העדיפו ש"ץ אחר, והשיב, איני יודע טעם מספיק וכנראה רוב פעמים חושבים על צדיק הראשון שרק הוא מסוגל להעלות את תפילות ישראל.

שצה. רבינו הגר"א וייס שליט"א, וטעמו דבשו"ע סי' תקס"ו ס"ה נפסק שמי שאינו מתענה אינו עולה שליח ציבור, והוא משום שאינו יכול לומר עננו כמבואר מהטור והאבודרהם בשם רבינו נתן, ומשמע דביוה"כ שאין אומרים בו עננו ואין מזכירין בתפילה שהוא יום תענית יכול לעלות ש"צ. ומשום כך אך אף אם נאלץ לאכול כשיעור נראה דיש על מה לסמוך להחזיק בחזקתו ובפרט שהוא אדם חשוב ומרוצה לקהל ושליח נאמן לשולחיו. ואם אוכל פחות מכשיעור כבר מבואר בשו"ע סי' תקס"ח ס"א דלא איבד תעניתו וא"כ יכול לעלות (וע"ש מג"א ס"ק ב').

שצו. כן משמע מדברי הרמ"א (סימן תרי"ד סעיף ד'), שכתב לגבי איסטניס שיכול לנעול נעלים בזמן שירדו, גשמים, וכן משמע מדברי השולחן ערוך (שם סעיפים ג'-ד'), שכתב שבחולה או במקום סכנה התירו לנעול נעלים, ולכן בסכנת נפילה יש להתיר. אמנם דעת הגר"י קנייבסקי (שלמי תודה ימים נוראים עמוד קע"ו), והגרש"ז אויערבך (מנחת שלמה חלק א' סימן צ"א אות כ"ה ס"ק ח'), שבזמנינו שמצוי נעלים שאינן של עור הנוחות כנעלי עור, אין היתר אף לחולה לנעול נעלים העשויים מעור, אמנם בשמירת שבת כהלכתה (פרק ל"ט הערה קי"ט), הסתפק בדבר, שכיון שחז"ל הפקיעו אותם מאיסור זה מותרים לנעול נעלי עור, ובחוט שני (יום כיפור עמוד קל"ח), הכריע שמותר.

שאר עינויים וענייני היום קלא

לבית הכנסת, וכשצריך לעמוד בתפילה מותר לעמוד כשהנעליים ברגליו, משום שבלעדיהן אינו יכול לעמוד ללא כאב ויסורים, וביושבו על כסאו אינו צריך לחלוץ את הנעל משום שאין בלבישתם בשעה שאינו מהלך או עומד כל תענוג, שהוא האסור ביום הכיפורים. שצו

ג. ענייני רחיצה לחולים

[א] חולה הזקוק לרחיצת גופו בכדי למנוע פצעי לחץ, מותר רחצה למניעת פצעי לחץ לרחצו ביום הכיפורים. ואמנם בדרך כלל רחיצת חולים שיש להם סיכון לפצעי לחץ או שמטפלים בפצעים שכבר התפתחו, היא פעם אחת ביום, וניתן בקלות לרחוץ את החולה לפני ואחרי יום הכיפורים.

[ב] חולה שאין בו סכנה מותר לו לרחוץ ולסוך את עצמו אם זקוק לכך, וכגון יולדת שלפעמים צריכה לרחוץ למנוע זיהום. ואם המים קרים מאוד ואי אפשר להתרחץ בהם, מותר לבקש מנכרי לחממם [כדין חולה שאין בו סכנה]. שצח

[ג] משחה נוזלית שנמסה ונבלעת לגמרי בתוך העור, מותר לסוך בה כדרכו לצורך רפואה של חולה שאין בו סכנה. ואם נשאר על שכבה מעל העור, יש למרחה בשינוי (כגון בעזרת החלק האחורי של האצבע) משום איסור ממרח. שצט

שצז. רבינו הגר"א וייס שליט"א.

שצח. רבינו הגר"א וייס שליט"א.

שצט. רבינו הגר"א וייס שליט"א.

הדרכה לצוותים רפואיים העובדים ביום הכיפורים

א. צוותים רפואיים שאינם צמים ביום הכיפורים

[א] אנשי צוות רפואי שיש להם תפקיד העוסק בפיקוח נפש, ורואים שהתענית מקשה עליהם לתפקד כהלכה, כך שחלילה יכולים לקבל החלטות שגויות, או לבצע פעולות בצורה לא תקינה, מותר להם לשתות לשיעורין ביום הכיפורים כשמרגישים כבר חולשה וירידה בתפקודם.

דוגמאות מצויות:

[א] רופא מנתח שעוסק בניתוחים דחופים ומצילי חיים.

[ב] רופא המטפל בחולים בחדר המיון.

[ג] אחות העובדת בטיפול נמרץ פגים וחוששת לקבל החלטות שגויות.

[ד] אחות הסובלת מסוכרת נעורים ללא צורך באינסולין החוששת שהצום בלחץ העבודה יחמיר את מצבה.^ה

ב. עירוני לאנשי צוות רפואי

אף שסתם חולים אין ממליצים להם להתחבר לעירוני נוזלים, שונה הדבר באנשי צוות רפואי או סיעודי שיש להם משמרות ביום הכיפורים, וחוששים שלא יוכלו לתפקד היטב מתוך התענית (אף אם אינם עוסקים בהכרח בפיקוח^ו), ויכולים להתחבר למנת נוזלים דרך הוויד בכדי שיוכלו לתפקד כהלכה. מאחר שהם בקיאים בכללי השמירה על עירוני נוזלים ובמניעת חשש זיהום, והדבר זמין ונוח

אנשי צוות
רפואי וסיעודי

ת. שבת שבתון (סעיפים כז, כח).

קלג הדרכה לצוותים רפואיים

עבורם, אכן ראוי שיתקינו לעצמם עירוני נזולים מבעוד יום, וישתמשו בו ביום הכיפורים לצורך עירוני. אמנם כאמור, העוסקים עם חולים שיש בהם פיקו"נ ויש חשש משמעותי שלא יוכלו לתפקד כהלכה מותרים בשתייה לשיעורין, ועבורם חיבור לעירוני הוא בגדר מידת חסידות והנהגה טובה.^{תא}

ג. רחיצה היגיינית לאנשי צוות רפואי

אנשי צוות רפואי מותרים לרחוץ את ידיהם לשם היגיינה בין טיפול בחולה אחד לטיפול בחולה אחר.^{תב}

תא. רבינו הגר"א וייס שליט"א.

תב. תורת היולדת (פרק נ"ב סעיף ט"ו)